

BİLİM ve SANAT

56

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ / AĞUSTOS 1985

(KDV Dahil) 300TL

Selam
Türkiye'nin aydınlarına !

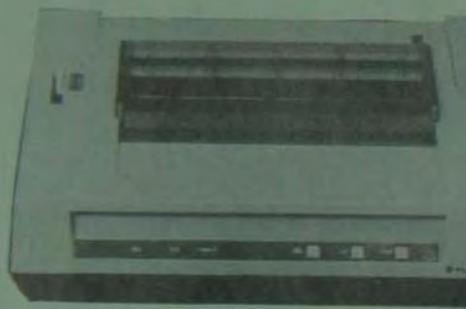
Polis ve Pişmanlık yasaları

24 Ocak'ın kağıdı

TÜSTAV

Japonya - Uzak Doğu

BİLİŞİM SORUNLARINIZA BİLİNÇLİ ÇÖZÜM

LC51 - Matris yazıcı

PT 221E - Ergonomik terminal

Sistem 8600 Çok kullanıcılı bilgisayar sistemi

REKOM

PLESSEY

REKOM

Bilgisayar Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Abidei Hürriyet Cad. Demirsoy Ap. 6A/3 Mecidiyeköy — İSTANBUL Tel.: 166 71 44 Telex: 26151 nam tr

BİLİM ve SANAT

Sahibi:
ALİ NAKİ ÖNER

Genel Yayın Yönetmeni:
VARLIK ÖZMENEK

Genel Yayın Danışmanı:
GÜNEY GÖNENÇ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
İRFAN AYDIN

TÜSTAV

Yazışma Adresi: Sümer Sk. 36/1-A Kızılay-ANKARA.
Tel: 30 11 66 • Posta Çekici No. 12526 1 • İstanbul Temsilcisi: **Dikna S. ERDEN** • İzmir Temsilcisi: **Taner ÜNLÜ**, Tibaş İşhani 5/506 Konak, Tel: 14 86 08 • İsviç Temsilcisi: **Gürhan UÇKAN**, Box 38 045, 10064 Stockholm • F. Almanya Temsilcisi: **Duran TAŞTAN**, Alemannen Str. 1 4040 Neuss • Diziji: **DEMA**, Telefon: 30 06 44 • Film: **DENK** Tel: 29 84 30 • Basılı: **SANEM Matbaacılık A.Ş.** • Dağıtım: **ETKIN** Tel: 527 60 11 (ist.) • Abone: Yıllık 2200, Altı Aylık 1200 TL / Avrupa Yıllık 40 DM, ABD (Uçakla) 30 Dolar, Avustralya 35 Avust. Dolan

SELAM TÜRKİYE'NİN AYDINLARINA
Bilim ve Sanat

4

NE BİR DAHA HİROŞİMA! NE BİR DAHA NAGAZAKİ!

5

"KENDİMİ DEĞİL, TÜRKİYE'Yİ SAVUNUYORUM."

6

Haluk Gerger

8

ERDEMİR'DE TEK ÇÖZÜM: REFERANDUM

10

Kemal Anadol

12

24 OCAĞIN KAĞIDI

Muzaffer İlhan Erdost

14

ÖZGÜRLÜKLERİN KORUNMASI VE POLİS YASASI

Nevzat Helvacı

16

PİŞMANLIK YASASI VE "ONURLU BİR İNSAN MIYIM?"

Kazım Bayraktar

18

NAZİ USULÜ TIP DENEYLERİ

Selçuk Alsan

20

EKONOMİK BAŞARININ MALİYETİ YA DA YEĞLENEN TOPLUM

Theo Bouwman

22

GÜNÜMÜZDE JAPON RADYO VE TELEVİZYONUNUN YERİ

Mahmut Talí Öngören

24

KİM DAE JUNG İLE SÖYLEŞİ: GÜNEY KORE'DE DEMOKRASİ VE MUHALEFET

26

"JAPON MODELİ" İŞLETME YÖNETİMİ

Aydın Özcan

28

ASYA ÜLKELERİNDE İHRACATA YÖNELİK SANAYİLEŞME VE İŞGÜCÜ POLİTİKALARI

Mustafa Durmuş

30

JAPONYA'DA SAĞLIK HİZMETLERİ

Çakır Üçoba

32

SAĞLIK VE ÖTESİ

Erendiz Atasü

34

"İKİ YABANCI GÖZ, BİR KISACIK BAKIŞ"

Ali Cengizkan

36

EVRİM KURAMININ ÖNCÜSÜ: İSLAM BİLGİNLERİ

Necip Bilge

38

"BABALAR VE ÇOCUKLAR" ÜZERİNE

Aydın Süer

40

KARIKATÜRLER

Ferruh Doğan, Hakan Eken, Murat Özmenek, Avni Odabaşı
Hatay Dumluşpınar

42

44

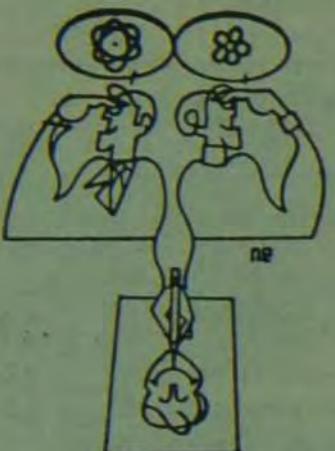
46

48

“... Kalemimden çıkmış her cümelenin, -cümle ne demek- her kelimenin ve hecenin altında, entellektüel şeref ve haysiyetim yatkıdadır. İnsanım; hatta dönenleceğim şeyler olabilir. Ama entellektüel şeref ve haysiyetimden -ölüm pahasına da olsa- dönemem...
... Sizleri, tarihin huzurunda, toplumun huzurunda sorumluluklarınızla baş- başa bırakıyorum...”

Server TANİLLİ
(İ. SAVUNMA, İstanbul Devlet Güvenlik
Mahkemesi Başkanlığına
Dosya No.975/44 30 Eylül 1976)

SELAM TÜRKİYE'NİN AYDINLARINA

Yaşamın iyileştirilmesi, geliştirilmesi çabası ve bu süreç içerisinde toplumsal bir varlık olarak insanın seçkinleşmesi sınırsız bir diyalektik bütünlük oluşturur. Bu bütünlük boyumunda, insanlığın en temel gereksinimleri ile birlikte sürekli gelişmeye açık toplumsal, kültürel, estetik gereksinimlerinin önkoşulları ve sonuçları derin bir etkileşim çizgisi izler. Toplumsal biliş türleri ve şubelerinin sürekli gelişmesinin maddi temelleri vardır. Önemli olan odur ki, toplumların gelişme çizgisi, çağdaş bilgi ve bilim verileriyle, bilimsel bir dünya görüşünün tutarlılığıyla sezilebilip, bütünselleştirilebilsin... Toplumlarda bu görev ve sorumluluklar, çeşitli tarihsel, toplumsal koşul ve olabilirlikler nedeniyle, toplumsal emeğin vazgeçilmez bağılığı olan aydınlarca da paylaşılır, hatta bazı tarihsel durum ve konumlarda bu pay, toplumsal, evrensel duyarlılıkların kaçınılmaz ağırlıklı konusunu da oluşturabilir.

Böylesine genel bir kavrayış önünde Türkiye aydınının durumu öteden beri tartışılagelmektedir. Bu doğaldır. Toplumsal emekle vazgeçilmez bağıklığını zedelememek kayıt ve koşuluyla her türlü irdeleyici eleştirel tartışmanın konuya verimlilik ve zenginlikler kazandıracağı açıktır. Unutulmamalıdır ki, egemen ideolojinin aydın karşıtı tutumunu vandalizm ölçülerine vurabildiği Türkiye gibi bir ülkede bu tartışmanın enlem ve boyamları çok özenli, çok dikkatli, çok sorumlu çizilmelidir. Hele hele Türkiye'nin demokratik, aydınlık yarınlarına çağın tanıklığında emek ve gönül verilebiliyorsa...

Unutulmamalıdır ki, kol ve düşün emeğin günden güne horlandığı, saygısızlaştırılmaya çalışıldığı bir dönem yaşıyor. Bu olguna koşut olarak ülkem aydınının toplumsal varlığı ve kimliğine yönelik dizi-geli baskılardan söz konusudur. Buna karşın bu olumsuz gelişmelerden olumlu dersler çıkardıkları da gözden uzak tutulması gereken aydınlar, beklenmedik çevre ve görüşlerden yönelik eleştirilerin dozunun, karşılık frekansıyla bütünlüğe noktasına vurulduğuna ilişkin kuşkular dile getirilmektedir. Bu gibi kuşkuların dile getirilmesine neden olan eğilimlerin, emeğin yüce bütünselliğine yapay, iradeci ve popülist ayrımlar, sınırlar çekme çabalalarının çok ağır yargılama darvet edeceğine unutulmamalıdır.

Yaşanan tabloda, toplumun yoksullaştırılması, emek değerlerinin topyekün geriletilmesi, yaşamın boyutsuzlaştırılması gibi nesnel çarpıcılıklar vardır. Toplumsal yaşamın en temel, en doğal gereksinimlerinin bile aşılması güç bir problem haline getirilmesi vardır. Kültürel gereksinim ve istemleri en az sınırlara indirilmiş bir toplumu yönetme ve yönlendirme politikalarının olana ağırlığı vardır. Ve bunun yanısıra ülkesine ve dünyaya yüz ağartıcı değerler ve örnekler sunabilen toplumsal emeğin vazgeçilmez bağılığı aydınlar da vardır...

Bilim ve Sanat dergisi 5 yıllık yayın yaşamında Türkiye'nin aydınlık birikiminin inançlı, güvenli, içtenlikli sahibi ve savunucusu olma sorumluluğunu özenle sürdürmüştür, sürdürrecektr. Okuyucusu ile yazar-çizer ve çalışanlar ailesiyle hergün pekişen, onaylanan tutumıyla bir kez daha yinelemektedir: Emeğin ve yüce değerlerinin, aydınlıkların sahibiyiz. Selam Türkiye'nin aydınlarına.

Sevgiyle ve dostlukla.

NE BİR DAHA HİROŞİMA ! NE BİR DAHA NAGAZAKİ !

Dünya Öğretmen Sendikaları Federasyonu'nun (FISE) ABD tarafından Hiroshima ve Nagazaki'ye atılan Atom bombasının 40. yılı nedeniyle yayınladığı bildiriyyi sunuyoruz. B.S.

“ABD Hükümetinin buyruğu ile Hiroshima ve Nagazaki'ye ilk atom bombalarının atılmasıyla, insanlık tarihinin en acımasız ve en korkunç evrelerinden biri olan nükleer çagın açılmasının üzerinden 40 yıl geçti.

“Hiç kimse acımasızca planlanarak gerçekleştirilmiş bulunan bu vahşeti bağıtlayamaz. 6 ve 9 Ağustos günlerinde bu iki büyük kent yüzbinlerce insanıyla birlikte yokedildi.

“Japon militarizmine karşı savaşın başladığı ve Yalta Anlaşmasında müttəfik güçler tarafından Japon militarizminin sonunun yaklaştığının belirlendiği bir zamanda, ABD tarafından yapılan bu acımasız yoketme, özellikle SSCB üzerinde politik ve stratejik avantajlar sağlama, savaş sonrası dönemde onu düşman olarak ilan etmeyi ve atom bombalarının daha sonrasında kullanma olanağını gündemde tutarak bekleni ve egemenliklerini onaylatmayı, bu silahlardan tek sahibi olarak bunları uluslararası baskı aracı olarak kullanmayı amaçlamaktaydı.

“Hiroshima ve Nagazaki'den 40 yıl sonra, üzerinde yaşadığımız gezegenimizi tümüyle yokedecek nükleer bir kırının önlenmesi için herkesin tüm gücüyle çalışması gerektiğini anımsatırız.

“İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden bu yana, dünya barışına en ağır tehdit NATO ve ABD'nin en saldırgan çevrelerini tarafından izlenen, kitle sel kırım silahlarının imalatı ve bunun tırmadırılması politikasından gelmektedir. Bugün hiç kimse, nükleer ve konvansiyonel silah depolarının her iki tarafda da artmaktadır olduğunu ve bir çatışma durumunda, üzerinde yaşadığımız dünya gezegenimdeki tüm yaşamı yokedecek bir düzeye geldiğini umursamazlık edemez. Hiçkimse NATO ve ABD'nin ağır silahlardan üretme politikalarını sürdürmek için, bir yıldızlar savaşı hazırlığı içinde olduğunu ve yeni silahlanma programları geliştirdiğini bilmeliyken gelemez.

“Çığınca silahlanma yarışı karşısında, daha etkili ve direksen olmak için barışseverlerin üzerinde anlaştıkları bir silahsızlanma ve barış politikasının izlenmesi gerektiği bilinmektedir.

Nükleer Çağ, sosyal ve politik sistemlerin farklılığına karşın, halkların ve devletlerin barışçı araçlarla, aralarındaki ayırmalar gelecekte ortadan kaldırılmak için çalışması gerektiğini zorunlu kılmaktadır.

İşte bu nedenle, ABD ve S.Birliği arasında Cenova'da uzayın silahlandırılmaması ve silahsızlanma konusunda görüşmelerin başlamasını tüm barışseverler olumlu karşılamış ve temel anlaşmalara varılmasını umut etmişlerdir.

“Hiroshima ve Nagazaki nükleer yıkımının 40. yıl dönümü nedeniyle dünyanın her tarafından öğretmenler ve eğitim işçileri, insancıl çabalarının yararı için günümüzün güçlü barış akımı içinde seslerini yükseltmeli ve taleplerini gerçekleştirmek için tüm olanakları kullanmalıdır. **Ne bir daha Hiroşima! Ne bir daha Nagazaki!** ...yaşanmalıdır. Biz Dünya Öğretmen Sendikaları adına, nükleer silahsız, uzayı silahlandırılmış, bir dünya istiyoruz. Silahsızlanmanın varacağı sonuculara kadar, genel, dengeli azaltılmış ve dondurulmuş bir silahsızlanmanın görüşmelerle çözümlenebilmesini diliyoruz.

“1 Eylül 1985, “Barış için uluslararası Sendikal Eylem” günü, öğrencilere ve halka, savaşların nasıl tezgahlandığı ve finanse edildiği, savaşları kaderin belirlemediği, kendileri savaşa ve savaşın nedenlerine karşı güçlü bir birliktelikle tavır alırsa, halkın savaşları önyeleyebileceğinin açıklanması için, özel bir olanağ olarak değerlendirilmelidir.

“Silahsızlanma Yılı'nın ilan edilmesiyle, bu yıl yapılacak olan Birleşmiş Milletler tarafından bildirilmiş bulunan “Uluslararası Silahsızlanma Haftası”nın 24 Eylül'de başlaması sırasında, sınıfı ve sınıf dışı etkinliklerimizde, silahlanma yarışının, insanı, parasal, teknik, doğal kaynakları ne denli boşyere harcadığı, ve bu yarışın nelere yolaştığı, eğer bu olanaklar eğitim, sosyal ve kültürel sektörler, sağlık gibi yatırım ve kalkınmalar için kullanılsayıdı, insanlığın önünde ne gibi ufuklar açılacağını açıklamalıyız. Sunu belirtmek isteriz ki, kitle sel yoketme silahlarının dehşetli bir şekilde artmasından insanlık için büyük tehlikeler doğar. Bu silahların azaltılması, etkisizleştirilmesi, insanlığı kendi kendini yoketmekten uzaklaştıracaktır.

“Dünya Öğretmenler Sendikası Federasyonumuzun tüm üyelerine, tüm kardeş öğretmen sendikalarına, ve tüm eğitim ve araştırma işçilerine sesleniyoruz. Ortak çabalarımızı güçlendirme olanaklarını gözden geçirerek, Dünya Öğretmenler Sendikası tarafından düzenlenen “Barış ve Silahsızlanma Elele” imza toplama kampanyasında katılımı ve insiyatifimizi artırmak için başvurular “International Teachers News” (Uluslararası Öğretmen Haberleri)’nın 4/84 Nolu sayısında yayınlanmıştır. Bu kampanya kanunu yine ne kadar çok sayıda öğretmenin Barış ve Silahsızlanmadan yana olduğunu açık bir şekilde göstermiştir.

“İnsanlığın temel sorunlarının çözümü için tüm ileyici ve barıcı güçleri birleştirelim: Bizler, temeli insan hakları belgesinde yer alan, tehdit edilmeden barış içinde yaşamak hakkı, hakların eşitliği ve bağımsızlık koşullarında kalıcı bir barışı kurmak istiyoruz.”

NE BİR DAHA HİROŞİMA!
NE BİR DAHA NAGAZAKİ !

“Kendimi Değil, Türkiye'yi Savunuyorum”

Kamuoyunda “Aydınlar Dilekçesi Davası” olarak bilinen yargılama savunmalar başladı. 12 Temmuz günü Aziz Nesin ve Erbil Tuşalp’ın yaptıkları savunmalara askeri mahkemece yayın yasağı kondu ve bir sonraki duruşmada savunma avukatlarının yasağın kaldırılması konusundaki istemleri de reddedildi.

19 Temmuz günü yargılama Hüsnü Göksel, Tului Sönmez, Haluk Gerger, Şerafettin Turan ve Yakup Kepenek savunmalarını yaptılar.

Bilim ve Sanat’ın baskına hazırladığı saatlerde tam metin halinde sadece Haluk Gerger’ın savunması elimize geçti. Okuyucularımıza sunuyoruz.

B.S.

Haluk Gerger

Sayın Yargıcı,

Savunmama, öncelikle, yargılanmakta olduğumuz olaydaki sorumluluk payımlı açıklığı kavuşturarak başlamak istiyorum. Davanın dilekçenin oluşumuna, yaramına, imzalatılmasına, imzacıların listesinin hazırlanmasına, yanı ana aşamalarının tümüne aktif olarak katıldım. Dilekçenin hazırlanış sürecinde sorumluluk almış olmayı kıvançla üstleniyor, ülkemizin demokrasi tarihinin şereflisi sayfalarından birini oluşturacak böylesi bir olayın içinde bulunmuş olmaktan onur duyuyorum. Bunu, ülkem ve halkına olan sorumluluklarımın, demokrasiye, özgürlüğe, hukuk devletine bağlılığının ve yurtseverliğimin kaçınılmaz bir sonucu kabul ediyorum. Bir anayasal hakkımı kullanırken, aynı zamanda, üzerinde düşen bir görevi de yerine getirdiğime inanıyorum.

Ayrıca, şunu da açık yüreklilikle belirtmek isterim: Davanın konusu olan metnin hazırlanışının çeşitli aşamalarına katıldırken, bunun yasal bir süreç olduğunu bilmekte birlikte, belirli riskleri de

özgün olursa olsun, ülkemizde demokrasiden, insan haklarından yana açık ve ödünsüz bir tutum almanın, eylemimizin tüm yasallığına karşın, belirli riskleri de beraberinde getireceğini biliyordum. Bilerek, isteyerek, yurtsever bir aydın olmanın verdiği görev anlayışı ve sorumluluk bilinciyle, dilekçenin oluşumuna katıldım.

Şimdi burada savunma yaparken bir şeyi yüksek mahkemenin önünde açıklıkla belirtmek zorunluluğunu duyuyorum. Hemen ifade edeyim ki, bunun Mahkemenize olan güven ve saygımla hiçbir ilgisi yoktur. Şayet bu dava sadece kişisel haklarını ve bir birey olarak beni ilgilendiriyor olsaydı, savunma hakkımı kesinlikle kullanmadım.

Herşeyden önce, hakkımızdaki yasal soruşturma sırasında, Devlet Başkanı tarafından ağır, haksız ve hukukun evrensel normlarına aykırı bir biçimde suçlandırmış, asla kabul edemeyeceğimiz hakaretlere maruz bırakıldığımız için savunma yapmayı reddederdim. Bu dava, yalnız benim gözümde değil, toplumun içindən ve hukukun temel ilkeleri açısından, daha o gün düşmüştü. Yasal haklarının böylesine içgendiği bir durumda, bir başka yasal hak olan savunma hakkının kullanımının anlamlı olamaz. Yasal haklar söyle bir bütün oluştururlar ki, bir bölümünün zedelenmesi tüm özgüy bozar, anlamsız, kullanılmaz hale getirir. Bu konuda şimdilik şunu söylemek isterim: İnsanımız bir haksızlığa uğradığı ve hakkını koruyamadığı zaman “hakkımı Allaha havale ettim” der. Ben de uğradığımız bu ağır haksızlık karşısında hakkımı halkımı ve tarihe havale ediyorum. Bir gün, bir gün mutlaka, tarih, uğradığımız zararları ahlatken, siyaseten ve hukuken tazmin ettirecektir, bundan hiç kuşkum yok.

Elbette gerçek bireysel özgürlük ve iç barış zamana ve mekana bağlı değildir. Dışarıda olup ta düşüncelerini açıklamayan, temel bireysel haklarını kullanmayan ya da kullanmayan bir kişi kesinlikle özgür değildir. Buna karşılık, dışarıda ruhunu korkuya, şiddete, baskıya veya tehdide tatsak ettirmekense, içerde, dört duvar arasında, alabildiğine özgür ve mutlu olmak mümkündür. Bunu, özgürlüğün, özgür olabilmenin, insan olarak yaşamın bazen ödenmesi gereken bedeli sayarım. İnsanoğlu henüz özgür bireyleri insan olmaktadır kaynaklanan, haklarını kullanmaktadır, ülkemize karşı ödevlerini yerine getirmekten akılabilecek biraptırırmıştır. Tarihin her döneminde ve her yerde, özgürlük, demokrasi, barış ve adalet, insanların bedelinin ödemesi üstlenmiş, gerektiğinde de en ağır bir biçimde ödeme yüreklerini göstermiş olanların fedakarlıklar sonunda gerçekleştirilebilmiştir.

Bütün bunların bilincinde bir siyasal bilimci olarak, içinde yaşadığımız tarihsel dönemin ve yerin koşulları ne denli

durumda kendi adıma isteyebileceğim tek şey, bu irade gücüne ve yürek sağlamlığına sahip olmaktır.

Ayrıca, daha huzurunuzdaki ilk ifadesi yüzünden hakkında hapis cezası istenmiş bir arkadaşımın aramızda bulunması ve geçen celsede yapılan savunmalara ‘yayın yasağı’ konmuş olması, içinde yaşadığımız koşullarda savunma hakkımızın ne denli güçlülere tabi olduğunu açıkça göstermektedir. Yasalarla ve Mahkemenize saygılı bir yurttaş olarak kendimi kamunun önünde yasal güvenceler altında savunamıyorum ya da böyle bir kuşku altında bırakılmışsam, savunma yapmamın benim açısından en önemli nedenlerinden biri ortadan kalkmış demektir.

Tüm bu nedenlerle, burada sadece kendimi savunuyor olsaydım, bu hakkımı kullanmadım.

Ne var ki, bu dava siyasi bir davadır ve burada salt kendimizi savunduğumuz kanaatinde değilim. Açık yüreklilikle ve içtenlikle belirtmek isterim ki, savunmayı yaparken herhangi bir kişisel kaygı, düşunce ya da talep içinde değilim. Burada kendimi değil, ülkem, Türkiye'yi savunuyorum. Huzurunuzda savunmayı yapıyor ve aklanmamı istiyorum; en doğal hakkımı kullanıp düşüncelerimi açıkladığım için değil; özgürlük ve demokrasi talebimi yazılı olarak belirttiğim için değil; anayasal bir hakkımı kullanmaktan dolayı mahkum edilmekten çekindiğim için değil; ülkemize ve halkımıza karşı yerine getirmek zorunda kaldığımız bir görevin sonuçlarına katlanmak istemedigim için değil, hele özgürlüğün bedelini ödemekten kaçındığım, dışında tatsak olmayı kabullendirmem için hiç değil...

Sadece 20. yüzyılın son çeyreğinde Türkiye Cumhuriyeti’nde, anayasal hakları kullanarak demokrasiye ve hukuk üstünlüğüne dayalı bir yönetim biçimini isteyen yurttaşların mahkum edildiğini tatif yazmasın diye savunma yapıyorum, kendimi değil, ülkem savunuyor ve aklanmamı talep ediyorum.

İçtenlikle ifade ediyorum: 20. yüzyılın son çeyreğinde Türkiye Cumhuriyeti’nde demokrasının evrensel kolları ve hukuk devleti ilkeleri geçerli olsun diye dilekte vermiş biri olarak sadece yarınlanmış bile olmaktadır, burada kişisel bir kusurumdan dolayı çok daha ağır bir ceza tehdidiyle karşınızda bulunmayı yeğlerdim. 20. yüzyılın son çeyreğinde Türkiye’de yurtsever ve demokrat aydınların anayasal haklarını kullanıp demokratik bir rejimden yana tavır koymaktan, daha ağır ama sadece bireysel bir bedel ödemeyi bin kez tercih ederdim. Her türlü kişisel kaygudan tamamen arınmış olarak, tarihin ve uygar dünyasının ülkem hakkındaki yargısını düşünüp için burada savunma yapıyorum.

Dava konusu metin, bildiri değildir. Biçimi itibarıyla bildiri değil, dilekçedir. İçeriği itibarıyla bildiri değil, dilekçedir. Amaçları açısından bildiri değil, dilekçedir. Bununla birlikte, Mahkemeniz sözkonusu metni dilekçe değil de bildiri saysa dahi cezalandırılmamalıyız. Bunu da kendimi değil ülkem düşündüğüm için söyleyorum. Ankara Sıkıyonetim Komutanlığı'nın 30.12.1978 tarih ve 3 No'lu bildirisinde "...Anayasının tanıldığı hür demokratik düzeni, temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırıma yönelik şiddet eylemlerini ve bu yönelik kişikirmaları önlemek" amacıyla ve "...halkın huzurunu bozucu, bölücü" bildirilerin yaylanması yasakanmıştır. Bu husus öteki Sıkıyonetim

ortadan kaldırılması için gerekli önlemler alınmalıdır" demekle Türk halkın "huzur"unu mu kaçırılmış oluyoruz?

20. yüzyılın son çeyreğinde Türkiye Cumhuriyeti’nde “insanın sağının adalet, insanca yaşamın da başlıca dayanıdır” görüşü bölücülük olarak mı kabul edilecektir?

20. yüzyılın son çeyreğinde Türkiye Cumhuriyeti’nde “...anayasının tanıldığı hür demokratik düzeni, temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırıma yönelik şiddet eylemlerini ve bu yönelik kişikirmaları önlemek” amacıyla ve "...halkın huzurunu bozucu, bölücü" bildirilerin yaylanması yasakanmıştır. Bu husus öteki Sıkıyonetim

“Özellikle mazlum ulusların dünyasında öyle dönemler olabilir ki, yurtseverce tutular, demokrasi ve özgürlük yandaşlığı, kişiyi ‘vatana ihanet suçlaması ile dahi karşılaşma bırakabilir’

Komutanlıklar emirlerinde de benzer biçimlerde ifade edilmiştir. Şimdi bu metin, bildiri ve dolayısıyla suç sayılırsa, dilekçenin içerdiği idüncüler, kaçınılmaz olarak, 1961 Anayasasının “tanıldığı hür ve demokratik düzeni, temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırıma yönelik”, “kishikirmacı, bölücü ve halkın huzurunu bozucu” sayılmış olacaktır.

20. yüzyılın son çeyreğinde Türkiye Cumhuriyeti’nde dilekçemizde “halkımız, çağdaş toplumlarda geçerli insan haklarının tümüne layık” ve bunlara eksiksiz olarak sahip olmalıdır” diyen bizler “halkın huzurunu bozucu bölücü ve kişikirmacı” olacaktır.

20. yüzyılın son çeyreğinde Türkiye Cumhuriyeti’nde “çoğunluk iradesinin özgürce belirlenmesini engelleyen koşullar demokrasiye aykırıdır... Tarihsel gelişim süreci içinde demokratik anayasaların amacı, kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına almaktır” demek “halkın huzurunu bozucu, kişikirmacı”, “temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırıma yönelik mi sayılacaktır?”

20. yüzyılın son çeyreğinde Türkiye Cumhuriyeti’nde “işkencenin büsbütün

aklanması, Türkiye Cumhuriyeti halkın hakedilmiş saygınlığı açısından istiyorum. Türkiye, 20. yüzyılın son çeyreğinde demokrat, bağımsızlık, seçkin yurttaşlarını mahkum eden bir ülke dumuna artık düşmesin diye aklanmamı istiyorum. Kişisel kaygılarından tamamen azale olabilmenin huzuru, özgürlük ve bağımsızlık uğrunda her türlü güçlüğü göre almış olmanın bilinci içinde, kendim için değil, Türkiye adına aklanmamı talep ediyorum.”

Erdemir'de Tek Çözüm: Referandum

Kemal Anadol

Eregli Demir ve Çelik Fabrikaları (ERDEMİR)'de, önemli olaylar gelişiyor. İşçilerin kendilerine sendika seçme yönünde yillardır sürdürdükleri çabalara karşın 9 Temmuz 1985 tarihli resmi gazete ile yürürlüğe giren "teşmil kararnamesi" ERDEMİR'de ve Türkiye'de bir çeşit sendikasız toplu sözleşme dönemini başlattı. Elbette çok güç koşullarda olan ve dünya metalurji işçileri arasında en ucuza çalışılan ERDEMİR işçilerinin mücadelesi noktalananmayaç... Bugünkü durumu değerlendirebilmek için kısa geçmişe bir göz atmak gerekiyor.

AĞIR SANAYİDE İŞÇİ-MEMUR AYIRIMI

Ülkemizdeki özel sektörün nicelığı ve niteliği, Cumhuriyetin planlı ekonomi dönemlerinde temeli atılan metalurji kuruluşlarının tamamının devlete ait olması sonucunu doğmuştur. Durum bugün de değişmemiştir. Özel sektörün en iddialı yatırımlarından biri olan Asilçelik, devletin her şeyinin satışa çıkarılması yolundaki tezlerin resmi görüş niteliği kazandığı bir dönemde tüm zararıyla devletin sırtına fatura edilevermiştir. Bu nedenle günümüzde metalurji sektöründeki tüm büyük kuruluşlar Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) olarak yönetilmektedirler. Karabük Demir Çelik, İskenderun Demir Çelik (İSDEMİR), Makina Kimya Endüstrisi (MKE), Seydişehir Alüminyum Tesisleri gibi... Bu kuruluşlardaki KİT Personeli de iki bölüme ayrılmaktadır: İşçiler ve memurlar. İşçiler sendikalıdır, grev ve toplu sözleşme haklarına sahiptirler. Özlu hakları yönünden Sosyal Sigortalar Kurumuna bağlıdır. Aynı işyerinde çalışan memurlar Emekli Sandığı kapsamındadır. Sendikalara giremezler bu nedenle de sendikal haklarından yaranamazlar.

Eregli Demir Çelik Fabrikaları tüm bu örneklerin dışında, kendine özgü bir yapıda kurulmuştur. Sorular da buradan kaynaklanmaktadır. ERDEMİR 28 Şubat 1960 tarih ve 7462 sayılı yasa ile kurulmuş bir anımsı şirkettir. ABD sermayesi işletmenin kendi eğilimlerine uygun bir yapıda olmasını istemiş ve işin başında

kuruluşu her türlü devlet denetiminin dışında tutacak bir model önermiştir. Bu öneri doğrultusunda KİT statüsü bir yana itilmiş ve ERDEMİR bir anımsı şirket biçiminde kurulmuştur. Bugün yürürlükteki yasalara göre sermayesinin yarısından fazla devlette ait olan kuruluşların tamamı KİT sayıldığı ve TBMM, KİT komisyonunun ve onun adına Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun denetim kapsamında olduğu halde, ERDEMİR tek başına bir ayricalık oluşturmaktadır. Çünkü ERDEMİR'in kuruluşunu gerçekleştirenlerin istemine göre hazırlanan özel konumu 1960 Şubatında böyle yasalaştırılmıştır. Buna karşın ERDEMİR çalışmaya başlar başlamaz personelini KİT'lerde olduğu gibi ikili bir yapıda oluşturmuştur: Memurlar ve işçiler. Ancak bir anımsı şirket olduğu için memurlar Emekli Sandığına değil, SSK'na bağlı olmuşlardır. Yani tüm çalışanlar sığortalıdır ve SSK kapsamındadır. Oysa işveren beyaz yakalı-mavi yakalı ayrimı olmasını istemektedir. Beyaz yakalılardan büyük bir kısmına "işveren vekilliği" islevi verilecek, çalışanlar arasında doğal ve yapay çalışanlar arasında yetkili oluklarını kanıtmak için büyük uğraş vermişlerdir. Örneğin Otomobil-İş sendikası bakanlık tesbitinin geçersiz olduğunu yargı önünde kanıtlayarak, mahkeme kararla yetkili sendika haline gelebilmiştir. Ülke düzeyinde yetkili hale gelen Otomobil-İş sendikası 9 Kasım 1984 tarihinde ERDEMİR'de yetkili tesbiti istemi ile Çalışma Bakanlığına başvurur. Bakanlık "yetkisizlik tesbiti" yanıtını verince sendika Zonguldak 1. İş Mahkemesi'nde dava açmak zorunda kalır. Henüz dava görülmeye başlamadan hükümet, "ERDEMİR'de çoğunluğa sahip bir sendikanın bulunmadığı" gerekçesiyle teşmil istemine bulunur. Teşmil yeni bir ugulamadır. Bakanlar kuruluna, işyerinde sendikal örgütlenme gerçekleşmemiş ise, aynı işkolunda daha önce bir başka sendikanın bir başka işyerinde imzaladığı toplu sözleşme hükümlerini uygulatma yani teşmil (kapsamına alma, genişletme) yetkisi vermektedir. Dava sonucu beklenmeden

ERDEMİR işvereni bu uzlaşmazlıkların çözümüne herhangi bir katkıda bulunmamıştır. Sendikalar işsizler (A) personelinin bağıtlanacak toplu sözleşme kapsamına alınmasını istediklerinde, işveren sürekli, onların işçi değil memur niteliği taşıdığını ileri sürmüştür, bu konu en büyük anlaşmazlık hatta grev konusu olduğunda en küçük öden vermemiştir. Bugüne kadar ERDEMİR'de bağıtlanın hiçbir toplu sözleşmede (A) personeli kapsama alınmamış, işçi niteliğinde görülmemiştir.

12 EYLÜL 1980'DEN SONRAKİ GELİŞMELER

12 Eylül 1980'den sonra yürürlüğe giren 1982 Anayasası ve çıkartılan Sendikalar, Grev Lokayı ve Toplu sözleşme yasaları yeni hükümler getirdiler. Bunlardan sendikalar için en önemli olanı, bir sendikanın herhangi bir işyerinde toplu sözleşme imzalayabilmesi için Türkiye'de o iş kolunda çalışanların en az yüzde onu kadar, işyerinde çalışanların ise yarısından fazla kayıtlı üye sahip olmasının zorunlu tutulmasıydı. Ülke düzeyinde bağlı olduğu işkolunda yüzde on üyesi geçen yetkili sendikaları Çalışma Bakanlığına başvururlar. Basına yaptıkları açıklamalarda yetkili anlaşmazlığını çözerek tek yolu referendum olduğunu söyleyler. Gerçekten yetkili sendika gizli oy, açık sayılmaması ilkesine göre ve çok kısa sürede belirlenir. İşverenin vereceği avanslarla da işin ugrası zarar karşılanabilir. Ama bakanlık bu görüşlere itibar etmez. 9 Temmuz tarihli kararname ile Türkiye'de ve ERDEMİR'de ilk kez "teşmil" uygulanmaya konulur. Ancak işin ilginç yönü sudur. Başından beri Otomobil-İş sendikasının yetki almasına karşı çıkan, (A) personelinin yetki nisabında dikkate alınmasını savunan, bilirkişi raporuna karşı mahkemeyi bu yolda itirazlarda bulunarak, mahkemeyi takdir hakkından yükselen bakanlık, ERDEMİR'de yetkili sendikanın saptanmasını olanaksız hale getirdikten sonra çıkarılan teşmil kararnamesinde bu kez (A) personelin kapsam dışı bırakılmıştır. Yetkili sendika saptanırken (A) personeli kapsam içi, ama teşmil kararnamesi uygulanırken kapsam dışı!

düzenlenen teşmil kararnamesini Cumhurbaşkanı Anayasaya'ya aykırı bularak geri çevirir ve imzalamaz.

Otomobil-İş sendikası (A) personeli hakkında Zonguldak Bölge Çalışma Müdürlüğüne gönderdiği yazdı "... Yasanın açık tanımı ile büyük çoğunluğu işveren vekili (işyeri amiri) olan (A) personeli, ERDEMİR'de yetki çağrı sorununu engellemektedir. Gerek 12 Eylül'den önce ve gerekse bu tarihten sonra yapılan toplu sözleşmelerde (A) personeli sürekli olarak toplu sözleşme kapsamı dışında tutulmuştur. Bunların personel ücret ve terfi işleri işverenin hazırladığı yönetmeye göre düzenlenmiştir. Halbuki yetkili sendikanın belirlenmesinin amacı, işçi adına toplu sözleşme bağıtlayacak sendikayı ortaya çıkarmaktır. O halde toplu sözleşmeden yararlanma olanlığı fiilen ve hukuki bulunmamayı (A) personelinin yetki tesbitinde sayısal nisaba dahil edilmesi yasanın amacına uymamaktadır." demektedir. Zonguldak Bölge Çalışma Müdürlüğü ise "... bu konuda yargı merciye verilecek karara göre işlem yapılması gerekmektedir." yanıtını vermektedir.

Bu gelişmelerden sonra mahkemenin kararı daha da önem kazanır. Nitekim 22 Şubat 1985 tarihinde Zonguldak 1. İş Mahkemesi yetkili sendikanın saptanması amacıyla şöyle bir araya karar verir:

"Toplam işçi sayısından (A) personeli sayısı ile 153 güvenlik personeli ve 9 adet öğrenci sayısı düşündükten sonra kalan işçi sayısından davaçı Otomobil-İş Sendikasının toplu iş sözleşmesi yapma yetkisine haiz olacak % 51 çoğunluğu sağlayıp sağlanmayacağı konusunun tesbiti için dosyanın İstanbul nöbetçi iş mahkemesine gönderilmesine..."

BİLİRKİSİ RAPORU

İstanbul İş Mahkemesi, Zonguldak 1. İş Mahkemesinin gönderdiği dosyayı ara kararını yerine getirmek amacıyla seçtiği bilirkişi kuruluna verir. Bilirkişi kurulu gerekli incelemeyi yapar. 5 Mayıs 1985 tarihinde düzenlenenleri raporda bilirkişiler durumu şöyle saptamlardır:

"9.11.1984 tarihli itibarıyle işyerinde çalışan 5497 işçiden 3205 işçinin geçerli üyeliğine sahip bulunduğu anlaşılan muteriz Otomobil-İş Sendikası'nın çoğunluk sendikası olup, Bakanlık tesbitinin yerinde olmadığı itirazın çoğunluk sendikası olmaları itibarıyle bu yönden yerinde olduğunu tesbitle arzedir."

Bilirkişi raporuna karşı Çalışma Bakanlığı itiraz etmekte, sendikaya verdiği yanıtın tersine bu kez (A) personelin nisaba dahil edilmesini istemekte, gerçekleri değiştirmeye pahasına "... geçmişte de bu kişiler nisaba da-

hil edilmiş..." diye bilmektedir.

Zonguldak 1. İş Mahkemesi daha önce verdiği ara kararından rücu etmediği geri çekilmemiş halde, bu ara kararla 29 Mayıs 1985 günlu kararıyla davayı sonuçlandırır:

"... Bilirkişi raporuna itibar edilmesi, toplam işçi sayısından sendikaya üye olmayan 73 adet yönetici, 153 adet güvenlik görevlisi ve 9 adet öğrenci sayısı düşündüğünde, kalan üye sayısı çoğunluk tesbitinde esas alındığında davacı sendikanın çoğunluk sağladığı iddiasını ispat edemediği anlaşılmış, bu nedenlerle davanın reddine karar verilmesi usul ve yasa hükümleri ile tam vicdanı kanaata uygun düşmüştür."

Zonguldak İş Mahkemesinin bu kararı Otomobil-İş Sendikası tarafından temiz edilmiş ancak karar ilgili Yargıtay dairesince onanmıştır. Sendika yöneticileri yetkili sendikanın saptanması için yeniden Çalışma Bakanlığına başvururlar. Basına yaptıkları açıklamalarda yetkili anlaşmazlığını çözerek tek yolu referendum olduğunu söyleyler. Gerçekten yetkili sendika gizli oy, açık sayılmaması ilkesine göre ve çok kısa sürede belirlenir. İşverenin vereceği avanslarla da işin ugrası zarar karşılanabilir. Ama bakanlık bu görüşlere itibar etmez. 9 Temmuz tarihli kararname ile Türkiye'de ve ERDEMİR'de ilk kez "teşmil" uygulanmaya konulur. Ancak işin ilginç yönü sudur. Başından beri Otomobil-İş sendikasının yetki almasına karşı çıkan, (A) personelinin yetki nisabında dikkate alınmasını savunan, bilirkişi raporuna karşı mahkemeyi bu yolda itirazlarda bulunarak, mahkemeyi takdir hakkından yükselen bakanlık, ERDEMİR'de yetkili sendikanın saptanmasını olanaksız hale getirdikten sonra çıkarılan teşmil kararnamesinde bu kez (A) personelin kapsam dışı bırakılmıştır. Yetkili sendika saptanırken (A) personeli kapsam içi, ama teşmil kararnamesi uygulanırken kapsam dışı!

siz olduğu yolunda yerel gazetelere demeçler vermiştir. Genel Başkanını öرنerek alarak ve yasalara aykırı olarak, görülmekte olan bir dava hakkında mahkemenin etkilenme olasılığını düşünmeden konuşmaktan çekinmemiştir!

1977 yerel seçimlerinde sosyal demokratların oy oranının % 52'ye çıktığı ve 1985 yerel seçimlerinde iktidar partisinin kaybettüğü dikkate alınırsa Karadeniz Ereğlisindeki bu uygulama daha da anlam kazanmaktadır.

İşçileri uzun yıllar toplu sözleşmeden yoksun bırakarak enflasyonun insafsız çarklarına terketmek ve onları "artık bu iş bitsin de ne olursa olsun!.." bunalmına itmek! Bu ortamda ekonomik sıkıntısı içindeki insanları "teşmil" uygulayarak rahatlatalım! Çekilen bunca çelenin sorumlusu olarak da sendikaları göstermek!... Böylece işveren karşısında işçileri sendikasız bırakın bir ortamı grekleştirmek. Nitekim ERDEMİR işyerinde uygulanan teşmil kararındaki hakları denetleyecek sendika temsilcisi yoktur. İşyerinde işverenin olması ama sendikanın tasfiye edilmesi hem demokrasi hem de çalışma yaşamı yönelik tehdikedilir. Nasıl siyasal partiler demokrasının vazgeçilmez unsuru iseler, sendikalar da hem çögulcu demokrasının hem de çalışma yaşamının vazgeçilmez unsurudurlar.

CÖZÜM NEDİR?

1982 Anayasasına koşut olarak yapılan yasal düzenlemeler yeni bir takım uygulamalar getirdi. Örneğin yasa ile kurulmuş tüm meslek odalarının genel kurullarında, siyasal partilerde, sendikalarda yetkili organların seçimleri yargı önünde yapılmaktadır. Sanırım bu önlemin gereği 12 Eylül'den önce bu kuruluşlarda bir takım grupların seçimleri etkilediği ve kendi doğrultularında kişileri seçtiğidir. Bu kanı ne kadar doğru ise 12 Eylül'den önce siyasal iktidarlarla birlikte sonuç aldığı bir başka doğrudur. O zaman, siyasal iktidarlarla, yürütme organına yetkili sendikanın saptanması yolunda yetkiler veren yasa değişiklik yapılmalı, işçiler de aynen barolar, meslek odaları siyasal partiler seçimlerinde olduğu gibi sendikaları yargı organı önünde özgür iradeleri ile seçmelidir. Gizli oy, açık sayılmaması ilkesine göre saptanacak yetkili sendika seçime karşı çıkmak herseyden önce demokrasiye inançsızlık olur.

Referandum hem işçileri siyasal iktidarların partizan baskısı ve uygulamalarından kurtaracak, hem de yetki uyuşmazlıklarını kökünden çözererek çalışma yaşamına katkıda bulunacaktır.

24 Ocağın Kağıdı

Muzaffer İlhan Erdost

Insan, doğal olarak kendinde bulduğu "sesler"le, doğada bulunmayan bir şeyi, dili türretti. Seslerden türettiği dili, yeniden seslere ayıracak, bu sesleri, biçimsel olarak gerçekleştirdi. Yani yazayı türretti. Bunu, başlangıçta taşa oydu, deride işledi, balığa çizdi-pişirdi, bitkisel düzeylere yazdı. Ne var ki, bunlar, insanların birbirlerine duygularını, düşüncelerini, bilgilerini iletmeyen aracı olmaya yetmedi. Bir olayı, bir duyguyu, bir düşünceyi, bir başka bireye, bir başka topluluğa, bir başka zamana aktarmanın yeterli olanlığını sağlamadı. Bir şeyin yazılı üretilmiş olması kadar, onun bir başkasına, bir başka zamana aktarılabilmesi, bir başka "araç" gerektiriyordu. Bu araç, yüzeyi geniş, oylumu az, üzerinde boyanın en küçük ve en ince ayrıntılarını tutmasına ve korumasına elverişli, yıllara dayanıklı, taşınması kolay bir nesne olmamıştı. Biz, insanlığın binlerce yıllık bilgi ve deneyiminin kazanımı olan bu nesneye, "kağıt" diyoruz.

Günümüzde, hemen hemen hiç bir şey kalmadı ki, kendinde, kağıdın değerini, şu ya da bu ölçüde içermemiş olsun. Tarihsel derinliğinden içinde yaşadığımız güne ve geleceğe dezin, birey olarak, toplum olarak ve insanlık olarak bilgilenmenin ve kendi yeri ve geleceğini belirleyebilmeyen temel aracını, bugün kağıt oluşturmaktadır. Toplumların gelişmesi ve gelişmeye koştur olarak demokratikleşmesi ve özgürleşmesi, bilimde, teknikbilimde, felsefede, yanında, sanatın bilincin genişletilmiş üretimi ve şırtı bilincin yılınsa güçe dönüştürülmesine bağlıdır. bunun aracı yazılı ba-

sın, taşıyıcı temel maddesi ise kağıttır.

Türkiye, 24 Ocaktan bu yana, yeni bir yaşam-biçimi içersine çekilmektedir. Toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan "üretim" yerine, üretimin bir ögesi olan "tecim", ilişkilerin temeli olarak gözetilmekte, bunun doğal sonucu, emek-gücü meta ucuza, diğer metaların fiyatı sıçrayarak yükselmektedir.

Herkes tükettiği nesnenin değerini ödesin, deniyor. Kapitalist sistemin özne aykırı düşmeyen bir varlığı. Ama, herkes ürettiğinin değerini alsun, denmiyor. Bu da kapitalist sistemin özne uygun düşüyor. Emekçiler, kendi ücretlerini ve sermayenin kâr'ını üretiyor, rantları ve faizleri üretiyor. Ne var ki, bugün, üretimle herhangi bir ilişkisi olmayan, bir bakıma kupon kesmekten ve faiz toplamaktan başka hiç bir işi bulunmayan ve nice olduğunu kadar nitel olarak artan rantye sınıfının yükselen ve çoğalan faizlerini de, emekçiler, üretmeye yargılı bulunuyor.

Emekçiler, üretim artmadığı sürece, daha fazla değer üretmiş olamazlar ya da ancak artan üretim oranında daha fazla değer üretmiş olurlar. Üretim artışının çok üstünde artan kârın, rantın ve faizin üretilmesi, şuna alama gelir ki, artan kâr, rant ve faizler için emekçilerin ücretlerinden her ay, her hafta, her gün daha büyük bir parça kesilmekte, somut görüntüler olarak da, emek-gücüünün fiyatı yerinde dönenirken, gerekli geçim nesnelerinin fiyatı giderek artan bir oranda yükselmektedir. Dolayısıyla, emekçinin, yeniden üretmek için tüketmek

zorunda olduğu nesnelerin fiyatı yükseldiği ve ücretlerin de buna koştur olarak yükselmesi gerektiği halde, yalnızca geçim nesnelerinin fiyatı yükselmekte, ücretler, aynı oranda yükselmediği için, gerçekle azalmaktadır.

Böyle bir ekonomik uygulamanın sisteme aykırı olmadığı öne sürülebilirse de, hemen belirtelim ki, bu ekonomik anlayış, özünde **kapitalizmin gelişme evrelerine özgü demokratikleşme ve özgürlüşe sürecini** tıkanan, zorun ve baskının ekonomik dayanıklarını oluşturan bir anlayıştır. Böyle bir ekonomi anlayışı, demokrasının, özgürlüğün ve bağımsızlığın ortamını daraltır, zorun, baskının ve bağımlılığın ortamını genişletir, güçlendirir, pekiştirir.

Ögrenmenin, bilgilenmenin hemen her biçiminde ve her aşamasında, öğrenme ve bilgi edinme giderlerinin toplumsal fondan karşılaşması gereklidir, bu giderlerin toplumsal fona (bu fon, güvenlik fonundan konut fonuna, vergi iadesi fonundan faizlere ayrılan fona degen tüm fonları içerir) gelir sağlama aracı olması, yılınsa olarak gelisme esitliğini daha büyük ölçüde engelleyecegi gibi, top-

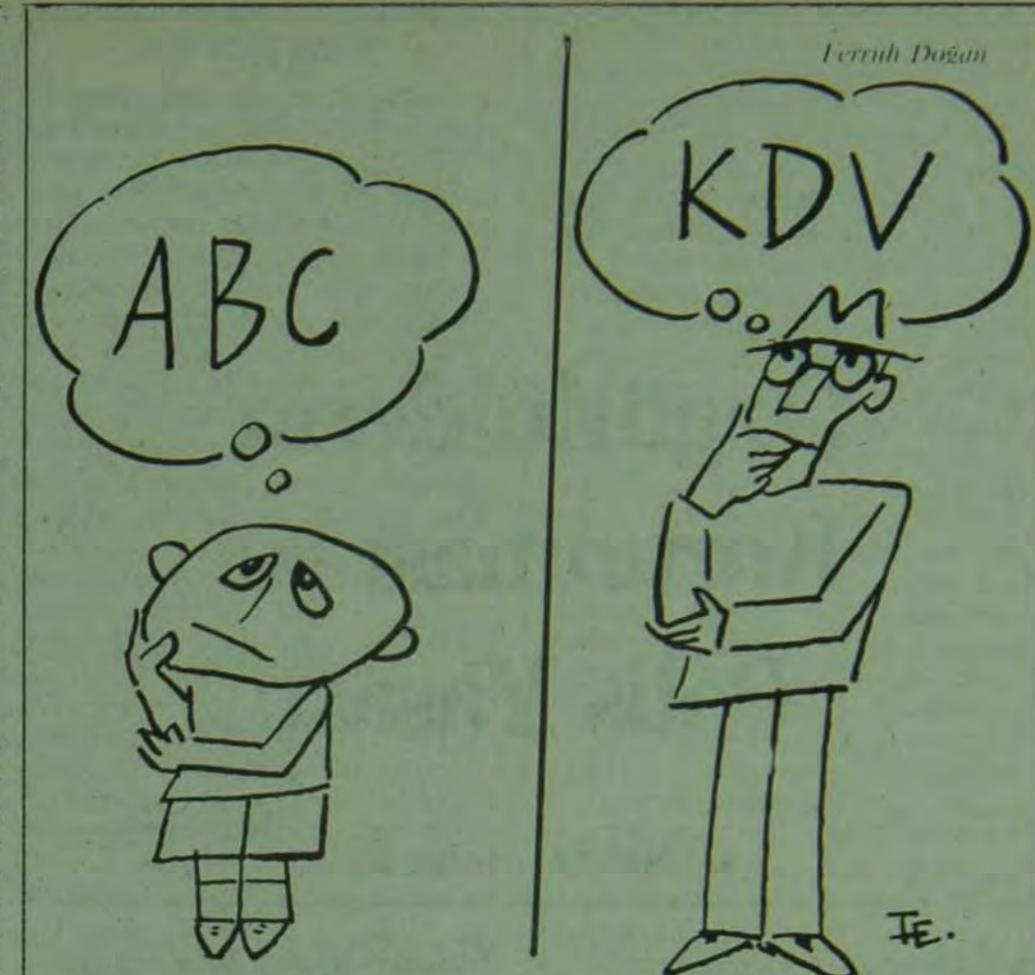
lumsal gelişmenin engelini de oluşturur. Çünkü, bilgi (bilim olsun, teknik bilim olsun, toplumsal bilimler, felsefe, yazın, sanat olsun), özü gereği toplumsaldir ve tüm toplumun yararına üretilen bilginin giderlerine, toplumun ortaklaşa katılımı da o denli doğal ve gereklidir. Bilginin, toplumun tüm kesimleri tarafından serbestçe üretilmesinin kanalları daraltıldığı, bu kanallar, özellikle toplumun dinamik ve canlı öğelerini oluşturan, ama gelir düzeyi genellikle düşük olan sınıf ve katmanlara kapatıldığı zaman (gelismekte olan bir toplumda, canlı ve dinamik unsurlar, büyük ölçüde, rantye sınıfının içersinden değil, çalışan sınıfların içersinden çıkmaktadır), bilginin yeniden üretimi ve genişletilmiş üretimi o ölçüde daralır ve bunun bedelini gene tüm olarak toplum ödemek durumunda kalır.

Ücretlerin yillardır kimildamadığı, gerekli yaşam araçlarının fiyatlarının her ay değil, her hafta, her gün yükseldiği bir ortamda, kağıt fiyatındaki artışın, toplumsal alandaki olumsuz etkilerini, doğal ki, sabahtan akşam somut olarak izleyebilmek olanağı değil. Günlük sorunların girdabına çekilen, yaşam zorluğuya içe insanların, uzun erimli toplumsal konulara eğilmelerini sağlamak da oldukça güç. Bütün bunlara karşın günde de bazı bilinenleri yinelemekte yarar var:

**"Herkes tükettiği nesnenin değerini ödesin, deniyor.
Kapitalist sistemin özne aykırı düşmeyen bir varlığı.
Ama, herkes ürettiğinin değerini alsun, denmiyor.
Türkiye'de emek ucuz (ücretler düşük) ve kağıt pahali."**

Basılı yayının üretiminde, kağıdın fiyatı, belirleyici bir etken olmuştur. Çünkü, diyetlim 30 milyon liralık emek-gücüün fiyatı, sınai ürünlerin ve sınai emek-gücüün fiyatından düşük olduğu bir ülkede, hamadden fiyatlarının daha yüksek olduğunu söyleyebilmek, olanaklı değildir. Ücretlerin, Türkiye'nin bütünlüğü sistemindeki ülkeler arasında, en düşük olduğu da bilinen bir olgu. Emek-üretkenliğinin düşük olduğunu söyleyebilmek, yeni kağıt fabrikalarının kurulduğu ve dolayısıyla yeni teknolojinin uygulandığı gözönünde tutulursa, olsa degildir; gene de emek-üretkenliği düşük ise, bunun kusuru işçilerde değil, işletme yönetiminde aranmak gerekir.

Dolayısıyla, siyasal iktidar, kağıt fiyatını, diğer ülkelere göre, daha yük-

sek olarak belirlerken, ya düşük emek üretkenliğine neden olan işletmeden doğan kusurları gidermek yerine bunun bedelini topluma yüklemeyi amaçlamakta, ya da kağıdı, kupon kesen rantye sınıfın faizlerini karşılamak için, üretim-fiyatının üstünde satmaktadır. Oysa, bilgi üretiminin ve bilginin yılınsa üretiminin koşullarını sağlamak için, siyasal iktidar, bir yanandan ücretleri, en azından (yazılı basında) gerekli geçim nesnesi içerisinde düşünmek ve gerekli geçim nesnelerinin fiyatını yükseltmek ve öte yanandan kağıda, toplumsal bir fon ayıracak, kağıt fiyatını, üretim fiyatının altında bir fiyatla satmak durumundadır.

Hemen her yönetim, kendi siyasal görüşünü sürekli kılma içgüdüsünü içinde taşıır. Bilgili bir yönetim, kendini egemen kılmak için, bilgili insanlar yetiştirmenin yolunu arar. Bilgisiz bir iktidar, kendi bilgisinin üstünden aşan yılınlar yetişmesine, kendi varlık gereği, karşı çıkar. Ne var ki, her ilişki, kendini yeniden üretirken, tipatip kendini üretmez, bizim istencimizin dışında da olsa, yeni ilişkiler üretir. Yeni ilişkiler, yeni iktidarlar yolunu açar. Kaçınılmazdır bu.

Kağıt, tecimsel anlayışın konusu olmaktan çıkarılmalı, toplumsal gelişmenin ögesi olarak alınmalıdır. Biz, burada, yalnızca, toplumsal gelişme şampiyonluğu yapma ile bilgiyi faize, Darwin'ı kağıda yedirme çabası arasındaki çelişkiye dezinerek yazımızı noktalayalım.

Özgürlerin Korunması ve Polis Yasası

Nevzat Helvacı

Polisin görev ve yetkilerini düzenleyen yasanın bazı maddeleri değiştirilmiş ve bu yasaya yeni maddeler eklenmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinde benimsenen bu değişiklikler, Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konulmuş bulunmaktadır. Bu yasa, henüz tasarı halindeyken kamuoyunun büyük ilgisini çekmiş, yoğun eleştiri ve tartışmalara yol açmıştır. Tasarı, yasama meclisinde görüşülmüş sırasında etkin bir muhalefetle karşılanmış, yasalaştıktan sonra da, Anayasaya aykırı hükümler içeriği yolunda tartışmalar sürmüştür. Halkçı Partinin bu nedenle yasının iptali için Anayasa Mahkemesine başvurduğu bilinmektedir. Bu yasa üzerindeki görüşlerimizi sunmak istiyoruz.

Demokratik rejimlerde düzen, doğrudan doğruya özgürlükler temeli üzerine oturtulur. Bir yandan kamu düzenini, öbür yandan temel hak ve özgürlükleri ilgilendiren yasa önerileri gündeme geldiğinde, demokratik düzenin temeli olan özgürlüklerin korunması önem kazanır. Kuşkusuz bu rejimde herkesin her istedğini yapabildiği sınırsız bir özgürlük sözkonusu değildir. Özgürlerin belli bir sınır içine alınması, kamu düzenini sağlamaya yönünden olduğu kadar, bu özgürlüklerin herkes tarafından kullanılabilmesi yönünden de zorunludur. Ancak demokratik rejimin korunması için önlem alınması ve özgürlüklerle sınır konulmasında tehlükelerle karşılaşması da olasıdır. Kamu düzenini koruma isteği ve çabasıyla özgürlükleri gereğinden fazla sınırlama, antodemokratik sonuçlar doğurur.

Konu iki yönlüdür. Bir yandan kamu düzeninin korunması için özgürlüklerin, öte yandan özgürlüklerin korunması için devlet gücünün sınırlanması sözkonusudur. Kamu düzeni ile kişi özgürlükleri arasında, bu noktada bir çatışma vardır. Böyle durumlarda, kamu düzeni adına özgürlüklerin sınırlandırma ile, devlet gücü karşısında özgürlüklerin korunması arasındaki duyarlı dengenin en iyi biçimde kurulması önem taşır. İşte sözkonusu yasaya, bu temel çerçeveye içinde bilmek istiyoruz.

Bu konuda sorulması gereken ilk soru, polise verilen yetkilerin genişletilmesi isteğinin hangi gereksinmeden doğduğudur. Yürürlükteki yasanın verdiği yetkiler, polisin görevini yapmasına yeterli değil midir? Toplumdaki değişme ve gelişmeler, yeni yasal düzenlemeler yapma zorunluluğunu doğurabilir. Acaba böyle bir zorunluluk mu doğmuştur? Tasarıyı savunularca bu soruya verilen karşılık, sığıyonetimin kademe kademeye kaldırıldığı, sığıyonetin kaldırıldıkten sonra kamu düzeninin korunabilmesi için polisin yetkilerinin artırılması gerektiği biçimindedir.

Öncelikle belirtelim ki sığıyonetim, Anayasal dayanağı bulunmakla birlikte olağanüstü bir yönetim biçimidir. Nitekim 1982 Anayasası da sığıyonetimi, "Olağanüstü yönetim usulleri" başlığı altında düzenlemiştir ve ilanını belli koşullara bağlamıştır. Polisin yetkilerinin artırılmasını, sığıyonetimin kaldırılması gibi bir gereklilik bağlamak, olağanüstü yönetim biçiminin sığıyonetim kaldırıldıkten sonra da sürdürülmesi anlamına gelir ki,

onaylanabilir bir düşünce değildir. Sığıyonetim, bunu gerektiren koşullar ortadan kaldırılmıştır. Ülkeyi, sığıyonetim kaldırıldıktan sonra da sığıyonetim koşulları ile yönetme isteği, demokratik bir yaklaşım değildir.

Tasarında yer alan telefon dinleme, mektup açma ve aramaya ilişkin hükümler, temel hak ve özgürlüklerin aşırı biçimde sınırlanmasına yol açabilecek hükümlerdir. Bu hükümler, özel yaşamın gizliliğini güvence altına alan anayasaya açık bir aykırılık taşıymaktaydı. Böylece kamu düzeninin korunması amacıyla ağır basmış, denge, özgürlükler aleyhine bozulmuş oluyordu. Eleştiriler bu nedenle en çok bu noktada yoğunlaşmıştır ve hükmümet, tasarıda bu maddeleri geri çekmek zorunda kalmıştır.

SİLAH KULLANMA YETKİSİ, ÖLDÜRME YETKİSİ MI?

Polis Görev ve Yetkileri Yasasına eklenen 6. madde ile, polisin zor kullanma yetkisi düzenlenmiştir. Bu madde şöyledir:

"Polis; yakalanması gerekligi kişi veya dağıtılmazı gereken topluluğun direnmesi, saldırıyla yelenmesi veya saldırıcı bulunması hallerinde, bu fiilleri etkisiz hale getirmek için zor kullanabilir.

Zor kullanma, direnme ve saldırının mahiyetine ve derecesine göre etkisiz hale getirilecek şekilde kademeeli olarak artan nisbett bedeni kuvvet, maddi güç ve kanuni şartları gerçekleştiginde her çeşit silah kullanma yetkilerini ifade eder.

Toplu kuvvet olarak müdahale edilen durumlarda, zor kullanmanın derecesi ile kullanılacak araç ve gereçler müdahale eden kuvvetin amiri tarafından tayin ve tesbit edilir."

Gerçi silah kullanma yetkisi, bu maddenin yürürlüğe girmesinden önce de vardı. Türk Silahlı Kuvvetleri İcra Hizmet Yasası, 1402 sayılı Sığıyonetim Yasası, Polis Görev ve Yetki Yasası, Jandarma Teşkilat ve Görev Tüzüğü, Polis Görev ve Yetki Tüzüğü gibi türlü düzenleyici tasarruflarda silah kullanma yetkisi yer almaktadır. Burada önemli olan, bu yetkinin sınırlarının belirlenmesidir. Polis Görev ve Yetkileri Tüzüğünün 17. maddesinde, polisin silah kullanma yetkisiyle ilgili olarak getirilen ölçü şudur: "Polis için silah kullanmak selahiyetinin kabul edildiği hallerde silah kullanılması, silah kullanmaktan başka çare bulunmadığı hallere münhasırdır. Bu takdirde mümkün olduğu kadar suçlunun öldürülmemekten ziyade yaralı olarak yakalanmasına dikkat edilmesi icap eder".

Yargıtay Ceza Genel Kurulu da bir kararında (*) konuya ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: "2301 sayılı yasa ile değişik 1402 sayılı Sığıyonetim Yasasının 4. maddesinin 2. fıkrasında silah kullanma yetkisine sahip güvenlik kuvvetlerinin 'teslim ol' emri ne riayet edilmemesi halinde güvenlik kuvvetleri mensuplarına doğruda ve duraksamadan hedefe ateş edebilme yetkisi verilmiştir. Bu yetkinin kapsam ve sınırın belirlenmesi gereklidir. Sözü edilen bu hükümdeki 'ateş etme yetkisi', 'oldurmeye yetkisi' anlamına gelir mi? Hiç kuşku yok ki, bunlar eş anlamlı değildir, ayrı ayrı kavramlardır. Ateş etmek yetkisi, mutlak öldürmek yetkisini de içermez". Aynı kararında Yargıtay Ceza Genel Kurulu, "Kuşkusuz, yetki verilmesi hali ile bu yetkiye tecavüz edilmesi halini birbirinden ayırmak gereklidir." diyerek, öldürmeye silah kullanma yetkisini, ancak bu ölçüler içinde kullanılabilir bir yetki olarak görmek ve değerlendirmek gereklidir. Aksine yapılacak bir yorum ve uygulama Anayasasının yaşama hakkını düzenleyen 17. maddesine aykırı düşer. Hedef gözterek silah kullanmak, ancak meşru savunma durumunda söz konusu olabilir.

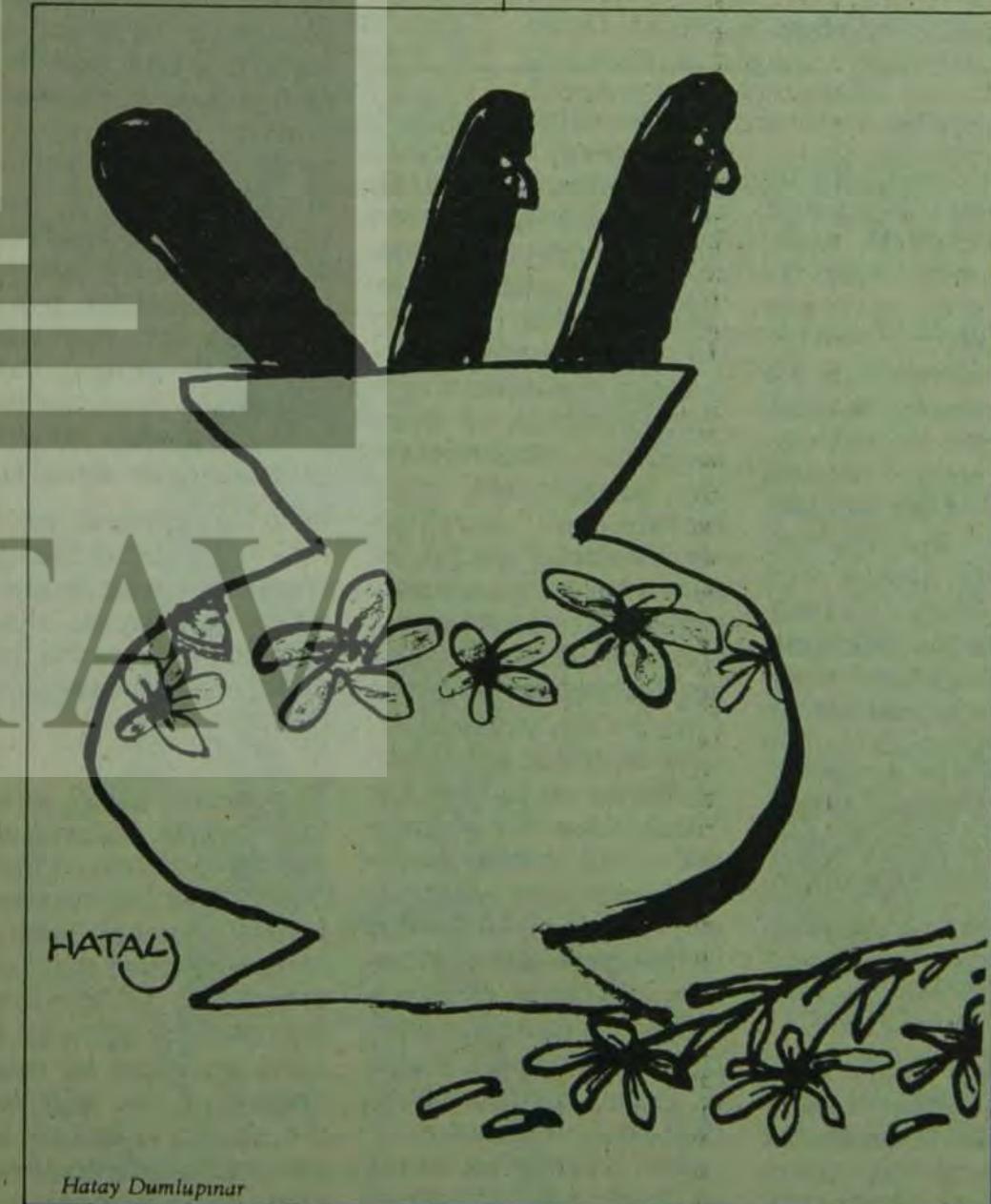
ANAYASAYA AYKIRI AYRICALIKLAR

Yasaya göre, önleyici, caydırıcı, düzlenleyici ve koruyucu kolluk görevlerini yerine getirirken silah kullanan polis hakkında, Memur Muhakemeleri Hakkındaki Yasa hükümleri uygulanacaktır. Anılan yasa, memurlar yönünden bazı ayıralıklar getirmiştir. Bu yasa hükümleri uygulandığında suçla ilgili hazırlık soruşturması ve ilk soruşturma, adli organlar tarafından değil, yönetim tarafından yapılmaktadır. Yani yukarıda sayılan durumlarda silah kullanan polisin yargılanıp yargılanmamasına Cumhuriyet Savcılığı değil, yönetimde yer alan kişilerden oluşan bir kurul karar verecektir. Yasada, hakkında dava açılan polisin tutacağı avukatın ücretinin devletçe karşılanacağına ilişkin bir hüküm de yer almıştır. Gerçi bunun koşulları bir yetkini silah kullanma yetkisini, ancak bu ölçüler içinde kullanılabilir bir yetki olarak görmek ve değerlendirmek gereklidir. Aksine yapılacak bir yorum ve uygulama Anayasasının yaşama hakkını düzenleyen 17. maddesine aykırı düşer. Hedef gözterek silah kullanmak, ancak meşru savunma durumunda söz konusu olabilir.

Değişiklikler arasında yer alan sakinçalı hükümlerden birisi de, polisin,

hükümlü veya tutukluları ceza ve tukevinden alımlımesine yetki veren maddedir. Bilindiği gibi ülkemizde polis uygulamaları yönünden en çok tartışılan konu, işkence olayıdır. İşkence yaptıkları savıyla birçok polis hakkında soruşturma ve davalar açılmış, mahkûmîyet kararları verilmiştir. Yeterli delil elde edilemediği için soruşturma ve dava konusu olmayan olaylar da vardır kuşkusuz. Gerçi tüm polislerin işkence yaptığı öne sürülemez. Ancak işkence yapanların bulunduğu, mahkeme kararlarıyla belirlenmiştir. Yasaya konulan bu madde, işkence yakınlarının artmasına yol açacaktır. Bu konu, yasa koyma tarafından da düşünülmüş olmalı ki, işkence yapılması olasılığına karşı bazı önlemler öngörülü müstür. Ceza ve tukevinden almanın, yargıç kararına bağlanması ve hükümlü veya tutukluların, ceza ve tukevinden alındıkları, sağlık durumlarının doktor raporuyla belirlenmesini isteyebilme gibi. Bu önlemlerin yeterli olmadığı açıklıktır. İşkence olaylarının önleneceği ancak savunmanın suçlamaya başlatılması ve adli zabitanın kurulmasıyla sağlanabilir.

Son olarak üzerinde durmak istedigimiz konu, para ödülü ile ihbarın özendirilmesidir. Yasadan ek 9. maddesine göre, samık ve hükümlülerden ilân edilmek suretiyle arananların bulundukları yeri bildiren ve yakalanmalarına yardımcı olanlara para ödülü verilebilir. "Pişmanlık Yasası" adı ile bilinen 3216 sayılı yasada da benzer bir durum söz konusudur. Bu yasada ihbarın karşılığı, para ödülü yerine, işlenmiş bir suçun cezasız kalması veya cezadan büyük oranda indirim yapılmasıdır. İhbarın para ile veya ceza indirimi ile ödüllendirilmesi isabetli bir yol değildir. Aynı toplum içinde yaşayan insanların birbirlerine duydukları güvenin yükselmesine, zayıf yaradılışı bazı kişilerin para için ya da cezadan kurtulmak için ahlaki çöküntü içine düşmelerine yol açar. İhbarlığın en yoğun olduğu Abdulhamit döneminde bile, muhibirler toplum içinde itibar görmemişler, kendilerine iyi gözle bakılmamıştır. Pişmanlık yasasındaki hükümler, suçsuz birçok insanın, asılsız ihbarlar yüzünden cezalandırılması sonucunu doğurabilir. Halbuki insan hak ve özgürlüklerine saygı olduğu yeri veren toplumlar, bir suçsuzun cezalandırılmasını, yüz suçlunun cezasız kalmasına daha va ham saymışlardır. Eğer bir suç işlenmiş ise, suçlu bulmak devletin görevidir. Devlet kendi görevini, ödül vaad ederek başkalarına devretmemeli.

Hatay Dumluşpınar

(*) Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 26.4.1982 gün ve E: 1982/1-42, K: 1982/164 sayılı kararı.

Pişmanlık Yasası ve “Onurlu Bir İnsan mıyım ?”

Kazım Bayraktar

Kamuoyunda “Pişmanlık Yasası” olarak bilinen ve devlet aleyhine işlenen suçlarda ihbarla bulunulması halinde verilecek cezanın büyük ölçüde indirilmesi ya da ortadan kaldırılması amacıyla yönelik olan yasanın, 11 Haziran 1985’de yürürlüğe girmesiyle birlikte, tutuklu ya da tutuksuz, halen yargılanmakta olan ya da olmayan, ceza almış ya da beraat etmiş binlerce insan her an emniyete götürüleme, iğkence görme, tutulanma, ceza alma endişesiyle dolu tedirgin ve korkulu bekleyiş içeresine girdi. Suçlu ya da suçsuz yüzlerce insan, yeniden gözaltına alınmaya, tutulanmaya, yargılanmaya başladı. Bu insanların kaderi belirli çöklere hizmet eden ihbarcılardır. İhbarcılığı ödüllendirerek yaygınlaştmak, tarihte birçok iktidarlar tarafından siyasi karşıtları sindirmek ya da ortadan kal-

dırmak amacıyla kullanılan bir yöntem olmuştur. İnsanlık onuruna ters düşen böyle bir yöntemden medet ummanın nedenlerini hukuka, adalete ve demokrasije olan güvensizlikte aramak gereklidir. Kendisi siyasi düşüncesini egenen kilambilme ve siyasi karşıtlarını sindirebilmek için ihbarcılardan yararlanmayı çare olarak gösteren bir iktidar gerçek bir demokrasi temelinde siyasi hesaplaşmadan kaçıyor demektir. Bunun en açık sezik örneklerinden biri de Amerika’da yaşanmıştır. 1938’de sözde komünizm tehlikesini araştırmak için “Amerikaya Karşı Çalışmaları Araştırmak” Komitesinin kurulmasıyla birlikte başlayan ve Mc Carthy ile dorugu ulaşan ihbarcılık salgınında, yasal Komünist Partisine üye olanlarla birlikte aydın, sanatçı, yazar, şair, yurtsever, demokrat, Anayasayı savunan insanlar da sorguya çekilmiş, tanıklık adı al-

tında meslektaşlarını, arkadaşlarını, ihbar etmeye zorlanmış, Anayasanın 5.inci maddesine dayanarak “tanıklık” yapmayanlar “Komiteyi aşağılamak” suçuya hapse atılmıştır. Bu soruşturmalarda suçlu bulunanlar kara listeye alınarak işsiz bırakılmışlar, yoksuluk çekmeye mahkum edilmişlerdir. Muhbirlik yapmayı kabul edenler önce cezaları indirilerek ya da büyük iş olanakları sağlanarak ödüllendirilmiştir, ancak daha sonra kara listeye yazılmaktan kurtulamamışlardır. (*)

Amerika’ya Karşı Çalışmaları Araştırma Komitesinin yöntemi ile Türkiye’de yürürlüğe konan “Pişmanlık Yasası” arasında biçimde farklılık, özde ve amaçta beraberlik vardır. Orada yaşanan olayın sonuçları Türkiye’de değişik biçimlerde yaşanacaktır.

İnsan onuruna, demokratik hukuk ve adalet ilkeleme ters düşen bu tür yöntemlerin başarıya ulaşması mümkün değildir. Eğer bir iktidar kendisi siyasi ideolojik çizgisine güveniyorsa siyasi suçluları ortaya çıkarmak için ihbarcılara kullanmak yerine demokratik hukuk ve adalet ilkelemini işletmelidir. İhbarciları kullanarak siyasi suç-

luları fizikal olarak yok etmek ya da etkisiz hale getirmek tarihin hiçbir döneminde suç sayılan siyasi düşünceleri ortadan kaldırma başarısını sağlamıştır.

İhbarcılık; kişisel, psikolojik, sosyal, kültürel açıdan sahip olunan olumsuz özelliklerle, başkalarının felaketi üzerinde belirlilıklar elde etme düşüncesi bir araya geldiğinde ortaya çıkan bir eylemdir. İhbarçı açısından bir takım değerlerin yok edilmesinin, suçsuz insanların başına derde sokulmasının, suçlu ya da suçsuz insan-

ların ölümlerine sebep olunmasının hiçbir önemi yoktur. Beklenen çıkışların elde edilmesi tek amacaçır.

Siyasi düşünceleri, örgütel faaliyetleri, eylemleri nedeni ile yargılanan ihbarçı açısından esas olan ise kendini kurtarma düşüncesidir. Yasadan yararlanabilmek için ihbarçı, kendisi ile birlikte suç savılan siyasi faaliyet ve eylemlerde bulunan arkadaşlarını ihbar etmek, vereceği fazla bir bilgisi olmasa da vermek zorundadır. Salt kendini kurtarma düşüncesinin girdabına

kapılmış olan bir insan açısından vereceği bilgilerin doğru ya da yanlış olmasına bir anlamı olmayacaktır. Emniyetce alınmış ifade tutanağında geçen ihbar niteliğindeki bilgiler kısmen ya da tamamen kendisi tarafından verilmiş olsa bile, ihbarçı bu ifadeyi mahkeme de doğrudan zorundadır. Çünkü, yasaya göre mahkemeler ihbarların doğru olup olmadığını içsileri Bakanlığa soracaklar, içsileri Bakanlığı da soruyu Emniyetten alacağı bilgilere göre cevaplandırılacaktır. Hakim huzurunda Em-

niyetten alınan ifadeyi kısmen ya da tamamen yalanlayan bir ihbarçı hakkında Emniyetin olumlu rapor vermesi beklenmez.

Yasaya göre “ilgiliinin isteği halinde devlet tarafından hüviyet değiştirme dahil her türlü korunma tedbirleri alınır”. Bir zamanlar kendisinin de inandığı, savunduğu düşünce de olanların saldırısından korkan ihbarçı, yaşamını sürdürmek için kimlik değiştirerek devletten korunmasını talep edebilir.

Yaşamını sürdürbilecek, ancak toplumsal, sosyal, kültürel yaşamı çoktan olmuş olacaktır. İçinden gelen eski sosyal çevresine yabancılara manevi değerlerini giderek yitirecektir. Eğer yaptığı eylemin yanlışlığının farkına varıp da kendisine “onurlu bir insan mıyım” sorusunu sorma başarısını gösterebilirse duyacağı vicdan azabı ömr boyu yaşamının bir parçası olacaktır. □

(*)İhanet Yılları, Çev. Ülkü Tamer, Cem Yaynevi, 1975

23 HOLLANDA KÜLTÜR KURULUŞU, RESSAM ORHAN TAYLAN'A RESİM MALZEMESİ GÖNDERDİ.

Aralarında 7 sanatçı kurulu, 7 resim akademisi, 5 müze ve galeri, 3 bölgesel kültür konseyi ve bir de sanat yayımı bulunan 23 Hollanda kültür kuruluşu, ressam Orhan Taylan'a resim malzemeleri gönderdi.

23 Hollanda kültür kurulu

adına, Uluslararası sanatçılara Dayanışma Örgütü Hollanda Seksyonu(AIDA), Hollanda Sendikalar Konfederasyonu Kültür Sendikası(FNV) ve Hollanda Ressamlar Sendikası(BBK) tarafından oluşturulan bir girişim aracılığıyla, halen Barış Derneği Da-

vası tutuklusu olarak İstanbul'da Sağmalcılar Cezaevinde bulunan ressam Orhan Taylan'a gönderilen resim ve çizim malzemeleri, çeşitli türlerden 21 kutu boya, 4 firça, 10 silgi, 2 suluboya paketi, çeşitli boyda kağıttan oluşuyor.

Orhan Taylan'a 23 Hollanda kültür kuruluşu adına AIDA Hollanda Seksyonu Sorumlusu Paul De Vries imzasıyla gönderilen mektupta şöyle denildi:

“Değerli meslekdaşımız Orhan Taylan, Size çalışmalarınızı hapisanede olsun sürdürmeniz için resim ve çizim malzemesi gönderiyoruz.

Biz, görsel sanatlar alanında çalışan Hollandalı ressamlar ve onların temsilcisi kuruluşlar olarak, sizin durumunuzu uzaktan da olsa sürekli izlemeye çalıştık. Bazılarımız, Maltepe Resimleri adlı serginizin kataloğu görme şansını elde etti. Umuyorum ki şimdiki koşullar altında da çalışmalarınızı sürdürbiliyorsunuz.

Hollanda Güzel Sanatlar Akademisi (Rijks Academ)’nın misafir öğretim üyesi olarak size yaptığı çağrıya, Barış Derneği davasında aldığından mahkumiyet sonucu yanıt veremediğiniz için üzgünüz. Ne ki biz yine de bir gün mutlaka karşılaşacağımıza eminiz Zaman çektiğiniz acıları ve zorlukları unutturacaktır ama eserleriniz kalıcı olacaktır.

Lütfen bu paketi, dayanışmamızın küçük bir sembolü, ailenize ve dostlarınıza duyduğumuz saygı ve sevginin bir ifadesi olarak kabul edin.

İçten saygılarınızla”

Desen: Orhan Taylan

Nazi Usulü Tıp Deneyleri

Selçuk Alsan

Yeni Düzenin kısa süren hayatında, halkın kitle halinde öldürülmesi isteri yanında dikipedüz sahizmendan doğan birtakım işler de vardı. Bir ruh doktoru için iki delilik de aynı ayırdır, ama bize iki delilik arasındaki asıl büyük ayırmayı öldürulen insan sayısındadır.

Nazilerin tip alanında yaptıkları deneyler birer sadizm örneğidir, çünkü toplama kamplarında bulunanlar savaş esirlerinin kobaylar gibi kullanımlarını bilime bir şey kazandırmış değildir. Bu deneyler birer dehşet ve korku hikâyesidir.

Bu "deney"lerin kurbanları yalnızca Yahudiler değil, Rus savaş esirleri ve hatta toplama kamplarında bulunan Almanlardır. "Deneyler" çeşitlidi: İnsanlar yüksek basınçlı odalara konuluyor, havasız kalma testlerine tâbi tutuluyorlardı. Öldürücü dozlarla tifüs ve sarılık mikrobu enjekte ediliyordu. İnsanların sağlığı nasıl öldüklerine bakılıyordu. Zehirli mermiler ve zehirli gazlar deneniyordu. Yüzlerce Polonyalı kadının vücuduna mikrop vererek bunlara "kız tavanlar" deniyordu-gazlı gangren yaraları açılmış, birçokları üzerinde de kemik yapıştırma "deneyleri" yapılmıştı. İnsanların tuzlu suda ne kadar ve nasıl yaşayabileceklerini anlamak için yapılan deneylerde Çingeneler kullanılmıştı. Bir çok toplama kampında hem kadın hem de erkekler tizerinde kısırlaştırma deneyleri yapıldı. Dr. Adolf Pokorný'nin, bir S.S. doktoru olarak Himmler'e yazdığını göre, Caladium sequinum adındaki bir bitki insanda döl yapma yeteneğini ölüncye kadar kesiyordu. Bu "iyi kalpli" doktor, Führer'e şunları yazıyordu: "Almanlara esir düş-

müş üç milyon Bolşevik'in çalıştırılması ve çoğalmalarının önlenmesi fikri bile muazzam ufuklar açmaktadır."

KAFATASI AVCILARI

"Geniş ufuklara" sahip olan başka bir Alman doktoru da Strasbourg Üniversitesi Anatomi Enstitüsü Başkanı Prof. August Hirt'ti. Bu profesörün ihtişası ötekilerinkine pek benzemiyordu. Hirt, bir S.S. Generaline yazdığı mektupta ihtisasını söyleyerek anlatıyordu:

"Elimizde hemen her ırktan ve uluslararası yüzlerce kafatası var. Yahudi ırkına ait kafatası örnekleri ise çok az... İğrenç, aşağılık-insan örneğini temsil eden Yahudi-Bolşevik komiserlerinin kafatasları sağlanmalıdır."

Hirt, ölmüş "Yahudi-Bolşevik komiserlerin" kafataslarını istemiyordu. İnsanların kafatasları canlı iken ölçülecekti. Sonra bu insanlar baş zedelenmeyecek şekilde öldürilecekler, doktor başı vücuttan ayıracak ve teneke bir kutunun içine hava alımıacak şekilde ka patip gönderecekti.

Himler bu projeden çok memnun kaldı. Profesör Hirt'e "arastırmaları için gereken bütün kolaylıkların gösterilmesini" emretti.

Kendisine gereken kolaylıklar bol bol gösterildi. Bu kolaylıklardan birini sağlayan da, Wolfram Sievers adında bir S.S. albayı idi. (Nuremberg'de "Doktorlar Davasında" Mahkeme, kendisini ölümeye mahkûm etti ve astı.) Sievers, Ahnenerbe'nin yürütme sekreteri olmuştu. Ahnenerbe, yani Soyaçekim Araştırma Enstitüsü, Himmler'in kendisi tarafından kurulmuş gülünç "kültür" örgütlerinden biriydi. Bu Si-

vers, koyu siyah sakallı bir adamdı. Nuremberg'de, kendisine "Nazi Mavi Sakalı" adını verdiler.

Sievers, Hirt'in verdiği "bilimsel ölçülere" uyen kadın ve erkekleri 1943 Haziranında Auschwitz toplama kamplarından topladı. Hirt'e gönderdiği raporda, "79 erkek Yahudi, 30 kadın Yahudi, 4 Asyalı ve 2 Polonyalı, toplam olarak 115 kişiye işlem yapıldığını" bildiriyordu. (Naziler bütün Aşyaları aşağı ırklardan saydı, toplama kamplarındaki bütün Aşyaları öldürmüştür.) İngiliz Soru Yargıcı, Nuremberg'de, "işlem" kelimesi ile ne demek istedigini sorduğu zaman Sievers "Antropolojik ölçüler demek istedim." cevabı verdi. "Yani öldürülmeden önce ölçüler mi alınıyordu?" "Kalıpları da alınıyordu."

Luenburg'taki bir İngiliz mahkemesi tarafından idama mahkûm edilen, Auschwitz, Mauthausen, Dachau ve öteki kampların yok edici başı ve bütün dünyada "Belsen Canavan" diye ün salan S.S. Yüzbaşı Joseph Kramer bundan sonra yapılan "işlemi" özetle söyle anlattı:

"Profesör Hirt, Auschwitz'ten bir tutuklu kafilesi geleceğini söyledi. Bunların gaz odasında zehirli gazla öldürülmesini, sonra cesetlerinin Anatomi Enstitüsünde kendisine getirilmesini istedi. Kadınları tamamen soydum ve gaz odasına soktum."

Kapı kapanınca bağırmaya başladılar. Boruya az miktarda siyanür tuzu dökülmüş... ve bir delikten odanın içinde olup bitenleri seyrettim. Kadınlar yarımda kalar soluk aldıktan sonra yere döştüler. Vantilatörleri işaretlerek sonra kapıyı açtım. Kadınlar yerde cansız yatıyorlardı. Pıstlık kaplamıştı her yanlarını."

Yüzbaşı Kramer bu işi seksen kişi üzerinde tekrarladığını ve cesetleri Hirt'e verdığını söyledi. Soru yargıçı, bu sırada neler duydugunu sordu. Kramer bu soruya, Nazi Almanyasındaki olayların kaynağını çok iyi gösteren bir cevap verdi: "Bunları yaparken bir şey duymadım, çünkü seksen kişinin size anlattığım şekilde öldürülmesi için emir almıştım. Ne yapayım, ben böyle yetişmişim."

Hirt'in asistanlığını yapmış olan H.Herypierre adında bir Fransız işe mahkemedede şunları anlattı: "İlk önce otuz kadın cesedi geldi... Cesetler daha soğumamışlardı. Gözleri tamamıyla açık ve parlaklı, kırmızı, kanlı ve oyuqlarından fırlamışlardı. Burun ve ağız çevresinde kan izleri de vardı. Hiç bir rigor mortis (ölü seriliği) izi yoktu."

Herypierre bunların öldürülmemesinden kuşkulamıştı. Kadınların sol kollarında dövme ile vurulmuş hapisane numaraları vardı. Elli altı erkekten oluşan ikinci parti de aynı du-

rumda geldi. Cesetler Hirt'in uzmanca yönetimi altında alkole kondu. Profesör başları vücutlarından ayrıyor, böylece kafatası koleksiyonunu tamamlıyor. Ama bu işin birçok zorlukları vardı. Oysa zaman geçiyor. Düşman Strasbourg'a yaklaşmaktadır. Kafatası elde etmek için işlenen cinayetleri dünya kamuoyundan saklamak gerekiyordu. Hirt merkeze söyle yazdı: "Cesetler etleri çıkartılarak tanınmaz hale getirilebilir. Bu koleksiyon Fransızlar tarafından bırakılmış olduğunu söyleyiz." (Strasbourg Üniversitesi 1940'dan önce Fransızlarındı).

İngiliz savcısı sordu: "Vücutların etlerini neden çıkartmak istiyez? Bay tanık? Neden suçu Fransızların üzerine atmak istiyez?"

"Nazi Mavi Sakal" Sievers cevap verdi: "Ben basit bir adamım. Bu adamların öldürülmemesile hicbir ilgim yok. Ben yalnızca postacılık yaptım."

Savcı alay etti: "Demek siz postane gibi bir seydiniz. Yani tanınmış Nazi posta nelerinden biri, öyle mi?"

Kafatası cinayeti izlerinin ortadan kaldırılması için gösterilen çaba mahkemedede söyle anlatıldı:

"1944 Eylülünde Müttefikler Bedford'a ilerliyorlardı. Profesör Hirt, Gong ile Herr Maier'e cesetleri doğramalarını ve krematoryumda yakımlarını emretti... Ertesi günü Herr Maier'e bütün cesetleri kesip kesmediğini sordu. Maier söyle cevap verdi: "Cesetlerin hepsini kesemedim. Çok unut iş. Depoda bıraktık."

Bir ay sonra Amerikan Altinci Orduşuna bağlı birlikler, önde Franşızların 2. Zırhlı Tümeni ile Strasbo-

"Yüksekde uçan pilot, basınç düşüğü için havasızlıkla karşılaşır. Bu güne kadar bu konuda insan üzerinde deney yapılmamıştır. Çünkü bu deneyler çok tehlikeli görülmüş ve gönlülü bulunamamıştır. Bu deneyler için iki üç profesyonel suçlu gönderebilir misiniz... Deneyler benim işbirliğimle yapılacak ve gönderenler de ney sırasında olsaklar!"

S.S. Führeri bu mektubu hemen bir hafta içinde cevapladı ve "Yüksekde uçuş araştırmaları için gereken mahpusları elbette memnunlukla vereceğimi" bildirdi.

Rascher havası pompalarla boşaltılan cam bir odada deneylerini yapıyor ve gözlemlerini yazıyor. İşte gözlemlerinden belirgin bir örnek:

"Üçüncü test 10 000 m. yükseklikte karşılaşık olacak kadar O₂ azaltılmış bir odada yapıldı. Solunum 30 dakika sürdü. Dört dakika sonra terleme, beş dakika sonra çırpmalar başladı. 6-10. dakika arasında terleme gittikçe arttı, bilişlerini kaybetmeye başladılar. 11-13. dakikalarda solunum dakikada üçe indi. Solunum kesildikten aşağı yukarı yarım saat sonra ototopsi başlandı."

Bir başka tanık bu "deneyleri" söyle anlattı:

"Bir mahpusun cigerleri parçalanıncaya kadar, havasızlığa nasıl dayandığını basınç azaltma odasının gözlem penceresinden kendi gözlerimle gördüm... Çıldırılar ve basınç azaltmasından kurtulmak için saçlarını yolmaya çalışırdı. Çıldırıkları sıradan kendilerini parçalamak için parmakları ve tırnakları ile başlarını ve yüzlerini paralarlardı. Elleriyle, kafalarıyla duvarlara vururlar, bağırlar, kulaklarındaki ağrından kurtulmaya çalışırdı. Bu olaylar çoklukla o insanın ölümüyle sonuçlanırı."

Rascher bu deneyleri iki yüz kadar mahpus üzerinde tekrarladı. Deneye tâbi tutulanlardan sekseni öldürdü. Geri kalanlar da, gördüklerini sonradan anlatmasınlar diye idam edildiler.

Bu eşsiz araştırma 1942 Mayısında bitti. Luftwaffe (Hava Kuvvetleri) Feld Mareşali Erhard Milch, Rascher'in önce deneylerinden ötürü Goering'e "teşekkürlerini" bildirdi.

DONMA "DENEY"LERİ

Bu işin öncüsü yine Rascher'di. Ama bu işe katılmak zorunda kalan bazı doktorlarda bir vicdan azabı başlamıştı: Rascher'in yaptığı işler acaiba Hristiyanlığa uygun muydu? Himmler bunu işitince küplere bindi. Hemen Feld Mareşal Milch'e bir mektup yazarak Hava Kuvvetlerindeki "Hristiyan tip çevresinin" çıktıktı zorluklardan yakındı ve şöyle dedi:

"Bu gibi deneylerde ölmeye elverişli kimselerin ve canilerin toplama kamplarından sağlanması için gereken sorumluluğu şahsen ben üstüme almış bulunuyorum." Rascher "donma" ve "ısitma" deneyleri konusunda Himmler'e bir sürü raporlar göndermişti. İşte 10 Eylül 1942 tarihli mektuptan bir parça:

"Deneyler 2 ile 12 santigrad derecedeki sularda yapıldı. Elektrikle midede 26, makatta 26.5 ısı ölçüldü. Ölüm ancak ömürilik ve beyin soğduğu zaman olmaktadır. Bu gibi ölümler üzerinde yapılan otopsilerde kafatası boşluğunun içinde her zaman yarınlitreye kadar serbest kan bulundu. Kalbin sağ gözünde her zaman aşırı büyümeye görülmüyor. İnsanlar bu gibi testlerde, vücut isisi 28 dereceye düşükten sonra, kurtarılmalari için yapılan bütün çabalara rağmen, ölmektedirler."

En sağlam insan buzlu suda yüz daki, en zayıf adam ise elli üç dakika kadar dayanabilmekteydi.

Tanık Walter Neffe mahkeme de söyle ifade verdi:

"O zamana kadar yapılan deneylerin en kötüsü yapılacaktı. Hapisane barakalarından iki Rus subayı getirtildi. İki subay tekneye çırıçıplak girdiler. Saatler geçti. Her zaman en geç altmış dakika sonra bilincsizlik basladı halde, bu iki adam iki saat sonra bile cevap verebiliyorlardı. Dr. Rascher'e, bunların artık uyutulması için yapılan ricalar boşça çıktı. Kabul

etmedi. Üç saat sonra Ruslardan biri ötekine şunu söyledi: "Yoldaş, lütfen subaya söyle bizi vursun." Öteki Rus, Fasiş köpeğinden merhamet beklenmeyeceği cevabını verdi. El sıkıştılar ve birbirlerine "Hoşa kal yoldaş" dediler... Ölüm ancak beş saat sonra oldu ve test o zamana kadar devam etti."

Başlangıçta soğuk su deneylerinde resmi "şef" Kiel Üniversitesi Tıp profesörlerinden Holzloehner adında biri ile Finke adındaki asistanıydı. Bu iki adam Rascher ile birlikte iki ay çalıştıktan sonra artık yapılacak deney kalmadığı kanısına vardılar. Üç "doktor" Hava Kuvvetlerine "İnsanlar Üzerinde Yapılan Donma Deneyleri" adlı otuz iki sayfalık gizli bir rapor sundu. Alman bilginlerini, bulgularını sunmak ve tartışmak için 26-27 Ekim 1942'de Nuremberg'de bir toplantıya çağrırdılar. Toplantının konusu "Denizdeki Tıbbî Sorunlar ve Kış Yardımları" idi. Toplantıya, arasında ünlüler de olmak üzere, doksan beş Alman bilim adamı katıldı. Üç doktorun toplantıda yaptıkları konuşma, deneyler sırasında birçok insanın öldürülüğüne süphe bırakmadığı halde kimse çırpıp da bu konuda bir soru sormadı ve itirazda bulunmadı.

Holzhoehner ile Finke bundan sonra deneylerden çekildiler. Profesör Holzhoehner viedan azabı çekmiş olacak. İngilizler tarafından yakalanıp ilk sorgusu yapıldıktan sonra intihar etti. Ama inatçı Rascher 1942 Ekimin-

den ertesi yılın Mayısına kadar deneylere tek başına devam etti.

Tanık W.Neff, "Doktorlar Dâvasında" şefinin yaptığı "kuru dondurma" deneylerini şöyle anlattı:

"Mahkûm akşamdan barakalarдан alınıyor, çırıçıplak ambulânsa yatrılıyor, bir bezle örtülüyör, sonra saatte bir üzerine soğuk su dökülüyor. Teste alınan kimse sabaha kadar bu şekilde açık havada yatıyordu. Isıları devamlı olarak alınıyordu."

Sonradan Rascher mahkûm üzerinde bez örtümesinin yanlış bir iş olduğunu söyledi... Bundan böyle teste alınacaklar örtülmeyecekti. On mahkûm üzerinde de böyle çiplak şekilde test yapıldı."

Aci çeken mahkûmların çığlıklarını geceleyin her yandan işitiliyordu. Önceleri Rascher bu deneylerin anestezi yapılarak yürütülmesini yasaklamıştı. Ama teste alınan insanlar o kadar çok gürültü ettiler ki Rascher anestezi yapmadan testlerine devam edemedi. Bu insanlar buzlu su doldurulmuş teknelerde ya da kış geceleri Dachau kamplınlarda çırıçıplak yatılmakla, Himmler'in deyişiyle, hak ettikleri ölüm cezasına çarptırılmış oluyorlardı. Eğer testten sağ çıkarlarsa hemen yok ediliyorlardı. Kuzey Okyanusunun buzlu sularına düşecek, Alman pilotları ve denizcileri bu deneyler sâyesinde belki kurtulacaklardı.

Rascher daha sonra yine bu amaçla "ısitma deneylerine" başladı. Don-

muş bir adamı işitmek ve mümkün olursa hayatını kurtarmak için uygulanması gereken en iyi usul hangisiydi? Bulgularını 12 Şubat 1942 tarihli "gizli" mektubuyla Himmler'e bildirdi.

"Teste tâbi tutulanlar soğuk suda çeşitli isılarda üzüldüler... Makat dereceleri 30 santigrat olunca sudan çıkarıldılar. Sekiz olguda teste tâbi tutulanlar geniş bir yataktak iki çiplak kadının arasına konuldu. (Bu kadınların bir bölümünü, safkan Alman olduğu halde fahiş olduğu için toplama kamplına atılanlar arasından seçiliyor.) Kadınlara, üzüyen şahsa olabildiği kadar sarılmaları emredildi. Sonra üç şahsin üzerine battaniyeler örtüldü..."

Teste tâbi tutulanlar bilinçlerini toplar toplamaz, bulundukları durumu anlayarak kadınların çiplak vücutlarına sarıldılar. Vücut isisi hemen yükselmeye başladı... Teste tâbi tutulanlardan dördü, bir istisna olarak, 30 ile 32 dereceler arasında yattıkları kadınlarla cinsel ilişki yaptılar. Çiftleşmeden sonra bu şahısların vücut isisi, sıcak su banyosu yapmış gibi, hızla yükseldi."

"Doktorlar Dâvasında" ortaya çıkan kanıtlara göre, üç yüz kişi üzerinde dört yüz kadar "donma" deneyi yapılmıştır. Bunlardan seksen ve doksanı doğrudan doğruya bu deneylerin sonunda ölmüşlerdir. Geri kalanlar da, birkaç hariç, vurulup öldürmüştür. Bazıları da çıldırmıştır. Ne yazık ki Rascher 1944 Mayısına kadar yeni yeni kanlı projeler üzerinde çalıştı. Bu projeler o kadar çok ki hepini burada anlatmak imkânsız. 1944 Mayısında S.S. ler kendisini de kar-

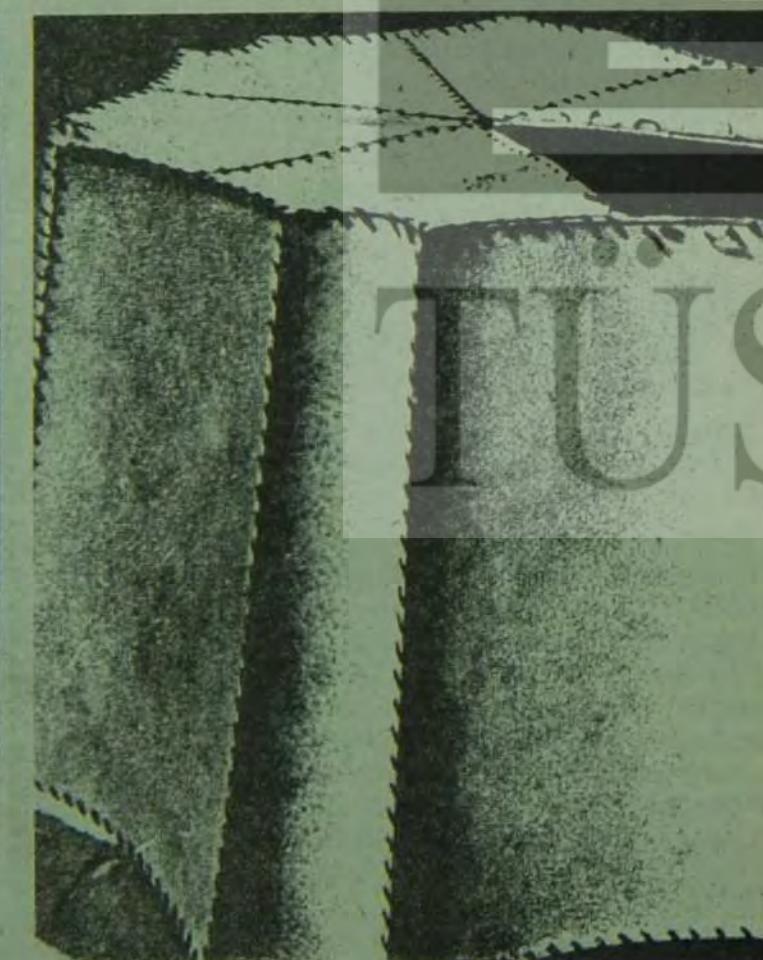
sını da yakaladılar. Yaptığı kanlı "deneylerden" ötürü değil, çocukların üzerine uydurduğu yalanlardan ötürü. Alman analarına hayran olan Himmler, onlardan birinin uydurduğu yalana göz yummadı. Bayan Rascher'in kırk sekiz yaşında üç çocuğunu olduğuna gerçekten inanmıştı. Kadınların bunları bir yetimhaneden aldığı öğrenince küplere bindi. Dr. Rascher, çok iyi tanıdığı Dachau kamplının siyasi bölümune atıldı. Karısı da Ravensbrueck'a gönderildi. Kocası "ısitma" testleri için gereken fahişeleri buradan getirmiştir. Karı-koca ikisi de savaştan canlı çıkmadılar. Ama olayların birçok tanıkları yaşadı ve mahkeme önüne çıktı. Bunlardan yedisi ölümé mahkûm edildi ve asıldı. Hepsi de son dakikalara kadar yurt görevi yaptıklarını iddia ettiler ve cinayetlerini savundular. "Doktorlar Dâvasının" tek kadın sanığı Herta Oberheuser'e yirmi yıl hapis cezası verildi. Bu kadın doktor, Ravensbrueck'da yapılan çeşitli "deneyler" de işkencelere uğratılan yüzlerce kadından "beş altısına" öldürücü enjeksiyonlar yaptığı kabul ediyordu.

Kara uniformalı Nazilerin tıbbi sürdüğü kara leke bununla kalmadı. İrki saflaştırmak uğruna akıl hastanelerinde 275.000 ruh hastası Naziler tarafından öldürüldü. Kalitsal hastalığı olan binlerce insan ameliyat veya işinlama yolu ile kısırlaştırıldı.

Nuremberg hâkimleri idam kararlarının gerekçesinde "Bir daha böyle bir vahşet Dünya'da tekrar etmesin" diye bu kararların alındığını bildiriyorlardı. Bu uluslararası mahkemenin yüksek hâkimleri, herhalde bu idam edilen canillerin mezarlara birgün, arasında bazı ileri ülkelerin devlet başkanları da bulunan bazı "barış sever" kişiler tarafından çelenkler konulacağını düşünmemiştir. Hâkimler Nazileri mahkûm etmişlerdi, bu çelenkler ise hâkimleri mahkûm ediyor. Uluslararası hâkimlerin kararı ile idam edilmiş canillerin mezarlara çelenkler konan bir yer aslında hukukun ve insan haklarının mezarlığı olmuyor mu? Yoksa bu "birakınız yapsın" in çiçeklerle süslü bir şekli mi? Durum insana Corneille'in Cinna dramından bir cümleyi hatırlatıyor: "Onların geçmiş hâkî görülüp affedilmiş, geleceklerine ise izin verilmiş"

Tıbbi deneylerde kullanılmış insanların bacakları

İnsan derisinden abjur

Varşova gettosunda açlıktan ölen çocukların cesetleri

SİHİRLİ REÇETELERİN ÖTESİ

Japon "modeli" ülkemizde olduğu gibi, ekonomik bunalımın pençesinde kıvranağını tüm ülkelerde sihirli bir reçete olarak topluma sunulmaya çalışılıyor. Batı Avrupa'nın sanayileşmiş ülkelerinde dahi öykünülecek bir model saviyla ilgileri üzerinde toplayıyor. Bir ülkenin özgün, tarihsel ve toplumsal koşullarından kaynaklanan "büyük ekonomik başarısı" çoğu kez bu koşullardan soyutlanarak ve özellikle ulaşılan toplumun olumsuz toplumsal ilişkiler bağlamından arındırılarak kamuoyuna ulaşılması gereken bir hedef gibi sunulup, bu nedenle "aklin yolu birdir" ideolojik indirmesile benimsetilmek isteniyor.

Ulaşılması hedeflenen toplumun başka özellikleri ise "Ay'ın karanlık yüzü" gibi gözlerden saklanarak, sağlıklı bir değerlendirme yolu özenle kaplı tutulmaya çalışılıyor. Aslında Japon modelinin bugünkü performansının vurgulanması ile ihracata yönelik sanayileşme ve işgücü politikaları arasında bir cağırmış yaratılmaya uğraşıyor. Japonya'nın bugünkü konumuna giden yolu, Güney Kore örneğinde kanıtlandığı "mahcup" bir biçimde kabul ettirilmeye çalışılıyor. Tüm bu çabaların arkasında ise topluma dayatılmak istenen özel bir biçimde bulunduğunun gözlerden saklanmak istenmesi yattır. Bu nedenle Bilim ve Sanat, "Ay'ın öteki yüzüne" de iştir tutacak, sağlıklı bir değerlendirme için bir dizi yazımı okuyucularına sunuyor.

Ekonominin Maliyeti ya da Yeğlenen Toplum*

Theo Bouwman

Japon ekonomisinin başarısı vurgulanırken çok sayıda sav ileri sürülmektedir: İhracata dayalı sanayinin gelişmesi, yaşam düzeyinin yükselmesi, işverenler ve çalışanlar arasında uyumlu bir işbirliği, tüm sanayide otomasyon ve rasyonalizasyonu özümseme yeteneği, kararların alanında fikir birliğine (konsensus) dayanma, Devlet ve sanayi işbirliği... Bütün bunlar ise toplum üyelerinin birbirlerine kenetlenmiş oluşuna ve "Japon kültürü"ünün erdemlerine dayanırmak istenmektedir.

Avrupa'da işverenler ile çalışanlar dünyası arasındaki ilişkilerin Japon örneğine göre düzenlenmesi için büyük bir heves bulunduğuundan, bu görüşlerin irdelenmesi önem kazanmaktadır.

İKİLİ EKONOMİK YAPI

Üzerinde durulması gereken öğelerden birincisi, Japon ekonomisinin başarılı anahtarının Devlet ile yakın bir işbirliği içinde hareket eden ve devletin yardımını hiç esirgemediği küçük, egemen bir sektör ile, çok daha geniş, küçük ve orta işletmelerden oluşan ikinci bir sektörün bir arada yaşadığı ikili bir yapıya dayanmakta olusudur. Birincisi, çok iyi tanınan zaibatsus ve keiretsus gibi devlerden oluşurken ikinci kesimde egemen sektör için dolaylı ya-

da doğrudan çalışan taşaron kuruluşlar yer alırlar. Bankalar topluluğu, ticari ve sanayi şirketler, pazarlama kuruluşları v.b. den meydana gelen savaş sonrası zaibatsusların tipik örnekleri olarak Mitsubishi, Mitsui ve Sumitomo gösterilebilir. Zeiretsuslar ise, Dai-Ichi Kangyo Bankası gibi büyük bankaların yönlendirdiği ve finanse ettiği birer şirketler federasyonudur. Örneğin Japonya'nın en büyük ordinator imalatçısı Fajitsu bir keiretsus olan ve başka sekiz büyük şirketi de Dai-Ichi Kangyo Bankası çevresinde toplayan Furakawa grubuna aittir.

Bu gruplar General Motors, Exxon ya da IBM gibi dev Amerikan şirketleriyle karşılaşıldıklarında bile genellikle daha büyük ve ülkenin tüm sanayi, ticari etkinliklerini kontrolleri altında tutarlar. Bankalar ve devlet ile olan özel ilişkileri sayesinde çoğu kez, Batılı rakiplerinden daha önemli miktarlarda uzun dönemli yatırımlar yapabilecek durumdadırlar. Bu, dış ülkelerdeki başarılarının koşullarından birisidir.

Bütün bunlara karşın, zaibatsuslar ve keiretsuslar kendilerine göre çok küçük boyutlu olan ve taşaronluklarını yapan binlerce şirket olmadan varlıklarını sürdürmezler. 1983 yılında yayımlanan Japon ticaret Bakanlığı'nın beyaz kitabına göre, taşaronluk yapanların oranı 1966 yılında yüz-

de 53,3 iken, 1981'de yüzde 65,5'e yükselmıştır. Bu tür küçük ve orta işletmeler genellikle tek bir büyük kuruluş için çalışırlar ve tampon işletme işlevi görürler.

Japonya Çalışma Enstitüsü rakamlarına göre Japonya'nın aktif nüfusun yüzde 65-70'i (toplam 56 milyon emekçi) bu bağımlı, produktif olmayan ve el emeği dayalı sektörde yer almaktadır.

Japonya'da işçi başına üretkenlik (katma değer) işletme büyülüğine göre çok değişiklik gösterir. Produktivite 1000'den fazla işçi çalıştırılan büyük şirketlerde, örneğin 1981 yılında 100 olarak ele alınırsa bu oran küçük işletmelerde ancak yüzde 42,9 olmaktadır. ABD ve B. Avrupa'da böyle bir produktivite farklaşması yoktur. İki ayrı kategori işletme arasında ücret, çalışma saatleri, iş güvenliği ve sosyal güvenlik bakımlarından da benzer farklaşmalar görülmektedir. Bu farklar nedeniyle ortaya çıkan durum, zaibatsuslara ve keiretsuslara hem hareketlerinde esneklik hem de maliyetlerini düşürme imkanları hazırlarken aktif nüfusun coğulüğünün zararına olmaktadır.

TAMPON İŞLETMELER VE GİZLİ İŞSİZLİK

Japonya'da aktif nüfusun büyük bir coğulüğünün çalıştığı sanayi dallarında üretkenlik (produktivite) orta (mediocre) düzeydedir. Ancak produktivitesi düşük olan hizmetler sektöründe çalışanların oranı giderek çok hızla artmaktadır. Japonya'da yaşayan Amerikalı yazar J. Woronoff'un

Japan's Wasted Workers (Japonya'nın Savurganca Harcanan İşçileri)

başlıklı kitabında hizmetler sektöründeki durum sergilenmektedir. Büyük mağazalarda inanılmaz sayıda insanlar çalışmaktadır, ama dükkanlarda ve lokantalarda bu sayı daha da yüksek oranlara ulaşmaktadır. Garalar, biletçiler, kontrolörler, diğer personel ve temizlik işçileri ile dolup taşmaktadır. Özellikle kadınlar büyük binalarda günlerini asansör düşmeyebine basmakla harcamaktadırlar. Örnekler listesi tüketilemeyecek kadar uzundur. Ancak, durum hiçbir yerde bürolardaki kadar şartıcı ve rahatsız edici değildir. Buralarda en büyük karşılıklar hüküm sürer. Yazı makinaları görülmekten her yeri kaçış yığınları doldurmaktadır. Daklılu yazılaşma çok kez sadece ingilizce haberleşmede kullanılır.

Yazışmaların hemen hepsinin elle yürütülmesi yönetim, arşiv sistemi ve diğer büro hizmetleri düzenlemeleri açısından önemli sonuçlara yol açar. Bu büroların etkin olamamasının iki açıdan açıklaması yapılabilir. Birinci-

si, donatımlarının yetersiz olduğunu, ikinci ise çalışanları aynı işte bir yıl dan fazla kalmamaya zorlayan meşhur "rulman" sistemidir. Böylece geçen deneyim ve becerinin elde edilmesi büyük ölçüde engellenmektedir.

Bu söylenenler yaşamın çok pahalı olması ile bağlantılı olduğu gibi (Tokyo'da en pahalı kentidir), işsizlik oranının düşük olmasına da açıklık kazandırmaktadır. Dahasi produktivitenin yüksek olmayıla daha ağır ve yoğun çalışma, daha uzun iş saatleri ortaya çıkmaktadır. Bütün bu duruma karşılık 1983 mali yılında da işsizlik oranı yüzde 2,7'ye yani 1,5 milyon kişiye ulaşmıştır. 1 yıl öncesine göre artış % 10'dur. Üstelik bu resmi rakam, istatistikler Avrupa'da kullanılan yöntemler ile yapılsayıdı yüzde 6 civarında olacaktı. Ayrıca uzmanlara göre tüm işleri camdan dışarı bırakmak olanların (madgwazoku) sayısı (1 milyon) buna eklenseydi işsizlik oranı yüzde 8'e çıkacaktı. Ticaret ve Sanayi Bakanlığının resmi istatistikleri yüzde 2'lik ekonomik büyümeye varsayımlına dayanarak 1990 yılı için yüzde 8'lik bir işsizlik oranı öngörmektedir. Bu noktada resmi istatistiklerin yalnızca haftada bir saatten az çalışanları işsiz kabul ettiğinin, buna karşılık haftada sekiz, on altı ya da yirmi saatten fazla çalışma olağan olmayan geniş kesimler olduğundan anımsanmasında yarar vardır. Bu durum gözönüne tutarak iki Japon profesör, işsizliğin yüzde 2 değil yüzde 25'e yaklaşık olduğunu söylemektedirler. (Yuji Kato ve H. Levie, "Japan a Glowing Example?" Occasional Paper no. 69, Oxford, 1981).

mevcut produktivite faulkının başka nedenleri de olmalı. Bu konuda Japonya'nın çalışma sevkinin fazlalığı ve daha uzun çalışma saatlerinin ileri sürülmeli yeterli değildir. Üretimin nasıl örgütlenmesinin, 'Japon kültürünün doğası ve sosyal ilişkilerin niteliğinin, bunlar işliğinde da ortaya çıkan sistemin baskıcı niteliğinin gözönüne alınması gereklidir.

Japon sisteminin Batı Avrupa'ya göre özelliklerini Ekonomist dergisinin 1983 yılında hazırladığı Japonya özel sayısında şu noktalarda toplanmaktadır: Ömür boyu aynı işte çalışma garantisinin verilmesi, yaşı göre ücret ödemesi (kademelilik ilkesi), "şirket" (ev) sendikalarının varlığı, uyumlu sosyal ilişkiler ve çalışanlar ile yönetimin işbirliği ve dar anlaşımda "Japon İşletme modeli"nin varlığıdır. (Bu konular için Aydın Özcan'ın Bilim ve Sanat'ın bu sayısındaki yazısına bakınız.)

Ancak durumu kavramak için, Japonya aktif nüfusun iki ayrı ücretli kategorisinden oluştuğunu bilmek gereklidir. Birinci kesimde büyük şirketlerde çalışan "devamlı işçiler" bulunmaktadır. Bunların sayısı aktif nüfusun yaklaşık yüzde 20'si kadardır. (11,9 milyon). Ömür boyu çalışma ve kademelilik ilkesi bu kategoride çalışanların hemen hepsini kapsar. İşverenler ve çalışanlar arasındaki ilişkilerin başarısından bu kesim örnek gösterilerek söz edilir.

GÖZLERİDEN SAKLANAN DÜNYA

Devamlı (düzenli) statüde iş sahibi olmayan ikinci kategoride ise durum tamamiyle tersinedir. Coğunlukla küçük ve orta boy taşaron kuruluşlarının işçilerinden oluşan bu kesimin çalışma saatleri daha uzun, koşulları daha kötüdür. Hiçbir güvenceleri bulunmamaktadır. Bu grup içerisinde kadınların oranı çok yüksektir ve kendilerine erkek işçilerin ancak yararlı ücret ödenir. Kısıtlı-zamanlı (part-time) çalışan kadın el emeklerinin sayısı hızla artmaktadır. Çocuklarını herasabah okula bırakma zorunluğu olan kadınlar işe bir saat geç başladıklarından ancak üç aylık bir sözleşme yapabilmekte ve böylece bir sendikaya üye olma hakkını yitirmektedirler. Son zamanlarda ihracatta görülen durgunluk nedeniyle büyük işletmeler bile giderek kısmi-zamanlı işçileri yegâlemeye başlamışlardır.

İkili (dualist) ekonomik yapı emek pazarını da ikiye ayırmış olup, birbirinden çalışma saatleri, ücretler, iş güvenliği, iş koşulları ve sosyal ödenekler açısından çok farklılaşan iki dünya yanyana yaşamaktadır. İşte bu

* Yazı Hollandalı mühendis-gazeteci ve öğretim üyesi Theo Bouwman'ın Le Monde Diplomatique'in Kasım 1984 sayısında yayınlanan yazısından kısıtlı olarak derlenerek hazırlanmıştır.

Ihracata yönelik Japon şirketleri ile Batı Avrupa'daki işletmeler arasında

bilinci ayrımcılığın kendisi, sosyal ilişkiler sistemi açısından 'Japon kültür'yle ilişkisi olmayan maddi bir manitik yürütmeye dayandırılmış bir basıka aracı işlevini görmektedir.

İşletmelerin büyüğününe göre farklılaşan çalışma saatleri yanısıra ücretlerde de farklılıklar çok önemlidir. Otuzdan daha az sayıda işçi çalıştırılan işletmelerde 1982 yılında ortalama ücret, 500'den fazla işçi bulunan işyerlerindeki ortalama ücretin ancak yüzde 56,4'ü kadardır. Bu oran 1970'den bu yana giderek azalmaktadır. (Japon Institute of Labour, and Hours of Work, Tokyo, 1984). Çalışanlara yapılan ödemeler öyle bir biçimde düzenlenmektedir ki, taban ödeme brüt ücretin 1/6'sı olarak alınmaktadır, geri kalan kısım büyük ölçüde ustasının takdirine, çalışanın "iyi hal göstermesine", produktiviteye, randimana ve işbirliği için gösterilen çabaya bağlı olarak prim şeklinde tamamlanmaktadır.

Zaibutsus ve kreretsularda ücretler sanayileşmiş Batı Avrupa ile karşılaşabilecek bir düzeye ulaşmış olsa da sosyal ödemelerin yetersiz olması nedeniyle işçilerin işletmelerine maliyeti çok ucuz olmaktadır. Örneğin bir işçi hastalık halinde ücretinin ancak yüzde 60'ını, iş kazası durumunda yüzde 80'ini alabilmektedir. Emeklilik hakkına ulaşmış işçi sayısı çok azdır. Büyük işletmelerin emeklilik primi ödemelerine karşılık küçük işletmelerde bu söz konusu değildir. Asıl amacı çalışanların yönetime bağılığını sağlamak olan kıdemlik ilkesi çok büyük işyerlerinde uygulanır. Ancak, son zamanlarda ülke nüfusunun hızla yaşlanması ile bu ilke sarsıntıya uğramıştır. Çünkü bu durum işverenlerin produktivitenin artırılması yönündeki güçlü istekleriyle bağdaşmaktadır.

Günümüzde "devamlı işçiler" açısından da gelecek garantisini göreli bir

kayıram ifade etmektedir. Çünkü 55 yaşına ulaşan bir işçiye emekliye sevk edilirken 400-500 bin franklık bir kıdem tazminatı ödenmekte, emekli maaşı ise çok yetersiz bir düzeyde belirlenmektedir. Dolayısıyla, "devamlı işçiler" eğer iş bulabilirlerse süflü atelyelerde çalışmalarına devam etmekte, bulamazlarsa garlarda süprüntü toplamaya mahkum edilmektedirler. Her şeyle karışın, kıdem tazminatının sağladığı bazı yararlar vardır! Örneğin edinilebileceğine sahip olunan konutun son borçları ödenerken üzerindeki ipotek kaldırılabilir. (1983'te yayınlanan bir rapora göre bir konutun ortalama fiyatı 1 Milyon 600 bin frank, ya da on iki yıllık ücret tutarındadır.)

Çalışıkları işyerinde emeklilik yaşına kadar barınamayanların gelecekleri daha da az parlaktır! Zaten Japonların içlerinde çalışma şevkinin yüksek olmasının temel nedenlerinden birisi de budur. Çünkü bir işyerinden ayrılma, ayrılna diğer tüm büyük işyerlerinin kapalı tutulmasını getirmekte ve bu da "devamlı işçi" statüsünün yitirilmesine yol açmaktadır. Japon işçilerinin bir zaibutsus ya da keiretsus çalışabilme için her şeyi kabullenmenin nedeni, işletmelerde konformizmi getiren öge ve produktif sistemin temeli olarak bu düzenlemeler nasıl göz önünde tutulmaz? Eğitim sisteminde de büyük işletmelerde yer bulabilmenin güvencesi olarak iyi bir formasyona ulaşmaya yönelik kıyasıyla bir yarışma ve rekabet yerleştirilmiş durumdadır.

AYIN KARANLIK YÜZÜ YA DA ÇÖKEN EFSANELER

Bir de "uyum" ve "sosyal barış" savları ileri sürülmektedir... Burada da Batı ile karşılaşma yapmak yararlıdır. Japonya Çalışma Enstitüsünün 1983 yılında yayınladığı bir rapora göre grevde yitirilen günler açısından Japonya, sanayileşmiş Batılı ülkeler arasında en alt sıradadır. Ancak Fransa ve F. Almanya ile arasındaki fark çok azdır. Dikkat edilmesi gereken başka bir nokta da Japonya'nın avantajının 1978-80 yılları arasında düşük oranlardan kaynaklandığıdır. Oysa 1971-75 döneminde ise bırakmak 6 misli yüksektir.

Öte yandan 1950 ve 60'lı yıllar Japonya'da sosyal çalkantılarla dolu geçmiştir. Bu yıllar, özellikle enerji politikasındaki yeni yönelime bağlı olarak madencilerin başına çekiği uzun mücadele yılları olmuştur. 1960'da Mitsui-Miiki kömür madenlerinde 100 binden fazla madencinin işten çıkarılmasıyla doruguuna ulaşan mücadele, sendikaların yenilgisile sonuçlanmıştır. Yine aynı rapora göre "bu uyuşmazlıktan sonra işverenler

artık kitleSEL olarak işten çıkarmalarla yönelmemektedir. Ancak sendikalar da zor konularda uzun vadeli mücadelelere atılamamakta ve değişik düzeylerdeki uzlaşma yollarına daha çok başvurma durumunda kalmaktadırlar."

Japon sol çevreleri de bu görüşü paylaşmakla birlikte analizlerini bir adım daha ileri götürerek, yüksek ekonomik büyümeye döneminde işverenlerin iş ve sanayi ilişkilerine bugünkü görüntülerini kazandırmak için büyük ve özel çabalalar harcadıklarını eklemektedirler. Gerçekten de ücretlerin hızla yükseldiği bir dönemde sosyalist ve komünist eğilimli sendikalar kendilerini savunma konumuna itmişlerdir. Ayrıca sanayiciler, sol eğilimli sendikaları (Sohyo) toplu sözleşmelerin dışında tutup, sağ sendikaları (Domei) kayırarak, birincileri tecrit etme politikası da uygulamışlardır. Gerektiğinde kendi iş yerlerinde "sarı" sendikalarını da kurdu muşlardır. Tokyo Üniversitesi sosyal bilimler profesörü H. Totsuka'ya göre, Japonya'nın savaş sonrası rasyonalizasyon sürecinde, üç dönem bibrinden ayrılabilir. İlk dönemde, (1949-1954) Amerikan işgal güçleri tarafından desteklenen hükümet işverenleri esasen daha önceden gelişmiş olan kimya alana ve ağır sanayiye yatırım yapmayı teşvik etmiştir.

İkinci dönemde ise (1955-1970) hemen hemen mevcut tüm sanayi dallarında büyük ölçüde teknik gelişmeler sağlayacak yatırımlar yapılmaya başlanılmıştır. İşte bu dönemde otomasyona yönelik, orditörler kullanılmaya başlanmış ve işverenler de yeni sosyal ilişkiler stratejilerini oluşturmaya başlamışlardır.

Yeni strateji çerçevesinde; (i) işverenler, sendikaların yeni kazanımlar sağlama için çaba göstermişlerdir, (ii) Amerika'dan yeni işletme yöntemleri ithal edilirken, iş yerinde kıdem sistemi geliştirilmiştir, (iii) değişik düzeylerde (şirket grubu, fabrika, atölye) müzakerelere dayalı sözleşme yerine değişik tahkim uygulamaları yerleştirilmiş ve sendikalar devre dışına itilmiştir, (iv) zero defect (sıfır hata), Quality circles (kalite grupları) gibi produktiviteyi artırmaya yönelik "küçük komite" örgütlenmelerine gidilmiştir. Totsuka'ya göre bu, Japon işverenlerinin emek gücünün işyerlerinde amirlerine bağlılıklarını artırmaları ve kendi aralarında rekabete itilmelerini sağlamak için oluşturulmuş "gelişkin" işletme yöntemleridir.

En tutucu sendika Dome'inin her zaman işveren ve işçiler arasında bu tip bir iş birliğini desteklediği, Sohyo'nun ise buna ilke olarak karşı çıktığı söylenebilir.

Japon öğrenci hareketi eğitim sisteminin acımasızlığına tepki olarak gelişen bir karşı acımasızlık.

1971'den günümüze uzanan üçüncü ve "rasyonalizasyon" döneminde ise büyümeye bir durgunluk yaşadığından işverenler büyümeye temposunun düşmesiyle, çalışan sayısını azaltma ve randimani yükselme yollarını aramaya koyulmuşlardır. Sanayiye robotların ve diğer mekanik biçimlerin girişi, iş gücü sayısında yeni indirimler ile sonuçlanmıştır. Bu durum, kaçınılmaz olarak işsizliği artırdıktan sendikalar ve siyasal partilerin tutumlarını etkilemektedir. Buna karşılık işverenler de yeni destekler aramaya koyulmuşlardır. Nissan örneğinde olduğu gibi "devamlı işçiler" ile diğer personelin çatıştırılmış tutucu işyeri (şirket) sendikaları, bu çabalaların ürünüdür. Tüm değişik yöntemlere karşı çok sayıda Japon uzman, toplumsal tansiyonun yükseleceğini öngörmektedir.

TARİH DOĞRU KAVRANMALI

Mevcut koşullarda Japonya'da ne "uyum" ve "sosyal barış" tezlerini gerçek olarak kabul etmek, ne de "kültür" faktörüne genellikle atfedilen rolü geçerli olarak benimsemek mümkün değildir. Kuşkusuz, "Japon kültürü" ve "Japon gruplarında mevcut konsensus'un önemini vurgulamayı sürdürmen Japon araştırmacılar vardır. Ancak başkaları da, savaş sonrasında Japonya'da demokrasinin gelişiminin, tarihin anlamlı yorumu dışında, sadece bu ölçütlerle açıklanmasının olanağı olmadığını göstermişlerdir. Ashinda bu ölçütleri kabul etmek, ırkçılığı geliştiren bir takım kolay düşüşe biçimlerine boyun eğmek olur ki, bu Batılıların "Japon modeli"ni uygulamalarını kolaylaştırır. □

İki ayaklı dünya

Günümüzde Japon Radyo ve Televizyonunun Yeri

Mahmut Tali Öngören

Japonya'da radyo ve televizyonun yerini belirtmek için konuya şu örnekle girmekte yarar var: Japon İlkokullarında, dördüncü ve beşinci sınıflarda, öğrencilere kitle iletişim dersleri verilmektedir. Günlük gazetelerin oluşturduğu "Nihon Sinbun Kjokai" adlı basın derneği halkın kitle iletişim araçlarının çalışma düzeni ve işlevi üzerinde bilgi sahibi olabilmesini sağlamak amacıyla 1964 yılından beri uğraşılmaktaydı. Bu uğraşının sonucunda ilkokullara söz konusu derslerin konulması sağlandı. Şimdi Japonya'da diğer gerekli konuların yanı sıra Japon çocukların yaşamlarında daha ilk gitikleri okulda hem basının, radyonun ve televizyonun rôle ve amacı hakkında bilgi ediniyorlar, hem de sınıf ya da okul gazetesinin çıkarılmasına görev alıyorlar. Bu tür gazetelerin çıkarılmasında kimi Japon gazeteleri okullara eleman ve teknik olarak yardımını yapıyor seve seve. Küçük Japonlar ilk eğitim yıllarında kitle iletişiminin önemini böylece kavramaktalar.

Burada önemli olan nokta şu: Artık Japonya'da yazılı basın, radyo ve televizyon salt bir eve girdiğinde etkisini ve işlevini yaratmıyor. Daha eve girmeden önce de o iletişim aracının gülük yaşamındaki yeri tüm ayrıntıları ile evdeki en az bir veya ikisi tarafından biliniyor. Sonuçta da halk bu gibi kitle iletişim araçlarını çok daha belirli bir anlayışla değerlendirebiliyor.

Japonya'da televizyon 32 yıldan beri yayın yapmaktadır. Hemen hemen tüm ülkeye erişebilen 6 TV şebekesi var. Her biri günde yaklaşık 20-24 saat yayına evleri renklendiriyor. 6 TV şebekesi 42 kanaldan yayınına dağıtıyor. TV alıcılarının sa-

2000 abonesi vardır. Bunlar daha çok TV yayınlarını alamayan bölgelerde yaşayanlara TV izlencelerini yeniden göndermekle görevlidirler. Kablolu TV hizmeti veren salt 10 kuruluş ise kendi izlencelerini abonelerine gönderirler.

Japonya'da radyo ve TV yayınlarını devlete bağlı olarak yürütülen kurum NHK(Nippon Hoso Kyokai-Japon Radyo-TV Kurumu) adını taşıır. Japonya'da ilk radyo yayını 1925'te başlıdı ve 1926'da da NHK kuruldu. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek Japon askeri çevreleri radyo hizmetini propaganda amacıyla kullanıldı ve ülkeyi Japon emperyalizmini desteklemeye yöneltti.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan Silahlı Kuvvetleri'nin yönlendirmesiyle Japonya'da södde kalan bir demokratikleşme girişimi başlatıldı. Ama aynı silahlı kuvvetlerin düzenlediği "radyo yasası" ile konuşma ve açıklama özgürlüğü son derece kısıtlanmıştır. 1950 yılında San Francisco'da Karşılıklı Güvenlik anlaşması imzalandıktan sonra bir de radyo-TV yayın yasası hazırlandı. Sonuçta da NHK'nın varlığı kesinleşmiş oldu. Ama aynı zamanda yine aynı yasaaya göre, reklamla radyo ve TV yayını yapabilme olanlığı da Japonya'ya sokıldı.

Japon televizyonu 32 yıldır yayın yapıyor ve hemen tüm ülkeye erişebilen 6 TV şebekesi var. Her biri günde ortalama 20 saatten az olmamak üzere yayın yapıyor ve bu çoğu kez 24 saatte ulaşıyor. Yayınlar 42 kanaldan dağıtılmıyor. Japonlar günde ortalama 4 saat televizyon izleyip, ancak bir saat gazete okuyorlar.

Reklam kabul etmeyen NHK'nin biri FM üzerinden çalışan üç radyo kanalı vardır. İki kanaldan yayın yapan NHK televizyonu ise ülkenin hemen hemen her yanına ulaşabilemektedir. Bu TV kanallarından birincisi genel amaçlı yayın yaparken, ikincisi ise tüm deniz izlencelerine ve filmlerine ayrılmıştır. NHK, Başbakan tarafından atanın 12 üyeli bir yönetim kurulu ile yönetilir.

Bütçesini ise TV alıcılarına sahip izleyicilerden toplanan ruhsat ücretleri oluşturmaktadır.

Reklam geliri ile çalışan radyo yayını Japonya'da 1951'de ve reklam geliri ile çalışan TV ise 1953'de başladı. Bugün bu tür yayını yapan 107'nin üzerinde şirket var. Bunlardan yaklaşık 17'si salt radyo izlencesi, 54'ü salt TV izlencesi ve 36'sı da hem radyo, hem de TV izlenceleri yayımılıyor. Tüm tecimsel radyo ve TV şirketleri çalışma iznini devletten almaktır, ama büyük maliye şirketleri, basın tekelleri ve holdingler tarafından yönetilmektedirler. Sonuçta hep Japon toplumunu aşırı tüketime itmeye ve pazarların genişlemesi için kullanılmaktadır. Radyo-TV şirketlerinin çoğu, Japonya'nın tekeli ekonomik yapısı sonucunda aşırı derecede büyümüşlerdir. Ayrıca, kitle ile iletişim alanındaki sermaye de, Japonya'nın tekeli ekonomik yapısına uygun bir biçimde gelişmiş ve sonunda örneğin habercilik yapan bir, iki şirket ortaya çıkmış ve diğer radyo-TV yayın şirketleri bu haber tekeliğini etki alanına girerek haberlerin tek elden verilmesine yol açmışlardır.

Yine aynı gelişmenin sonucunda özellikle Japon televizyonu iktidara geçen her siyasi partinin etkisi altına girmekte, tekeli sermaye sahiplerinin görüşlerini yansıtma ve ülkenin çıkarlarına ise sırtını dönmektedir. Bunun sonucunda da işçi sendikaları zaman zaman Japon Televizyonunun demokratikleşmesi konusunu ele alarak sorunu gündeme getirirler. Örneğin NHK Çalışanları Sendikası(NIPPORO), Japon Radyo ve TV Çalışanları Sendikalarının Federasyonu(MINPOROREN) ve diğerleri, diğer iş kollarındaki sendikalar, demokratik kitle örgütleri ve siyasal partilerle işbirliği yaparak bu uğurda epeyce çaba harcamaktan kaçınmamışlardır.

Japonya'da kimi zaman iktidardaki hükümet işine gelmeyen haberlerin radyolardan ve televizyonlardan verilmesini önlemeye kalkar. İşte yukarıda söz edilen radyo-TV işçileriyle ilgili sendikalar bu gibi olayların saklanmaması için mücadele açmıştır. Hükümetin açıklamak istemediği ve sendikaların yayımlaması için mücadele ettiği yayınlar arasında şu gibi örnekler var:

- İktidardaki Liberal Demokratik Partisi, hükümetteki ya da hükümette yakın çevrelerdeki önemli kişilerin Lockheed Uçak Şirketi'nden rüşvet ve adı geçen siyasal partinin CIA'dan parasal yardım aldığına değin haberler.

- Hükümetin silahlanma politikasına karşı işçi sendikalarının ve diğer demokratik örgütlerin yaptığı mücadeleyi anlatan radyo-TV izlencelerinin hükümet tarafından engellenmesi.

- NHK Televizyonu'nda yayınlanan "Başbakan'a Tanışın" adlı izlendedeki tek yanlı suçlamalara ilgili kişilerin yanıt vermesinin önlenmesi

- Radyo ve televizyonda yayınlanan reklam sürelerinin azaltılması için çeşitli derneklerin ve kuruluşların yaptığı mücadelein haberlerinin verilmemesi. (Bu mücadele sonucunda 1975 yılından başlayarak akşam saat 18 ile 21 arasında kalan sürede yapılacak reklamların yayın süresinin yüzde 10'unu geçmemesi ve günümüz de yüzde 18'i aşmaması kararlaştırılmıştır.)

- Radyo ve televizyon çocuk izlencelerinde görülen şiddet ve aşırı duygusallık gibi sakıncalı noktaların kaldırılması ve bu gibi çocuk izlencelerinin ve filmlerinin yapılmasını sağlayan özel şirketlerin ve onlara reklam veren firmaların boykot edilmesiyle haberlerin tek elden verilmesine yol açılmışlardır.

nin kaldırılması için işçi sendikaları, tüketim dernekleri ve kadın dernekleri büyük bir mücadele vermişler ve hazırladıkları raporları tüm TV yönetimlerine göndermişlerdir. 80'li yılların başında bu mücadele sonucunda çocuk izlencelerinde belli bir düzelleme görüldü, ama bu izlencelerin içinde yayılan reklamlarda bir düzelleme olmadı. Çocuklara yönelik TV reklamları çocukların hâlâ aşırı tüketime itiyor ve onları anne ve babaları zorlayarak reklam yapılan malları satın almaya yöneltiliyor, reklamlar izlenceleri hâlâ yanında böhlerin çocukların izledikleri konuya duyduğu ilgiyi dağıttı, zararlı öykü kahramanlarının çocukların tarafından benimsenmesine yol açıyor. Ayrıca, meşrubat ve viyecikle ilgili reklamlar da çocukların sağılıksız beslenmeye zorluyor.

1960 yılının sonlarında NHK'ye ve tecimsel şirketlere bağlı radyolarда ve televizyonlarda yeni yapılmış ve yayın ağırlıklarının kullanılmasına başlandı. Bugün yayınlar bilgisayarlarla yönetiliyor, yayın planlaması bilgisayarlarla yapılmıyor. Ayrıca, izleyici anketlerinde de bilgisayarlar kullanılıyor. Görüntü bantının TV yapımlarındaki kullanımı da Japon televizyonlarında çok erken tarihlerde başlamıştı. ENG türünde görüntü bantı ile çalışan kameralarla olayların izlenmesine geçen televizyonların başında Japonya'dakiler yer alır. Yayının teknik yanını da yeni ağırlarla donatan ülkelerin başında yine Japonya var. Ama bu gibi gelişmeler sonucunda radyolarda ve televizyonlarda pek çok kişinin işine son verildi.

Japon televizyonunun en verimli, ilginç ve yararlı yanlarından biri NHK'nın eğitim televizyon kanalından yapılan yayınlardır. Sayısız ülke bu eğitim yayınlarını örnek almış ve özellikle Uzak Doğu'da bir model olarak kullanmıştır.

**COMPUGRAPHIC
DİZGİ
KONUSUNDA
HİZMETİNİZDEYİZ**

DEMA

**DEMA BİLGİSAYARLI
FOTO DİZGİ HİZMETLERİ
VE TİCARET LTD ŞTİ**
İzmir Caddesi No 7/9 Kızılay/ANKARA
Tel: 300 644

Kim Dae Jung ile Söyleşi: Güney Kore'de Demokrasi ve Muhalefet

Hem demokrasiyi hem de "Güney Kore modeli"ni savunanların ne denli samimi olduğu hep tartışılmıyor. Aşağıda okuyacağınız söyleşi, bu tartışmalara sağlıklı bir boyut kazandırmak amacıyla derginizde yer buldu. Güney Kore "demokrasisinin," Amerikancı, anti-komünist ve serbest piyasa ekonomisini savunan bir ilmeli muhalefet liderine bile tahammülsüzüğünü sergileyen söyleyi ilgiyle okuyacağınızı umuyoruz
B.S.

Kim Dae Jung G.Kore'de demokratik muhalefetin içinde gelen liderlerinden birisidir. 1971 yılında Yeni Demokrasi Partisi lideri olarak Başkanlık için adaylığını koymuş ve Park diktatörlüğünün son bulmasını istemiştir. Ama derhal hapsedilmiş ve yoğun bir işkence görmüştür. Ancak muhalefetini sürdürmüştür, 1982 yılında ABD'nin müdahalesiyle serbest bırakılmış ve ABD'ye gitmiştir. ABD'de Kore'deki İnsan Hakları Örgütü'nün başkanlığını yaparken, 1985 yılında ülkesindeki demokrasi mücadelesini sürdürmeye karar vermiştir. İlhali muhalefet Kim ile bu söyleşi 1984 Kasımında yapılmıştır.

Geriye dönündüğünüzde tekrar haphane atılma ihtiyaliniz çok kuvvetli olmasına karşın israrla dönmek istiyorsunuz, neden?

Halkına bazı gerçek-

(*) Bu söyleşi, Journal of International Affairs'de (Kış, 1985 No.1 38 /No.2) yayımlanmıştır.

çıkan haberlerin diktatörlük alehine olması durumunda Kore'de yayılmamaması. Oysa ABD'de Kore'deki demokratik muhalefetin destekçileri mevcuttur. Bu nedenle ülkemde dönüp ABD'nin tavrinin halkına anlatmak istiyorum. Amerikan Hükümeti diktatörlüğü destekliyor ancak, insan hakları ve demokrasi konusunda da ilgili bulunmaktadır. Biz de Amerikan politikasını eleştirmemize karşın Amerika'yı düşman olarak ilan etmiyoruz. Hem Amerika hem de Japonya'ya ihtiyacımızın olduğunun bilincindeyiz.

G.Kore'de demokrasinin yeniden inşası konusunda sizce ABD'nin yapabileceğini şeyler var mı, bunlar neler?

Amerika Kore'de çok güçtür. Herseyden önce Amerikan Hükümeti'nin nükleer silahlarla donatılmış 40 binden fazla askeri var. Amerikalı komandan 600 bin kişilik Kore askeri gücünü kontrol ediyor.

Ayrıca Kore ekonomisi çok yoğun bir biçimde Amerikan ve Japon ekonomisine bağlı durumdadır. Amerikan Hükümeti Kore'ye bol borç vermektedir. Kore'nin ihracatının yüzde 35'i ise Amerika'ya gitmektedir. ABD ve Japonya, Kore ekonomisinin yüzde 70'ine sahip durumdadır.

Bu nedenlerle ABD'nin tavrındaki bir değişiklik, Japonların tavrinin değişmesini sağlayarak Kore hükümeti,

tini, değişiklikler yapmaya, insan hakları ve demokrasi konusunda daha dikkatli olmaya zorlayacaktır. Sadece ABD, Kore'deki demokrasinin kaldırıç gücü olabilir. Eğer ABD'yi, Kore hükümetini zorlama konusunda ikna edebilirse bir yıl içinde demokrasiyi yeniden oluşturabiliriz.

G.Kore Hükümeti, Kuzey Kore'nin Güney'deki istikrarı bozmak amacıyla siz katledebileceğini ileri sürüyor. Buna inanıyor musunuz?

Komünistlerce katledeceğime dair bir olasılık olduğuna inanmıyorum. Kuzey Kore'nin bu tür planlar yaptığına dair herhangi bir delil mevcut değildir. Bu bütünüyle G.Kore Hükümeti'nin bir spekulasyonu sonucunda uyduurulmuştur.

G.Kore Hükümeti'ne güvenmiyorum. Bana zarar vermek istedikleri zaman komünizm tehlkesinden dem vuryorlar. Örneğin 1973 Ağustos'ta Tokyo'daki otelinden beni kaçırdıklarında önce banyo kütüne vücutumu parçalayarak öldürmek istediler, ama bir yakınımın beklenmedik bir ziyareti buna engel oldu. İkinci girişimleri olarak beni denize götürdüler ve öldürerek denize atmak istediler, ama Amerikan uçağı olduğum

nu sandığım bir uçağı göründüce bundan vazgeçtiler. İlk girişimlerde otel odasına bir Kuzey Kore sigarası bırakarak bu işi Kuzeyli ajanların yaptığına inandırmak istediler. Bildiğiniz gibi Markos da, Aquino'yu öldürdüğünde komünistleri suçlamıştı. 1980'de ölümme mahkum edildiğimde pro-komünist olma yolunda olduğum iddia edildi. Keza, Kuwanju eyaletindeki ayaklanma sırasında kitleleri katlederken, bu protestoları Kuzeyli ajanların kıskırttığını ileri sürdüler.

Biraz da basın ve haberleşme özgürlüğünden bahseder misiniz?

İlk olarak G.Kore'de yillardır insan hakları ile ilgili hiçbir olumlu gelişme olmamıştır. Bunun en açık, çarpıcı örneğini basın alanında görmek mümkündür.

Park'ın öldürülmesinin ardından, Chun Doo Hwan'un işbaşına gelmesinden bu yana özgürlükler üzerindeki baskılardan had safhaya ulaşmıştır. Ayağının tozuyla kitle iletilişi ile ilgili bir yasa çıkartılmıştır. Bu yasa göre hiçbir gazeteci hükümetçe verilen bir basın kartı olmaksızın çalışmamaktadır. Kültür ve Basın Bakanlığı kitle haberleşme araçlarının ulusal güvenliği tembu bu tür gazetelerden gelmektedir.

mahkeme kararı olmaksızın gazeteleri kapatabilmektedir.

Hwon'un işbaşına gelmesinden bu yana yüzlerce gazeteci meslekten ihraç edildi. Aralarında bir haber ajansının da bulunduğu birçok mahallî gazete zorla kapatıldı. İki büyük haber ajansı birleştirilerek Hükümetin denetimine verildi. Bugün hükümetin kontrolündeki ajansın muhabirleri dışında hiçbir gazeteci yerel bölgelere bilgi ve haber toplamak için gidememektedir. Böylece tüm gazeteler resmi görüşü yansıtmadır. Bu Park Hükümeti döneminde bile yapılmamıştır.

Zora dayalı uygulamalar dışında basında değişiklikler oldu mu?

Evet, Gazete sahipleri yoğun bir biçimde giderek Hükümet yakını işkilere girerler. Şu anda tüm basın patronları çıkarları gereği Hükümetle işbirliği halindeler. Çünkü, vergi, ücret vs. gibi konularda oldukça imtiyazlı bir konuma sahip kılındılar.

Keza gazetelerin politika bölümlerinin şefleri Hwon'un altında çalışan bir kurul üyesi durumuna geldiler. Cumhurbaşkanının, başbakanın ve Bakanların basın sözcülerinin tümü bu tür gazetelerden

mi hükümet desteğini yitirirse, banka kredileri derhal kesilmekte, sıkı bir vergi soruşturması başlamaktadır. Bu soruşturma işadamı sağken süregibi gibi öldüğünde bile sıkıntılı bir biçimde sürmektedir. Böylece gerçekte serbest piyasa mekanizması uygulanmamaktır, sadece hükümet eliyle zenginler yaratılmaktadır.

Tekelleşme önemli boyutlara ulaşmıştır. Bugün 10 zengin işadamı Kore milli gelirinin yüzde 50'sinden fazlasını, 30 işadamı grubu ise yüzde 73'ünden fazlasını ellerinde tutmaktadır. Böyle bir servet ve güç yığıltısı, içerisinde hükümete parti liderlerini kapsayan çok büyük rüşvet olayları meydana gelmektedir. Son zamanlarda iktidardaki partinin iki numaralı adamı 20 milyon ABD Doları rüşvet almaktan (aslada daha fazla) suçlu bulunarak partiden ihraç edilmiş ve Milli Kurul'dan el çektiler.

Son bir soru. Sizce devamlı bir büyümeyi sağlamak için demokrasi gerekiyor mu, yoksa gereksiz mi?

Diktatörlük, geçmişte olduğu gibi bugün de ekonomik büyümeyi südürebilir, ancak diktatörlük altında büyümeyen sağladığı refahın kitlelere yaygınlaştırılmasını bekleyemeyiz.

Bu konuda elimizde pek çok delil var. Eğer bir işada-

Sistematiğe rağmen, Chun Doo Hwan rejimi, Güney Koreli işçilerin kendi hak ve ekonomik istemeleri için mücadele etmelerini önleyemedi.

AFSAD 3. ULUSAL FOTOGRAF SERGİSİNİ "GENÇLİK" KONUSUNDAYA DÜZENLİYOR

AFSAD'ın (Ankara Fotoğraf Sanatçıları Derneği) düzenlediği 3. Ulusal Fotoğraf Sergisi "Gençlik" konusunda yapılıyor. Yarışmalı sergiye son katılım tarihi, 17 Ekim 1985. Sergi Kasım ayı içinde Ankara'da, Aralık ayı içinde İstanbul'da açılacak. Sergiye siyah-beyaz baskı, renkli baskı ve diapositif dalında yapıtlarla katılanabilir. Yarışmalı sergiye; Kültür ve Turizm Bakanlığının 3 plaket ödülünün yanı sıra, fotoğraf makineleri, dia göstericisi, para ödülleri verilecektir.

Sergiye katılma formu AFSAD P.K.830 Kızılay/ANKARA adresinden istenebilir.

“Japon Modeli” İşletme Yönetimi

Aydın Özcan

Türkiye'nin yeni bir iktisadi modelde yöneldiği 1980 li yıllarda, “Japon” ve “Japonya” sözcüklerini sıkça duyar olduk. Hele, blunduğumuz yıl içinde “Japon Modeli” gündemimizin baş konularından biri durumuna geldi.

Aynı konu, yine bu yıllarda Kapitalist Dünya'nın, “Batılı” ülkelerinde de en popüler konulardan biri. Açıñ bakın, Amerika'nın ve Avrupa'nın “iş çevrelerine” yönelik dergilerinin 1980'li yıllarda sayılarına: Sık sık Japon Modeli'nden söz edildiğini göreceksiniz. Özellikle de “Japon Mucizesinin temel taşı”, “Japon İşletme Yönetimi Modeli” ni inceleyen, bu “model”in Batılı ülkelerce uygulanabilirliğini tartışan yazılar rastlayacaksınız. Japon “misyonerlerinin kendi işletme yönetimi sistemlerini, Batılı'da tanıtım için verdikleri konferansların, seminerlerin haberlerine rastlayacaksınız.

Nedir bu yoğun ilginin nedeni? Deniyor ki, 1973 deki “Petrol Bunalımı”ndan sonra, Batılı ülkelerin ekonomilerinin büyümelerinde önemli yavaşlamalar olurken, Japonya ekonomik gelişmesini onlara göre, daha yüksek hızda sürdürmüştür ve 1980 li yıllarda da dünyanın üçüncü büyük ekonomik gücü haline gelmiştir. Bunu sağlayan bir çok etken içinde en önemlisisi, Japonya'nın kendine özgü işletme yönetimi sistemi ve işçi-isveren ilişkileridir.

Bunalmı ortamında “mucize” yaratılan böyle bir ülkeye elbette Türkiye de ilgisiz kalamadı. Üstelik, bizim ilgimiz daha fazla olurdu bu konuya. Çünkü, Japon Modeli'nin temel özelliklerinden birinin, “Batılı'dan tek-

nolojiyi alalım, ama milli ve manevi değerlerimizi muhafaza edelim” ülküsü olduğu söyleniyordu. Bu da bizim, Osmanlı'nın son dönemlerinden beri gerçekleştirmeye çalıştığımız düş değil miydi? İşte bu düş, Japonya'da gerçekleşmişti. Neden bizde de olmasındı?

İşte bu nedenle Japon Modeli, 1980'ler Türkiye'sinde de önemle üzerinde durulan bir konu haline geliyor. Gazetelerde, dergilerde yayınlar yapılıyor, “Kalkınmada Japon Modeli ve Türkiye Uluslararası Semineri” düzenleniyor. Başbakanımız en görkemli dış gezilerinden birini Japonya'ya yapıyor. Bu arada, işletme yönetimi ve işçi-isveren ilişkileri gerek tartışmada, gerekse uygulamada öne çıkıyor. Japon Modeli'ni bilen Türk işletme yönetimi uzmanları, işletme yöneticilerine seminerler veriyorlar. Türkiye'nin en büyük sanayi grubu Koç'ta kilit kontrolunda, Japon yöntemleri uygulamaya konuluyor.

Peki, nedir bu “Japon İşletme Yönetimi Modeli”? Böyle bir şey var mıdır? Yoksa bir efsaneden mi söz ediliyor? 2-3 Mayıs 1985 de, Ankara'da toplanan “Kalkınmada Japon Modeli ve Türkiye Uluslararası Semineri”ne katılan, kimi Türk bilim adamları ve bürokratlarına bakarsınız, Japoların özgün bir modeli vardır. Kimi Japon profesörlerine bakarsınız, böyle bir model yoktur; Japolar, Batılıdan aldığı bazı işletmecilik yöntemlerini başarıyla uygulamışlardır, o kadar. Benzer biçimde karşılıklı yaklaşımları Batılı yayın organlarındaki tartışmalarda da görebilirsiniz.

Nedir bu işin aslı? Bunu anlayabilmek için, önce “Japon İşletme Yönetimi Modeli”nin özellikleri olarak saptayalım. Japon işletmelerinin en temel özelliği, işçi ile işveren arasında uyum ve işçilerin işletmelerini birer “aile” olarak benimseleri gösteriliyor. İşçilerin yönetime katılmaları, “yaşam boyu iş güvenliği” ilkesi, sendikaların, ulusal düzeyde sınıf örgütleri olarak değil, şirket sendikaları olarak gelişmeleri, işletme içi uyumun birbirine bağlı öğeleri olarak sunuluyor.

netimi Modeli”nin özellikleri olarak belirtilen noktaları saptayalım. Japon işletmelerinin en temel özelliği olarak, işçi ile işveren arasında uyum ve işçilerin işletmelerini birer “aile” olarak benimseleri gösteriliyor. İşçilerin yönetime katılmaları, “yaşam boyu iş güvenliği” ilkesi, sendikaların, ulusal düzeyde sınıf örgütleri olarak değil, şirket sendikaları olarak gelişmeleri, işletme içi uyumun birbirine bağlı öğeleri olarak sunuluyor.

UYUM

Japonların özelliği olarak gösterilen “uyum”, kapitalist ilişkiler temelinde kurulan örgütlerin temel sorunu. Çünkü, kapitalist tarzda üretimin yapıldığı örgütlerde, işçi ile işveren arasında kaçınılmaz bir çelişki var. Bu çelişki kapitalizmin ortaya çıkışıyla başladı. 20. yüzyılın başlarından bu yana da, “bilimsel” yöntemlerle çözülmeye çalışılıyor. Ama, bir türlü çözülebilmiş değil. Eğer Japoların bu na bir çözümü varsa, tüm kapitalist dünyayı yakından ilgilendirir, kuşkusuz.

Japon işletmelerindeki uyum nasıl bir seydir? Deniyor ki, Japon işletmelerinde bugün sağlanmış bulunan uyumun kökeni, Japoların geçmişinde, Samurai ahlak anlayışında ve Konfıçüs felsefesindedir. Bu düşünce sistemlerine (ideolojilere) göre, toplumda üst konumda bulunanlar, astalarına iyilik yapmalı, onları korumalı, onlara sevgi ve şefkat göstermeli ve destek olmalıdır. Buna karşılık astalar, bir ödeme yükümlülüğü altındadır: Üstüne bağlılık ve boyun eğme. Konfıçüs'e göre mutluluk “uyumla” sağlanabilir; Üst yönetmeli, ast boyun eğmelidir. Toplumun amacı, “uyum” içinde yaşamaktır. (Yoshino: s.6)

Japon aile sistemi bu değer sistemleriyle (ideolojilere) uyum içinde dir. Ailenin başı olan baba, kutsal üst durumundadır ve aile üyeleri üzerinde kesin yetkiye sahiptir. Baba ile aile arasındaki ilişkiler, babanın egemenliği, diğerlerinin görev sorumluluğuna dayanmaktadır. Bu tür karşılıklı ilişkiler sistemi aile dışında, diğer toplumsal örgütlenmelerde de geçerli olmuştur. 1868 deki Meiji Restorasyonu'dan sonra, bütün Japon kuruluşlarının bu ilişkiler sistemine göre biçimlendirilmesi yasa ile zorunlu kilinmiş, bu zorunluluk 2. Dünya Savaşından sonra kaldırılmıştır. (Long Seo: s. 16)

Gördüğü gibi, işletme içi uyum ile kastedilen, feudal bir egemenlik ve boyun eğme ilişkisinden başka bir şey değil. O halde soru akla gelir: Japolar, 20. yüzyılın son çeyreğinde “uyumlu” bir feudalizmi mi yaşıyorlar?

Şu saptamayı yapalım: Japon işletmelerinde egemen olduğu söylenen

ilişkiler, feudal değil, feudal ideolojik öğeler ile eklemlenmiş kapitalist ilişkilerdir. Çünkü, Japon işçi her ne kadar patronunu “baba” gibi görse de, aralarındaki ilişkiye belirleyen, işçinin ürettiği artı değere, patron tarafından el konulması, ancak bunun bir kışmanın ücret olarak işçiye bırakılmıştır. Bu bir kapitalist ilişki biçimidir. Ancak, işçinin kafasında patronunu “baba” gösteren ideolojik bir yanılış olabilir. Bu sayede, babaya karşı olduğunu gibi patrona karşı da boyun eğip, usul durarak, ürettiği artı değerden daha fazla pay istemeyebilir. Böylece, feudal boyun eğmeyi, işverenin artı değerden aldığı payı, sağlam almanın bir yolu olarak kullanıldığı, kapitalist bir ilişki modeline varıyoruz.

Kapitalizm öncesi ögelerin, kapitalist üretim sürecine eklemlenmesinin Japona özgü olmadığını da belirtelim. Afrika plantasyonları ve Latin Amerika latifundiyesi kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinden bir başkasının, köleliğin kapitalizm ile eklemenmesinin örnekleridir.

Şimdi bir sorun da, ‘Japon Modeli’nin ne ölçüde geçerli olduğu. Kabul edilen bir gerçek var ki, özellikle sanayileşmenin ilk yıllarında, Japon işçileri çok düşük ücretler ve kötü yaşam koşullarıyla yoğun biçimde sömürgülmüşlerdir. (Sorge; s.15) Oyleyse, işçilerin bu kötü koşullara boyun eğip, “uyum” sağladıklarını, yani modelin işlediğini söyleyebilir miyiz? Kısmen evet. Ancak, tüm Japon işçi sınıfı tarihini, bir boyun eğme ve uyum sağruları atmış, bundan sonra işçi hareketine karşı yoğun baskı uygulanmaya başlamıştır. Bundan sonraki yıllarda Japonya işçilerin bir sınıfı olarak başkaldırmalarına tanık olmuştu.

Tokyo'daki gösteriye katılanlar, askeri harcamaların azaltılıp, paranın işçilerin sosyal gereklilikler için kullanılmasını istiyorlar...

İŞÇİLERİN MÜCADELE YILLARI

Birinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda, Japon işçi sınıfının yoğun mücadele yıllarıdır. 1918 deki gösterilerle patlak veren işçi hareketleri, 1925 e kadar sürmüştür. Bu yılların bir özelliği, işçi hareketi içindeki bölünmeler, ve hatta, iç çatışmalarıdır. 1925 te sosyal-demokratlar ile komünistler arasındaki ciddi bölünme, bu yıldan sonra işçi hareketinin etkililikini yitirmesine yol açmıştır. Bundan sonraki yıllarda, zaman zaman hareketlenme görülmekte birlikte (örneğin 1931-1932 de), genel gidiş, bir yandan siyasi nitelikli işçi hareketlerinin zorla bastırılması, öte yandan (aşağıda sözünü edeceğimiz ortak işyeri komiteleri, şirket sendikaları gibi) işçileri uzlaşmaya, uyumu olmaya teşvik eden düzenlemelerin yapılmasıdır. 2. Dünya Savaşı sonrasında, Amerikan işgal yönetimi altında, işçi hareketlerinde yeni bir canlanma gözleniyor.

Japonya'da işçi sınıfının yoğun mücadele yıllarıdır. 1918 deki gösterilerle patlak veren işçi hareketleri, 1925 e kadar sürmüştür. Bu yılların bir özelliği, işçi hareketi içindeki bölünmeler, ve hatta, iç çatışmalarıdır. 1925 te sosyal-demokratlar ile komünistler arasındaki ciddi bölünme, bu yıldan sonra işçi hareketinin etkililikini yitirmesine yol açmıştır. Bundan sonraki yıllarda, zaman zaman hareketlenme görülmekte birlikte (örneğin 1931-1932 de), genel gidiş, bir yandan siyasi nitelikli işçi hareketlerinin zorla bastırılması, öte yandan (aşağıda sözünü edeceğimiz ortak işyeri komiteleri, şirket sendikaları gibi) işçileri uzlaşmaya, uyumu olmaya teşvik eden düzenlemelerin yapılmasıdır. 2. Dünya Savaşı sonrasında, Amerikan işgal yönetimi altında, işçi hareketlerinde yeni bir canlanma gözleniyor. 1945-1947 yılları, işçi sınıfının siyasi alanında ve işyerlerinde etkililiklerini artırıkları yıllarda, Japon işçileri çok düşük ücretler ve kötü yaşam koşullarıyla yoğun biçimde sömürgülmüşlerdir. (Sorge; s.15) Oyleyse, işçilerin bu kötü koşullara boyun eğip, “uyum” sağladıklarını, yani modelin işlediğini söyleyebilir miyiz? Kısmen evet. Ancak, tüm Japon işçi sınıfı tarihini, bir boyun eğme ve uyum sağruları atmış, bundan sonra işçi hareketine karşı yoğun baskı uygulanmaya başlamıştır. Bundan sonraki yıllarda Japonya işçilerin bir sınıfı olarak başkaldırmalarına tanık olmuştu.

Batılı'da yönetim bilimi çerçevesindeki fonksiyonalist sistem yaklaşımı, işletme içi uyum sorununu, işçi ve işyerlerinde etkililiklerini artırıkları yıllarda, Japon işçileri çok düşük ücretler ve kötü yaşam koşullarıyla yoğun biçimde sömürgülmüşlerdir. (Sorge; s.15) Oyleyse, işçilerin bu kötü koşullara boyun eğip, “uyum” sağladıklarını, yani modelin işlediğini söyleyebilir miyiz? Kısmen evet. Ancak, tüm Japon işçi sınıfı tarihini, bir boyun eğme ve uyum sağruları atmış, bundan sonra işçi hareketine karşı yoğun baskı uygulanmaya başlamıştır. Bundan sonraki yıllarda Japonya işçilerin bir sınıfı olarak başkaldırmalarına tanık olmuştu.

Neden buna gerek duyulmuştur? Çünkü, özellikle 1929 bunalımından sonra, anlaşılmıştır ki, işçileri zorda, baskıyla veya sadece parayla verimli bir biçimde çalıştırmanın olağanlığı yoktur. İşçiye çalıştığı örgütü **benimseterek**, onu örgüt ile **bütünleştirerek** verimi artırmak yolları denenmelidir. İşçiye örgütü benimsetmenin yolu onu örgütün bir parçası olduğuna, kapitalist ile kendisinin örgüt içinde bir iş bölümüyle birbirlerine bağlı oluklarına inandırmaktır. Bunu sağlayabilmek için bir yandan kapitalist şirketin niteliği hakkında yanlışlama yaratıcı kuramlar üretilmiş, öte yandan, kuramların inandırıcılığını sağlamak için, işçilerin örgüt içinde yönetimle katılmalarının bazı mekanizmaları oluşturulmuştur.

Batılı yönetim bilimi ve işletme yönetimi pratigindeki bu yaklaşımı

• SEVGİ ve CİNSELLİK
YAZILARI

Mustafa Okan/"Sevgi ve Cinsellik" Dolayısıyla Doğal ve Zorlulu • İsmail Gür/Cinsellik ve İdealizmin Yükselişi • Fısun Öz Türk/Eşleneli Altı Ay Bile Olmamıştı • Gençler Sevgi ve Cinsellik İçin Ne Diyorlar • Nesrin Hocaoglu/Bunalım ve Cinsel Suçlar • Bir Genelev Kadını ile Konuşma/"Paydos olduğu zaman konuşacak insan arıyoruz." • Mehmet Altay/Toplumda Açılan Yaralar.

• Yarın/Bakanlığın Umutsuz Girişimleri ve Öğrenci Derneği • 12. Moskova Gençlik ve Öğrenci Festivalini Karşılarken • Gürhan Uçkan/Hep Sisi Havaları Severler • Fakir Baykurt ile Konuşma ..Gençlik bir an önce örgütlenmeli • Hasan Gündüz/Dışardan Bakabilmek mi Dışarda Kalmak mı • Sevgül Uludağ/Kıbrıs Türk Gençliği ve Katılım • Alman Gençlik Dairesi ile Konuşma/"Kimseye zorla başka bir kültür verilemez."

• Yarın Yayınları'nın 15.
kitabı çıktı.

Yağmur Atsız'ın şiir kitabı
"Günlerimiz"

İsteme adresi: PK 723 Kızılay-
Ankara Fiyatı 200 Lira

• YEPYENİ BİR ETKİNİK DAHA!

Yarın Abone Kulübü olarak yüreğimle, sesiyle halkın özgürlük ve demokrasi savasının yanında yer almış, evrensel değerde eziyet yaratmış ünlü sanatçuların kasetlerini veriyoruz. Şu anda hazır olan kasetlerimiz:

- 1-Victor Jara, 2-Quilapayun,
- 3-Atahualpa Yupanqui, 4-Inti-Illimani,
- 5-Paul Robeson, 6-Pete Seeger.

İsteme Koşulları: Okurlarımız 1000, abonelerimiz 750 lirayı 164860 nolu posta çeki hesabımıza yatırıklarını gösterir alındı kuponunu gönderdiklerinde, kasetlerin adreslerine postalanacaktır. Yipranma, alınmama gibi sakıncalar nedeniyle ödemeli istekler kabul edilmeyecektir.

Abone koşulları: Yıllık 2400 lira, altı aylık 1200 lira, Yurtdışı yıllık 30 DM.

Japonya'da da görüyoruz. Ünlü Sony'nin yönetim kurulu başkanı Akio Morita söyleyiyor: "Bence bir şirket kader birliği yapmış insanların oluşan bir topluluktur. O halde bir işyerini başarıya ulaşırıbmak için o işyerindeki tüm görevlilerin el ele omuz omuza birlikte çalışmaları gerekir." (Baykal)

Japon işletme yönetimi pratiginde, işçilerin işletmeye benimsemeleri ve onunla bütünlüştirmelerine özel bir önem veriliyor. Bu konuda ne ölçüde başarı sağlanmıştır? Kanadalı yönetim bilimci Charles McMillan'a göre "Japon işcisini, her sabah şirket marşını söyleyen, her gün şirketin 'verimliliği artırılmış' sloganını atan bir köle olarak görmek bir abartmadır." (McMillan; s.29)

Ancak, Japon işçilerinin çalıştığı örgütü benimsemeleri yönünde önemli ölçüde mesafe alındığı da bir gerçektr.

Bunu sağlamada, yukarıda sözünü ettigimiz "feodal" geleneklerin etkileri olduğu söylenebilir. Patronunu "baba" olarak gören işçi, neden şirketi de ait olduğu bir aile olarak görmesin? Ancak, kapitalist üretimin gelenekleri aşındırıcı süreci içinde, geçmişin "baba" imajı yetmeyecek, başka mekanizmalara da gerek duyulacaktır. İşçilerin örgüt içinde kararların oluşturulmasına katılmaları, yaşam boyu iş güvenliği, ücretin kıdem'e göre saplanması, örgüt içinde uzun aralıklarla yükseltme yapılması gibi yöntemlerle, işçilerin şirkette uzun süre kalarak şirketle bağlarının güçlendirilmesine çalışılacaktır.

İŞÇİLERİN YÖNETİMİ KATIMLARI

"Japon İşletme Yönetimi Modeli"nde kararlara katılmanın karakteristik biçimini "ringi süreci" olarak biliniyor. Ringi sürecinde herhangi bir kararla ilgili olarak aşağıdan yukarıya doğru görüşler iletiliyor. Sonuçta, en üst yöneticinin onaylamasıyla sonuçlanan karar verme süreci, kararla ilgili herkesin fikir birliğine varmasını esas alıyor. Fikir birliği olumsa karar alınamıyor. Karar alındığında ise karar ve dolayısıyla sorumluluk o karara katılanların hepsinin oluyor.

Ringi süreci, çalışanları örgütle bütünleştirmek için iyi bir araç kuşkusuz. Ancak, William Ouchi'nın belirttiği gibi, böyle bir süreç, katılanların düşüncesi ve değer sistemlerinin, amaçlarının ortak olmasını gerektirir. (Ouchi; s.50) Farklı düşünceler, değer ve amaçlar ile fikir birliği oluşturulamaz. O halde ringi süreci varmak istediği işletme içi birlik ve bütünleşmeyi, baştan veri olarak almak zorunda. Yukarıda sözünü ettigimiz "feodal" aile geleneklerini sağlayan bir zemin olarak düşünülebilir. Ringi sürecinin bu or-

taklık ideolojisinin yeniden üretimine katkıda bulunduğu söyleyebiliriz.

Ringi sürecinin "Japon modeli"ne kuramsal bir iç tutarlılık ile eklemeliğini söyleyebiliriz. Ancak, pratikte ne ölçüde gerçeli olduğunu da sormak gerekiyor. Çünkü, nesnel olarak çıkar celişkileri üzerine kurulu kapitalist bir işletmede, "feodal" geleneklerle desteklenen bir ortaklık ideolojisinin tam bir geçerlige sahip olması beklenemez. Nitikim, bir ABD firmasının 18 yıllık Japonya temsilcisi olan William T. Pantaja, gözlemlerine dayanarak, ringi sürecinin Japon şirketlerinin bir ortak özelliği olmadığını, pek çok şirkette yöneticilerin kararları kendi başlarına verdiklerini belirtiyor. (McAbee; s.47)

Japon işçilerinin işletme içi karallara katılmalarının bir biçimi de "ortak işyeri komiteleri." Ortak komitelerin ilk filizleri, yukarıda sözünü ettigimiz, I. Dünya Savaşı sonrasında sınıf mücadeleleri koşullarında belirmiştir. Bir yanda, işçilerin mücadele zorla bastırılmaya çalışılırken, öte yanda onları işletme yönetimine katılarak işletmeye benimsemeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çabalalar zaman zaman başarısız olmuş, zaman zaman yeniden canlanmış, sonuca ortak komiteler Japon işletme yönetiminin bir ögesi haline gelmiştir. (Fişek; s.160-163)

Komiteler yoluyla işçileri yönetimine katma çabası Japonlara özgü değil. Bu, aslında, Batı'da 1920 lerden beri işçileri ıysallaştırmaya ve işyeri verimliliğini artırma çabaları içinde uygulanan yöntemlerden biri. Komiteler

Değiştirilebilen % 75'in en çok değiştirilen kesimi ise kadınlar. Japon kadınları genç yaşta işe alınıyor. Şır-

yoluyla yönetimine katılma pek çok kapitalist ülkede, çeşitli biçimlerde uygulanıyor. (Fişek; İkinci Bölüm)

YAŞAM BOYU İŞ GÜVENLİĞİ

Yaşam boyu iş güvenliği, Japonya'da 2. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan bir uygulamadır. Şirketin "çekirdeğini" oluşturan bir grup çalışan, iş yaşamına başladığı şirkette emekli olana kadar çalışır. Şirketin zor durumda olduğu dönemlerde de bu "çekirdekteki" çalışanlar işlerini korurlar. Atımları söz konusu değildir.

Bir grup çalışanı "aile bireyi" sayan bu uygulama, doğrudan "feodal" geleneklerin bir uzantısı değil (2. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmış), ancak bu geleneklerin mantığı ile uyum içinde. Yalnız, kapitalist üretim süreci, feodal benzeri uygulamalarla bir ölçüde tahammül edebiliyor. Kapitalist arz-talep mekanizması şirketin elindeki işgücünün de hareketli olmasını gerektirir. Zaman zaman işçi çıkarmak ve yeniden almak gerekebilir. Yaşam boyu iş güvenliği uygulaması bununla uyuşmaz elbette. Japon şirketleri bu uyuşmazlığı bir "ikili yapı" oluşturarak çözmeye çalışıyorlar. Japon işgücünün ancak % 25'i yaşam boyu iş güvenliğine sahip olan çekirdek kadroda yer alıyor. (Bernstein; s.23) Diğer % 75'i ise değiştirilebilir kadro durumunda.

Değiştirilebilen % 75'in en çok değiştirilen kesimi ise kadınlar. Japon kadınları genç yaşta işe alınıyor. Şır-

ketin durumuna göre, gerektiğinde kolayca işten atılabilen, sözleşmeli "tampon işçi" olarak kullanılıyorlar. 25-30 yaşlarında evlenerek "aslı görevlerine" dönüyor, çocuk yetiştirmeye çalışıyorlar. Tampon işgücünün bir bölüm ise emekliler. Bunlar da gerektiğinde düşük ücretlerle iş alarak, geçici işgücü ihtiyacını karşılıyorlar. (Dillon; s.74)

Bu biçimde yaşam boyu iş güvenliğinin işletmeye bütünlüğünü anıca bir kesim için sağlayabileceğini açıklar. % 75'i dışlayan bir uygulamanın örgüt içinde uyumu ve örgütle bütünlüğünü sağlayan temelli bir öğe olması beklenemez.

ŞİRKET SENDİKALARI

Japonya'da şirket sendikaları sendikal yaşamın en güçlü öğeleridir. Sendikal olan işçilerin % 90'unun şirket sendikalarına, diğerlerinin ise ulusal ve bölgesel sendikalara üye oldukları bilinmektedir. (Tatsuki; s.55) Şirket sendikalarının bu günkü konularına gelişleri yukarıda sözünü ettigimiz tarihsel gelişmenin sonucudur. 1918-1925 ler, 1931-1932 ler ve 1945-1947 lerde yükselen işçilerin ulusal çaptaki siyasal mücadelelerine karşı işverenler işçi hareketlerini işyeri düzeyinde indirerek etkisini azaltmaya çalışmışlardır. Bugün şirket sendikalarının sendikal yaşamındaki egemenliğine bakılırsa, bunu önemli ölçüde başarıkları söyleyebilir.

Şirket sendikaları, işçileri ıysallaştırmayan ötesinde bir işlev görmektedir. Sendika "şirket ailesinin" ayrılmaz bir öğesidir; şirketle bütünlüğümüz. Bir yandan üyelerinin çıkarlarını korurken, öte yandan şirketin gelişmesine katkıda bulunmaya çalışır. İşverenlere düşman gözüyle değil, ailenin üyeleri gözüyle bakar. İşverenler de sendikaları ailenin birer üyesi olarak görürler. (Okachi; s.80)

SONUC

"Japon İşletme Yönetimi Modeli"nin önemli öğelerini incelemeye çalıştık. Japon modelinde yer aldığı söylenen kimi öğeler (ortak işyeri komiteleri gibi), aslında Batı işletme yönetimi pratığının önerdiği yöntemler. Japon modelinde temel olarak görünen, işyerinde uyum ve işçileri örgütle bütünlüğe yaklaşımı işçi-işveren ilişkilerindeki celişkilerin kapitalizm çerçevesinde kalarak çözme özlemının bir sonucu. Bu özlem Japon işverenlere özgü değil. Ancak, Batılıların gerçekleştirmekte daha az başarılı olabildiği başarı, işverenlerin gerçekleştirmektedir. Ouchi, William, "Theory Z Corporations", Industry Week, 4 Mayıs 1981.

Bu görevin başarının gerek Batı'da ve gerekse ülkemizde abartıldığı

ve çevresinde bir efsane yaratılmak istedığını görüyoruz. Bunun nedeni, sınıf celişkilerini barındırmayan, uyumlu bir modelin başka ülkelerin işçilerine benimseltileme çabası. Şu mesaj yollanıyor: Siz de uslu durun, sizin ülkeniz de mucize yaratınsın! Özellikle, Türkiye gibi, kitlelerin kalkınma özlemi içinde bulunduğu ülkelerde mesajın etkili olabileceği umuluyor.

Sungur Savran'ın belirttiği gibi, Özal, ANAP ve genelde Türk burjuvazisinin "Japon Modeli"ni örnek almasının nedeni çalışanların suskulastırılması, "kendi zincirlerini, kendi kafaları içine örtemeleri." Bunun için de "kapitalizm öncesi toplumlardan kalma inanışlar, gelenekler, önyargılar ve ilişkiler 'Japon Modelinde' olduğu gibi Türkiye'de de hızlı bir sermaye birikiminin temeli haline getirilmek isteniyor." (Savran: s.6)

Acaba bu istek gerçekleştirilebilir mi? Yukarıda yer yer gösterdiğimiz gibi, "Japon modeli"nin başarısı görelidir. Bütünleşmiş bir Japon işçi sınıfı gerçekten çok, bir efsane. İşçileri ıysallaştırmaya yolunda elde edilmiş göreli başarıların da daha ne kadar sürecegi kesitilemez. Çünkü, kapitalizmin temelinde işçi-işveren ilişkisi çözülebilmişdir. Bugün şirket sendikalarının sendikal yaşamındaki egemenliğine bakılırsa, bunu önemli ölçüde başarıkları söyleyebilir. □

Yararlanılan Kaynaklar

- Baykal, Besim, "Japonya'da İnsangücü Yönetimi", Cumhuriyet, 8.6.1982.
- Bernstein, Jack, "Japanese Successes are Analyzed", Automative News, 6 Nisan 1981.
- Dillon, Linda S., "Adopting Japanese Management: Some Cultural Stumbling Blocks", Personnel, Temmuz-Ağustos 1983.
- Fişek, Kurthan, Yönetime Katılma, Ankara, TODAEY Yayıncı, 1977.
- Yoshino, M.Y., Japan's Managerial System: Tradition and Innovation, Cambridge, The MIT Press, 1968.
- Long, William and Seo, Management in Japan and India with Reference to the United States, New York, Praeger Publishers, 1977.
- McAbee, Michael, "Can Japanese Magic Work Here?", Industry Week, 8 Ağustos 1983.
- McMillan, Charles, "Is Japanese Management Really So Different?", Business Quarterly, Sonbahar 1980.
- Okachi, K., et al., Workers and Employers in Japan: The Japanese Employment Relations System, 1972.
- Ouchi, William, "Theory Z Corporations", Industry Week, 4 Mayıs 1981.
- Savran, Sungur, "Japonya Kendi İç Dinamigiyle Gelişti", Cumhuriyet Siyaset 85 Eki, 19 Mayıs 1985.
- Sorge, Marjorie, "Japanese System Can't be Copied", Automative News, 7 Haziran 1982.
- Tatsuki, Mikomi, Management and Productivity Improvement in Japan, 1982

Hemen her şey gibi gençlerin "dağıtımı" da hem düzenli, hem aşırı.

Asya Ülkelerinde İhracata Yönelik Sanayileşme ve İşgücü Politikaları

Mustafa Durmuş

Bazı Asya ülkeleriyle ilgili haberlerin başında çok sık yer aldığı bugünden, bu ülkelerde izlenen sosyal politikaların yer vermeye ilginç olmaktadır. Çünkü, yakın geçmişte gelişme stratejisi olarak örnek gösterilen G. Kore gibi ülkelerde izlenen işgücü politikalar ile ülkemizdeki son gelişmeler paralel arzediyor.

Başa bir deyimle ülkemizde 1980 yılından bu yana uygulanma-ya başlanan politikalar her ne kadar bazı Güney Doğu Asya ülke-

lerindeki gibi "başarılı" olmamışsa da sosyal politikalar alanında hemen hemen benzer sonuçlar yol almaktadır.

Bu nedenlerle bu yazımızda ihracata yönelik sanayileşme olusunu, işçi hareketleri, sosyal politikalar, sendikal hak ve özgürlükler temelinde irdeleyeceğiz. Bu konuda temel örnek olarak G. Kore'yi seçmemize rağmen, özellikle serbest ihracat bölgelerine yer vermeyi açısından diğer bazı Asya ülkelerindeki örneklerde de yer verdik.

ULUSLARARASI SERMAYE BİRİKİMİ ve BAZI AZGELİŞMİŞ ÜLKELERE SANAYİ KAYDIRMALARI

1960'lar sonrasında uluslararası sermaye birikiminin ulaşığı düzey sonucunda çok uluslu şirketler (ÇUŞ) aracılığıyla tüm dünyada dolaylı yatırımlar ve fason üretim biçimlerinin meydana geldiğini görüyoruz.

Ote yandan 2. dünya savaşı sonrasında gelişmiş kapitalist ülkelerde sermayenin organik bileşiminin ve verimliliklerin giderek artış göstermesi ve işçilerin pazarlık güçlerindeki ve mücadelelerindeki artışın kâr oranlarının giderek düşmesine yol açtıgı kabul edilmektedir. (1)

Bu gelişmeler, yani sermaye birikiminin bir sonucu olarak artan uluslararası yatırımlar ve sermayenin yeniden değerlendirilmesini sağlamaya yönelik politikalar sonucunda

iletisim ve bilgi sağlama kolaylıklarla ile karmaşık üretim sürecinin basit parçalara ayrılabilmesini sağlayan yeni teknolojilerin gelişmesi bu yeni işbölümünü olanaklı kılmıştır. Ancak gelişmenin asıl hareket ettiirci gücü işgücü ile ilgilidir.

AGÜ'lerdeki göreli olarak düşük ücretlerin varlığı ve özellikle belli başlı azgelişmiş bölgelerde işçi sınıfının sıkı bir denetim altında bulunması ve mücadele geleneğinin yetersiz olması sanayi kaydirmalarının asıl nedenini oluşturmaktadır.

Ücretlerin düşüklüğü ve üretim sürecinin basit parçalara ayrılabilmesi ile ilgili en uygun örneklerden birisi yarı iletken sanayilerdir. ABD 1970'lerde bazı yarı iletken sanayi dallarını AGÜ'lere kaydirmıştır. Kaydırılan bu sanayilerin öneği bir kısmında emek-yoğun faaliyetler egemendir ve ABD'ne göre işçi ücretleri son derece düşüktür. Örneğin, 1970 yılında ABD'de bu sanayi dalında çalışan bir işçi bir saatlik çalışması karşılığında, Singapur'da aynı alanda çalışan bir işçinin 11 katı, Hong Kong'daki işçi 10 katı ve Güney Kore'deki bir işçinin 10 katı kadar fazla ücret elde edebilmektedir. (2)

UCUZ İŞGÜCÜ DEPOSU

Bugün dünyada çeşitli nedenlerden dolayı hemen hemen tükenmesi olanaksız olan potansiyel bir ucuz işgücü deposu mevcuttur. Bu deponun konumuz açısından sahip olduğu bazı özellikleri vardır:

Bu depo çok düşük ücretlerle çalışmaya razıdır. Bunun belirtisi AGÜ'lerle GÜ'ler (gelişmiş ülke) arasındaki ücret farklılıklarıdır. Aşağıdaki tabloda bazı sektörler itibarıyla AGÜ'lerle GÜ'ler arasındaki ücret farklılıklarları verilmektedir. (1970-1978, işçi başına yıllık ABD Doları cinsinden)

Ülke	Tekstil		Tüm İmalat Sanayii	
	1970	1978	1970	1978
Avusturya	2000	8000	2600	10400
Almanya	3100	9200	4000	14800
İngiltere	2300	5800	2900	7300
ABD	5500	9700	7800	14100
Şili	1400	1800	1900	2700
Malezya	400	700	700	1100
Meksika	1700	3300	—	—
Filipinler	400	600	600	800
Singapur	600	2500	1100	3100
G. Kore	400	1800	500	2200
Türkiye	1000	2800	1300	4500

(UNIDO, Changing Pattern... P.228)

1970 yılında GÜ'lerde imalat sanayiinde çalışan bir işçi aynı alanda AGÜ'lerde çalışan bir işçiden 4.3 kat fazla ücret almaktadır. Bu fark 1978 yılında 6 kata çıkmıştır. (*)

Çalışma saatlerinin süresi konusundaki farklılıklar da gözönüne alındığında AGÜ'lerin yatırım için ne denli kârlı oldukları ortaya çıkmaktadır. Örneğin, 1978 yılında GÜ'lerde ortalama yıllık çalışma süresi 1732 saat iken bu AGÜ'lerde 2333 saatir. Başka bir deyimle UNIDO'nun belirttiği gibi AGÜ'lerdeki işçiler gelişmiş ülkelerdeki enaz yüzde 35 daha fazla çalışmaktadır. Bunun sonucu olarak 1978 yılında GÜ'lerdeki bir sanayi işçi bir saatlik çalışması ile AGÜ'lerdeki aynı durumda bir işçi 8.1 saatlik çalışmasının karşılığını ücret olarak alabilmektedir.

Bu farklılıklar günümüzde devam etmektedir. 1982 yılında imalat sanayiinde ABD'li bir işçi haftada 38.9 saat, Alman işçi 40.7 saat, Japon işçi 40.9 saat çalışırken, G. Kore'li bir işçi 53.7 saat çalışmaktadır. (Eğer bu işçi kadınsa haftalık çalışma süresi 56.3'tür.) (3)

Ücret farklılıklarını sektörler arasında incelersek ihracata yönelik sanayilerin neden AGÜ'lere kaydırıldığı konusu daha da netlik kazanacaktır. UNIDO'nun adı geçen çalışmasına göre, gelişmiş ülkelerdeki işçi ücretlerinin AGÜ'lerdekine oranının en yüksek olduğu üretim kolu 6.3 gibi bir oranla tekstil işkoludur. Daha sonra 4.6 ile demir-çelik gelmektedir.

Alt sektörlerde göre çalışma saatleri farklılıklarını da hesaba kattığımızda bu açık iyice büyür. Örneğin G. Kore'deki bir kağıt sanayii işçi 1982 yılında ABD'dekinden yüzde 30 daha fazla çalışmak durumundadır. Ağaç işleme sanayiinde bu oran yüzde 50'yi bulmaktadır. Keza Singapur'da nakliye aracı üretiminde çalışan bir işçi, yine 1982 yılında, Japonya'dan yüzde 32 daha fazla çalışmamak durumundadır.

Ücret düzeyleri arasında ihracata yönelik olanlar aleyhine olan farklılık ülke içinde de gözükmemektedir. Örneğin G. Kore'de imalat sanayiinde çalışan bir işçinin 1981 yılında aldığı aylık ücret, ülke genelinde bir işçi ücretinin ancak yüzde 83'ünü, elektrik, su ve gaz gibi kesimlerdeki yüzde 49'unu oluşturabilmektedir. Bu farklılıklar 1970'li yıllar için de geçerlidir. (4)

AGÜ'lerin maliyetler açısından çekiciliğini gösteren bir ölçüt de kat-

(*) G. Kore ile Türkiye arasında tabloda görülen fark G. Kore'ye kâpılmıştır. 1980'den itibaren G. Kore'deki ortalama işçi ücretleri Türkiye'deki ortalama işçi ücretlerinin üzerinde çıkmıştır.

ma değer içerisinde ücret gibi ödeme-lerin çıkartılmasılarından elde edilecek olan "artık-odemelerin" gelişimidir.

GÜ'lerde artık ödemeler (ücret dışı faktör gelirleri) 1970 yılında yüzde 51 iken, 1978'de yüzde 48'e düşmüştür, AGÜ'lerde 1970'de yüzde 67 olan bu oran 1978'de yüzde 66 olmuştur. Bu, GÜ'lerde işgünün ücret payını artırma mücadeleinin bir sonucu olarak ele alınabilir. (5)

Birçok iktisatının da vurguladığı gibi, ihracata yönelik üretim bölgele-

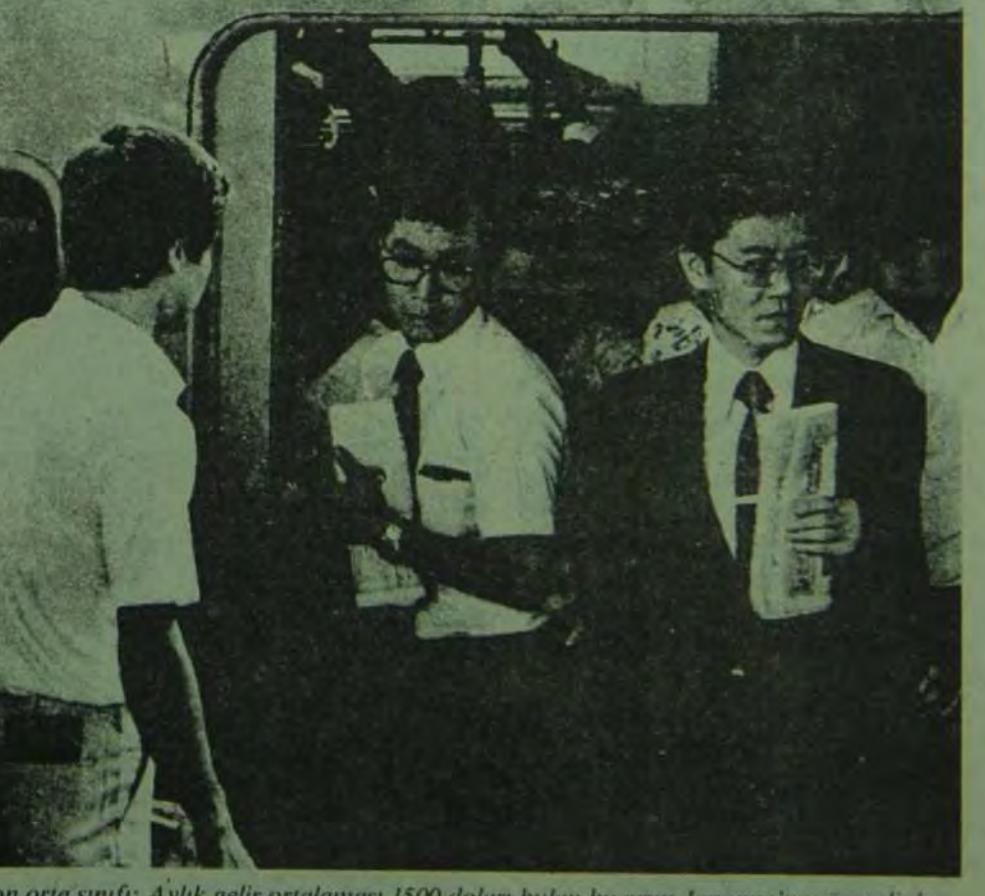
gücü verimliliği yüzde 10.4 artarken, reel ücretler yüzde 4.1 oranında gerileme göstermiştir. (6)

İşgünün ikinci bir özelliği de teknoloji ve iş örgütlenmesinin karmaşık üretim süreçlerini basit biçimlere ayırbilecek ölçüde genişlemesinin bir sonucu olarak, ne kadar acemi olursa olsun, basit imalat parçalarında çalışabilecek kadar hızlı ve kabaca eğitilebilir olmasıdır. Böylece belli bir teknik eğitim sonucunda GÜ'lerde aynı iş yapar yüksek ücretli kalifiye işçinin yerini düşük ücretli ve basit bir eğitimden geçmiş acemi işçiler almaktadır.

G. Kore'de yürürlükte olan eğitim programları bu amaca yönelikdir. Genellikle okullarda teknik bilgi ve beceri ağırlıklı meslek yüksek okulları veya liseleri biçiminde ihracata yönelik sektörlerdeki iş uyumuna yönelik bir eğitim programı sürdürülmektedir. Örneğin 1981 yılında G. Kore'de 586 meslek yüksek okulu, 85 teknik okul ve kurum vardır. Bu iki birim her yıl 214 bin adet belli düzeyde teknik eğitim görmüş işgücü arzemektedir. (7)

SIKI DENETİM ALTINDA ve ÖRGÜTSÜZ İŞGÜCÜ

Dışa yönelik sanayileşme stratejisini izleyen AGÜ'lerde izlenen işgücü politikalarının doğal bir sonucu da işgünün özgür bir sendikacılık ve toplu iş sözleşmesi yapma hakkından yoksun bulunmasıdır. Bu, dış rekabet açısından (düşük ücretler ve kesinti-

Japon orta sınıfı: Aylık gelir ortalaması 1500 doları bulan bu grup Japonya'nın önemli davamlıklarından

siz üretim) zorunlu görülmekte ve devlet politikasına dönüştürilmektedir.

Hükümetler sendikalara ve sendikacılara karşı genellikle çok sert ve katı davranışmaktadırlar. Örneğin G. Kore'de 1970'lerde silem ihracata yönelik politikalar izlenmeye, yabancı yatırımlar gelmeye ve serbest bölgeler kurulmaya başladığında dönemin Park Hükümeti sendikaları çok sıkı bir biçimde denetlemeye başlamıştır. Biçimsel olarak varolan sendikaların faaliyetleri ve önderleri korporatist bir yapıda sıkı bir biçimde kontrol edilmeye başlanmıştır. (8)

Uluslararası Çalışma Örgütü ('ILO'), bugün G. Kore'deki sendikacılığın çok cılız olduğunu, ücretlerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi üzerinde yok denecek kadar az ölçüde etkilerinin bulunduğu ileri sürmektedir. Ayrıca, biçimsel sendikacılık faaliyeti tekstil ve kamu girişimleri gibi birkaç sanayi dalı ile sınırlanmıştır. 1972 yılında çıkarılan Emergency Decree adlı bir yasa ile 1972-1981 döneminde grev yasağı konmuştur. (9)

Bu durum G. Kore Ticaret ve Sanayi Odaları'nın yayınladığı bir raporda da onaylanmaktadır. Rapor'a göre, G. Kore'de grev vs. iş çatışmaları ya hiç yoktur ya da çok azdır. Özellikle 1970 yılında çıkarılan Temporary Special Law isimli bir yasaya, yabancı yatırımların bulunduğu ihracata yönelik üretim yapan sanayilerde iş çatışmaları silem yasaklanmıştır. Bu sanayilerde grevlerin çoğu yasağı ilan edilmekte, yasalığı kabul edilenler ise, Çalışma Bakanlığı, Uyusmazlık Komitesi ve Merkezi İş Komitesi arasında mezik dokuyarak uzun bir zaman alan gelişler sonucunda silem hayata geçirilmemektedir. Bu mevzuatın özellikle elektronik, kimyasal ürünler, demir-çelik, tekstil, nakliye araçları ve turizm sanayilerinde yürürlükte olması, bunun izlenen stratejinin bir parçası olarak devlet politikası haline dönüştüğünü göstermektedir. (10)

Amerika'da yayımlanan The Wall Street Journal ise G. Kore'de bugün Hükümetin sanayi dalında sendikalaşmaya izin vermediğini, bu konuda direnen bir kadın sekiz sendikacının hastanelik edildiğini, aktif sendikacılık yapan bir sendikacının sürekli olarak izlendiğini, grevlerin teknik olarak mümkün olduğunu ancak hükümetin bu faaliyetleri pratikte bütünüyle ortadan kaldırıldığını vurgulayarak bunun nedenlerini şöyle açıklıyor:

"Hükümetin sendikaları sıkı bir biçimde kontrol etmek istemesinin nedeni enflasyon ve ücretlerin kontrolüyle ihracattaki rekabet gücünü抑制memektir." (11)

Sendikacılık hareketinin güçsüzüğünün bir sonucu olarak bu ülkeler-

de yıllık izin, tatil izni vs. gibi kazanımlar çok sınırlıdır. Örneğin, G. Kore'de faaliyet gösteren ve ülkenin en büyük ikinci şirketler grubunu oluşturan Daewoo'da çalışan 70 bin işçiinin hiçbir yilda üç günden fazla bir tatil iznine sahip değildir. Daewoo'nun sahibi Kim Woo Chung daha fazla tatil isteyen işçilerin aptal olduklarını ileri sürmektedir. (12)

"AGÜ'lerdeki görelilik olarak düşük ücretlerin varlığı ve özellikle belli başlı azgelişmiş bölgelere işçi sınıfının sıkı bir denetim altında bulunması ve mücadele geleneğimin yetersizliği sanayi kaydılmalarının asıl nedenini oluşturuyor."

SERBEST İHRACAT BÖLGELERİ (SIB) VE SENDİKAL HAK VE ÖZGÜRLÜKLER

Serbest İhracat Bölgeleri, İhracata yönelik stratejinin en önemli parçasıdır. Bu stratejiyi izleyen ülke-

ler işin başında bir veya daha fazla SIB kurmaktadır. Bu bölgelerin kurulmasındaki amaç sağlanacak özel teşviklerle yabancı sermaye yatırımlarının bu bölgelere çekilmesidir.

Finansal, yönetsel ve altyapı kuruma yönelik birçok teşvikin yanı sıra bu bölgelerde yabancı yatırımcıya sunulan en önemli teşvik sendikal hak ve özgürlüklerden bütünüyle arındırılmış ve hükümetin sıkı kontrolünde bulunan, alınıp atılmayı çok kolaylaştıran, düşük ücretleri yasallaştıran sosyal politikalardır.

Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Birliği (ICFTU) SIB'ni dikenli tellerle ülkeden ayrılmış, tarife, gümüş vs. uygulamalarının kaldırıldığı, kendine has polis gücü, liberal vergi uygulamaları ve iş ilişkilerinde yabancı sermayeye sonsuz yetkilerin tanıdığı özel adacıklar olarak tanımlamaktadır.

Bu bölgelerde istihdam edilen gücü, kalifiye olmayan veya yarı kalifiye işçisinin kullanılabileceği üretim alanlarında istihdam edilebilecek olan, ucuz, basit bir işgündür. Örneğin 1980 yılında tüm Asya ülkelerindeki SIB'nin üçte ikisi bu nitelikte işgünün istihdam edildiği tekstil ve elektronik alanında üretimde bulunmaktadır. (13)

SIB'lerindeki işçi ücretleri ana ülkedekinden genellikle düşüktür. (Çin hariç) Üretkenlik ise düşük değildir. Hatta 1978'de Malezya'da ülke gene-

linde işçi başına üretim 9850 ABD Doları iken SIB'nde 19227 ABD Dolarıdır. Benzer durum Filipinler için de söz konusudur. (14)

Çalışan işçilerin yüzde 80-85'inin genç kadınlarından oluşan SIB'nde çalışma süreleri daha uzundur. ICF-TU'nun sözkonusu raporuna göre, SIB'nde haftalık 48 saat olan ortalamalama çalışma süresi zorlamlar, kota sistemleri ve tatillerin yetersizliği ile uzatılmaktadır. Örneğin Filipinler'de günde 2-4 saatlik uzatmalar yapılabiliği gibi zaman zaman işçilerden 16, 24 ve hatta 36 saat işyerinde kalma istenmektedir.

ILO'nun Bir raporuna göre, Sri Lanka ve Malezya'da haftalık çalışma süresi 55 saatı geçmekte ve Kita Çin'de iki saatlik öğlen yemeği süresi Shekoo SIB'nde bir saatte indirilmektedir. (15)

SIB'nde ana ülke yönetimi ne olursa olsun, yabancı yatırımcılara işçileri istediği gibi alıp atmak yetkisi tanınmıştır. Örneğin Kita Çin'e ait Shenzhen SIB'nde (250 bin işçi çalışır) yabancı yatırımcılar, istedikleri gibi işçi alıp çıkarabilmek konusunda yetkilendirilmişlerdir. (16) SIB'nde ortalamalama çalışma süresi ise iki yıldır.

Sendikal hak ve özgürlükler açısından SIB'nde özel yasalar uygulanmaktadır.

Örneğin, Pakistan'da 1980 yılında çıkarılan SIB Yetki Yasası'ndan ülke genelinde geçerli olan dokuz yasanın SIB'lerde uygulanamayacağını hükmeye bağlamıştır. Bu yasaların "yasaklanmasıyla" SIB'deki iş sözleşmeleri, ücret, çalışma koşulları, sosyal güvenlik, istihdam güvencesi, grev ve sendikalaşma hakkı gibi konular bütünüyle işverenin insafına bırakılmıştır. (17)

Asgari ücretin uygulanmadığı SIB'nde, Yetki Yasası'nın 7. maddesi gereğince işçilere örgütlenme hakkı tanımamaktadır. 4. madde grevleri yasaklamakta ve işçilerin çalışmayı reddedemeyeceklerini, işi yavaştırmayı kabul etmemektedir. Keza, toplu pazarlık hakkı bütünüyle geçersizdir, yasadışıdır.

Filipinler'de yürürlükte bulunan işyasasının 264 (g) maddesi, SIB'lerindeki iş uyuşmazlıklarının ulusal çıkarları zedelenmesi için, Devlet Başkanına yasaklanabileceğini hükmeye bağlamaktadır. Ayrıca ulusal çıkarların zedelenmesi sektörleri devlet başkanı belirlemekte ve bu gibi durumda polisin SIB'indeki grevi durdurmak için zor kullanabileceğini hükmeye bağlamaktadır. Nitekim buna dayanarak 1982 yılında Bataan SIB'ndeki grev, polis zoruyla sona erdimiştir. (18)

Sri Lanka'daki SIB'nde toplu pazarlık yapılamamaktadır ve işçi işveren ilişkileri konusunda Greater Colombo Economic Commission (GCEC)

adlı bir komisyon yetkili kılmıştır.

Özetle, bu örnekler, SIB'nde özgür bir sendikacılık hakkının olmadığı ve buna bağlı olarak sendikal mücadele çok cılız olduğunu gösteriyor. Buna yol açan birçok faktör söz konusudur;

- Yabancı yatırımları ülkeye çekmek isteyen ve SIB kuran ülkeler, özgür bir sendikacılık baskısından uzak bir ucuz işgücünü yabancı yatırımcıya sunmak zorunda kalıyorlar.

- Ana ülkede emek piyasaları yerine gelişmemiştir.

- SIB'lerin adacıklar biçimindeki örgütlenmesi, işçi örgütlenmesini önlemektedir. İnsan ve mal girişinin dikenli tellerle denetimi, sıkı güvenlik önlemleri işçiler için gözdağı olmaktadır. (19)

- CUŞ'lar yatırımlarını hemen başka ülkelerde kaydırabilecek durumdadırlar. (Footloose industries) Bu da hükümetleri SIB'lerdeki işçilere karşı çok daha sert davranışmaya zorlasmaktadır.

SONUÇ:

Ihracata yönelik bir kalkınma stratejisi uygulayan Doğu Asya ülkelerinde emege karşı izlenen sosyal politikalar, bu stratejinin "olmazsa olmaz" koşulu durumundadırlar.

CUŞ'lerin sermayenin yeniden değerlendirilmesi amacıyla bazı hafif sanayileri AGÜ'lere kaydırımlarının doğal sonucu olan bu strateji, bunu izleyen ülkelerde CUŞ'ların yatırımlarını ülke çökmek amacıyla önemli tanzimler ve teşvikler verilmesini gerekli kılmaktadır. Bu anlamda SIB'lerini oluşturan ana ülkenin yönetiminin niteliği önemli değildir.

Bu tanzimlerin özünde ise, CUŞ'lerin kârını, artıran, dış piyasalarda rekabet gücünü koruyan, düşük ücrette dayalı, her türlü örgütlenme ve pazarlık hakkından yoksun işgücü vardır.

1) Andre G. Frank, "İdeoloji Bunalımı Bunalım Ideolojisi", Genel Bunalım Dinamikleri içinde, Belge Yay., 1984, s.135, 136

2) UNIDO, Changing Patterns of Trade in World Industry, 1982, s.6

3) ILO, Statistical Year Book, 1983

4) Korea Economic Planning Board, Major Statistics of Korean Economy, 1982, Seoul, s.271

5) UNIDO, a.g.e., s.242

6) Hagen Koo, "The Political Economy of Income distribution in South Korea: The impact of the State's Industrialization Policies" World Development, Vol. 12, No.10, 1984, s.1033

7) The Korea Chamber of Commerce and Industry, A Guide to Investment in Korea, 1983-1984, 83-VII, 5-2, s.39

8) Hagen Koo, a.g.e., s.1032

9) ILO/Bulletin, Quarterly Publication, No.4, December, 1983, s.557

10) The Korea Chamber, a.g.e., s.41

11) The Wall Street Journal, November 6, 1984

12) ICC-Business World, vol.2, no.4, October -December, 1984, s.14

13) ILO, Social and Labour Bulletin, No.4, Dec., 1983, s.615

14) Dean Spinanger, "Objectives and Impact of Economic Activity Zones-Some Evidence From Asia," Weltwirtschaftliches Archiv, Band 120, Heft 1, 1984, s.82

15) ILO, Social and Labour Bulletin, 4/83 ve 2/84

16) Euromoney, "In foreign Currency Country," April, 1985, s.85

17) ILO, International Labour Review, 1984, vol. 123, No.6, s.709

18) Employers' Confederation of the Philippines (ECOP), Conference of Employers III, Manila, 1982, s.25-27

19) ICFTU, Trade Unions and Transnationals, Brussels, Special Issue, No. 3, Export Processing Zones, March, 1983

günlerimiz

YAGMUR ATISIZ

bir kitaba başlar gidi
koşarken yaralar gidi
dişen arkadaşlaştı
gidiş giden günlerimiz

necati yıldırım MAPUSANE İNSANLARI

Japonya'da Sağlık Hizmetleri

Çakır Üçoba

GİRİŞ

Bizlerin Japonya, kendilerinin ise Nippon (güneşin doğduğu ülke) diye adlandırdıkları Japonya; Pasifik Okyanusu'nda, dört büyük (ana) olmak üzere, dört binin üzerinde adada yerleşmiş bir ülkedir. Bu yerleşim biçimyle bile biz anakaralar için oldukça ilginç bir ülke. Yalnız yerleşim biçimyle mi? Kendine özgü insanıyla, kültürüyle ve ekonomisiyle çok ilginç ve o oranda da merak eden bir ülke Japonya.

Herkesin kafasında ayrı bir Japonya imajı var. Kimine göre geyşalar ülkesi, kimine göre ise samuraylar ülkesidir. Bazlarına göre ise, örnek alınması gereken bir endüstri ülkesidir. Gerçek olan bir şey var ki o da Japonya'nın iyi tanınmaması ve bilinmemesidir.

Klasik sağlık düzey ölçütlerine bakıldığından, Japonya dünyada sağlık durumu en iyi olan birkaç ülkeden biridir. Bu nedenle, bu yönüle merak konusudur. Acaba bu başarının sırrı ne? Sağlık hizmetleri sistemi diğer, özellikle de gelişmekte olan ülkelere, bir örnek oluşturulabilir mi? Bu sorulara bir ölçüde yanıt vermek üzere bu yazı tasarlandığında, Japonya'daki sağlık hizmetlerini en kısa ve açık bir biçimde nasıl özetleyebilirim diye düşündüm. Konu oldukça zordu. Zorlu çünkü; Japonya'da sağlık hizmetleri bir bakışta anlaşılamayacak ya da bir tek yazı ile özetlenemeyecek bir karmaşılığa sahip.

Sağlık ve sosyal hizmetlerin finansmanının karmaşık bir sigorta sisteme dayalı olması bir yana, sağlık

hizmetlerinden sorumlu kuruluşun sağlık bakanlığı gibi görünmesine karşın, gerçekte durum öyle değil. Sağlık bakanlığı dışında çalışma bakanlığı, eğitim bilim ve kültür bakanlığı, prefectoral hükümler (eyalet benzeri bir idari bölünme), belediyeler, yardım kuruluşları ve özel sektörde dek uzanan birçok kuruluş sağlık hizmetleri sisteminde görev almaktadır. Sistemin temel yapısını ise; sigortalar, tedavi kuruluşları ve koruyucu hizmetleri yürüten ulusal kuruluşlar oluşturuyor.

SIGORTALAR

Sağlık hizmetleri ve sosyal güvenlik sisteminin temel öğelerinden biri sigortalar oluşturuyor. Sigortalar ise dört grup altında toplanmaktadır: 1. Sağlık sigortası, 2. emeklilik sigortası, 3. işsizlik sigortası, 4. iş kazası tazminatı sigortası. Bu sigortalardan ilk ikisi (sağlık, emeklilik) sağlık ve sosyal yardım bakanlığının diğer ikisi ise (işsizlik, iş kazası) çalışma bakanlığının gözetim ve denetiminde sürdürülüyor.

Sigortalara ek olarak, yoksul ailelere yardım hizmetlerini üstlenmiş bir takım resmi ve özel yardım kuruluşları var ise de, bunların sosyal güvenlik sisteminde önemli bir yeri yok. Bu programlardan en önemlisi çok çocuklu ailelere yardım programıdır. Bu programa göre üç çocuktan fazla çocuklu ailelere, her fazla çocuk için, ayda 500 Yen yardım yapılıyor. Bu yardım çocuk 17 yaşına gelene dek sürüyor.

SAĞLIK SIGORTALARI

Kişilerin hastalık ya da yaralan-

ması halinde tıbbi bakım ve tedavi giderlerini bu sigortalar karşılıyor. Sigortalının bakmakla yükümlü olduğu kişilerin sağlık giderlerinin ise yüzde 70'i bu sigortalarca karşılanıyor, geriye kalın miktar kişiden alınıyor. Sağlık sigortaları beş ayrı grupta örgütlenmiştir. Bunlar; işçi sağlık sigortaları, gündelikçi işçiler sağlık sigortası, ulusal sağlık sigortası, denizciler sigortası ve yardımlaşma kuruluşları sigortalarıdır.

İşçi Sağlık Sigortaları: Kendi içinde iki gruba ayrılıyor; devlet işçi sağlık sigortaları ve sağlık sigortası şirketleri. Beş ve daha fazla işçi çalıştırılan işyeri çalışanları devlet sigortaları kapsamına alınıyor. 1980 yılında bu sigorta kapsamına alınan işyeri sayısı 844.000 olarak bildirilmiştir. Bin ve daha fazla işçi çalıştırılan işyerleri ise sigorta şirketleri kapsamına alınıyor. Bu işyerlerin kapsamına alınıyor. Bu işyerlerin 1980'deki sayısı 1659 olarak bildirilmiştir. Bu sigorta şirketleri genellikle firmaların kendilerinin kurduğu veya diğer özel sigorta şirketlerinden oluşuyor.

Devlet sigortalarına, prim olarak, işçi ücretinin yüzde 8.5'i kesiliyor. Bu nın yarısını işçi, diğer yarısını ise işveren ödüyor. Sigorta şirketlerinde ise prim oranı yüzde 3.5 ile yüzde 9.5 arasında değişiyor. 1980 yılı ortalaması yüzde 7.8 olarak bildirilmiştir.

Gündelikçi İşçiler Sigortası: Devamlı olmayan günlük işlerde çalışanları kapsayan bir sigorta. İşçi iki ayda en az 28 gün, altı ayda ise 78 gün prim ödemesi halinde, işleyen ayda bu sigortadan yararlanma hakkını elde ediyor. Prim miktarı işçinin günlük ücretine göre sekiz kategoriye ayrılmıştır. Bu miktar birinci sınıfın sezikinci sınıfı doğru artarak günlük 60-660 Yen arasında değişiyor. Günlük ödenen bu miktarların yarısını işçi, diğer yarısını işveren ödüyor. Bu sigortanın önemli bir özelliği, sağlık giderlerinin oldukça sınırlı bir kısmının sigortaca ödemesi. Bu sınırları aşan miktarlar yine kişiden alınıyor.

Ulusal Sağlık Sigortası: Diğer sigortalara bağlı olmayan ve genellikle kendi hesabına çalışanları kapsayan bir sigorta. Diğer sigortalara kayıtlı olmayanlar ile onların bakmakla yükümlü oldukları kişiler bu sigortaya katılmak zorunda. Yönetim ve denetimi şehir, kasaba ve köy oturiteleri ile Ulusal Sağlık Sigortası Şirketi'nce yürütülen bu sigortaya kayıtlı olanlardan ayrı bir sağlık sigortası vergisi alınıyor. Bu sisteme toplanan verginin dışında, şehir, kasaba ve köy sigorta şirketlerince kişilere verilen her hizmetin ederinin yüzde 30'u kişiden ayrıca alınıyor. Buna ek olarak kişiye yapılan tıbbi harcamanın aylık 39000 Yen'i geçmesi halinde aşan miktar yine sigortalıdan alınıyor.

Denizciler Sigortası: Beş gross ton kapasiteden daha büyük gemilerde çalışan denizcileri kapsıyor. Bu sigortanın diğer bir özelliği sağlık bakım hizmetleri yanında emeklilik hizmetlerini de kapsaması.

Yardımlaşma Kuruluşları Sağlık Sigortaları: Kendine özgü kurallarla kurulan çeşitli yardımlaşma kuruluş ve organizasyonlarının yürüttüğü sigorta sistemidir.

kuruluştan meydana geliyor. Yıllık bütçesinin genel bütçe içindeki payı son beş yılda yüzde 19.1 ile - 19.6 arasında değişmiştir (bütçe bu oran yüzde 2.5 dolayında).

Koruyucu hizmetlerin genelde sorumlusu sağlık bakanlığı olmakla birlikte hizmetler çeşitli kurum ve örgütlerce yürütülüyor. Tehis ve tedavi hizmetleri alanına ise el atmamış kuruluş yok gibi. Hizmetler, bizdeki po-

devlet ya da bazı yerel idare fonları açığı kapamaya çalışıyor. Ancak bu na rağmen tedavi hizmetlerinin ücret artışı karşısında sigortalar, kârlılığını kaybetmek durumuyla karşı karşıya.

SAĞLIK DÜZEYİ

Japonya, klasik sağlık düzeyi ölçütleri açısından bakıldığından, sağlık düzeyi dünyada en iyi olan ülkelerden biridir. Çeşitli ölçüt ve değerlendirme-

Çizelge I: Japonya'da Sağlık Sigortaları (1980)

Sigorta Türü	İşçi Sağlık	Sigortası	Gündelikçi	Ulusal Sağlık	Denizciler	Yardımlaşma Kuruluşları Sigortaları
Sorumlu Kuruluş	Devlet Sigortası	Sigorta Şirketleri	İşçi Sigortası	Sigortası	Denet	Bağımsız
Sorumluluğu Kuruluş Sigortalı Sayısı	Dévet	Özel Sektor	Devlet	Şehir, Kasaba Köy Sig. Org.	Devlet	Bağımsız
14 251 000	11 193 000	349 000	44 552 000	216 000	5 097 000	
Bakmakla yükümlü olduğu kişi	16 351 000	15 835 000	219 000	Herkes kendi sigortalandan zorunlu	461 000	7 398 000

Kaynak: Guide To Health and Welfare Services in Japan, Tokyo, 1981

EMEKLİLİK, İŞSİZLİK VE İŞ KAZASI SIGORTALARI

Emeklilik Sigortası: Kişiyein altı yaşından sonraki diğer emeklilik hizmetleri ile sağlık hizmeti giderlerini üstlenmiştir. Ulusal Emeklilik Sigortası ve İşçi Emeklileri Sigortası olarak iki grupta örgütlenmiştir. İşçi sigortası kapsamında olanların ücretlerinin yüzde 5.3'ü bu sigortaya prim olarak kesiliyor. Aynı miktarla eşdeğer bir para da işveren ödeniyor. En az yirmi yıl prim ödeyen kişi altmış yaşından sonra bu haktan yararlanıyor. Ulusal Emeklilik Sigortasının kaynaklarını ise, sigortalıdan alınan ödenti vergi ve diğer bazı fonlar oluşturuyor.

İşsizlik Sigortası: İşçiye ücretinin yüzde 0.55'ini, işveren ise aynı ücretin yüzde 0.85'ini prim olarak ödüyor. İşsiz kalan sigortalı bir önceki ücretin yüzde 60 ile 80 kadarı bir aylık ödeme yapılıyor.

İş Kazası Tazminatı Sigortası: İş kazası sonucu hastalanın, yaralanın veya ölenlerin tazminatlarını karşılayan sigorta türüdür. Primi yalnızca işverenlerce karşılanıyor. Sigortalının ölümü halinde yıllık ücretin yüzde 35-67'si oranında değişen miktar ailesine tazminat olarak ödeniyor.

SAĞLIK ÖRGÜTÜ VE OLANAKLARI

Sağlık hizmetlerinden sorumlu merkezi organ olan sağlık ve sosyal yardım bakanlığı dokuz genel müdürlük, iki daire başkanlığı ve bir bağlı

lilikliniklere esdeger olan klinik diye adlandırdıkları, yataksız birimler ile hastaneler tarafından yürütülüyor. Koruyucu hizmetler alanında ağırlık resmi ya da yarı resmi kuruluşlarda iken, tehdidi edici hizmetlerde ağırlık özel sektörde.

Resmi kaynaklara göre 1978 yılında 8580 hastane ve bu hastanelerde toplam 1.232.779 yatak bildirilmiştir. 75 479 poliklinik 35 538 diş polikliniği hizmet vermektedir. Çalışan insan gücü ise: hekim 136 164, diş hekimi 46 902, eczacı 88 554, hemşire, hemşire yardımcı ve ebe 508 353 olarak bildirilmiştir. Sağlık hizmetlerindeki bu karmaşa ve kuralsızlığın başlıca özelliklerini, diğer bir deyişle kurallarını şöyle özetlemek olası;

1. Sağlık hizmetlerindeki tüm ilişkiler paraya dayalı. Kişi hangi türden kuruluşla giderse gitsin, hizmeti paraya satın alıyor. Bu paranın yüzde 70'i kayıtlı olunan sigortaca, geri kalan ise kişi tarafından ödendiyor. Sigortalıların ödeyeceği paranın bir limiti var. Bu limitler aşılmazı halinde vine kişi ödeme yapmak zorunda. Bu limitlerin aşılanması ise her zaman olası, özellikle yataklı tedavi ücretleri çok yüksek. Hastanelerde yalnızca bir gecelik yatak ücreti yedi ile yirmi bin Yen arasında değişmektedir. (1980).

2. Kurumlar arası bir bağlantı olmadığı gibi, kişilerin başvuracağı kuruluş açısından da herhangi bir kural yok. İsteyen, istediği yere başvurabilemektedir.

3. Kârî olmayan hizmet türlerinden sigorta ve şirketler uzak durmaya çalışıyor. Bu hizmet alanlarında

lere göre dünyada birinci ile üçüncü sıralarda yer alıyor.

Sağlık düzey ölçütlerinden biri olan doğuştan beklenen yaşama süresine bakıldığından, dünyada birinci sıradır. Sağlık Bakanlığı 1984 yılında yayımlanan Beyaz Bültent'e göre; beklenen عمر, erkeklerde 74.2 kadınlarda ise 79.8 yıldır.

Bunun bir sonucu olarak 65 yaşın üzerindeki nüfusun genel nüfusa oranı hızla yükselmektedir.

İkinci Dünya Savaşından sonra görülen hızlı sanayileşme çevre kirliliğini de beraberinde getirmiştir. Ancak daha sonra, özellikle 1970'den sonra, alınan önlemlerle çevre sağlığı yönünden örnekk gösterilecek ülkelerden biri haline gelmiştir. Resmi verilere göre 116 milyonluk nüfusun yüzde 91'ine sağlıklı su verilmektedir (1979). Toplumun beslenme düzeyinin yükseltilmesi, besin kontrolü, katı ve sıvı artıkların zararsızlaştırılması hizmetlerinde de aynı oranlarda başarıyla ulaşmıştır.

Bulaşıcı hastalıklarla savaş alanında oldukça başarılı sonuçlar elde edilmiş durumda. 1950'lerde, tüm dünyada olduğu gibi Japonya'da da verem oldukça önemli bir halk sağlığı sorunu idi ve tüm ölümlerin yüzde 13.5'i bu hastaliktan meydana gelmektedir. Bu oran 1983'de ise yüzde 0.7'ye düşürülmüştür. Ayni döşüler diğer bulaşıcı hastalıklarda da gözlemlenmektedir.

Yukarıda özetlenen genel duruma ek olarak, Japonya'da klasik sağlık düzey ölçütlerinden bazıları söyledir: canlı doğum oranı yüzde 014.2,

kaba ölüm oranı yüzde 0.6, bebek ölümü oranı yüzde 0.7. Tüm bu ölümler açısından dünyada ilk üç sırada yer almıyor.

DEĞERLENDİRME

Toplumların sağlık düzeyini gösteren birtakım klasik ölçütler var. Bu ölçütler bakar bir değerlendirme yapmak ya da bir yargıya varmak olasıdır. Ancak olaya salt bu kıstaslar açısından bakmak yanlıltıcı olabilir. Niçkim, yukarıda Japonya için verilen kıstaslara bakıldığından, hele bir de bu verileri geri kalmış, gelişmekte olan ülkeler verileriyle kıyasladığımızda imrenilecek bir tablo gözlemlenmektedir. Ancak, acaba böyle mi sorusu, ister istemez aklı gelmektedir.

Elbette ki, kişi başına yıllık geliri (KBYG) 10080 ABD Doları, okuma-yazma oranı yüzde 99 ve bu yüzdenin büyük çoğunluğunu yüksek okul bitirmiş olan, nüfusun yüzde 91'ine güvenli su verebilen, çöp ve kanalizasyon sorunlarını halletmiş bir ülkede klasik sağlık düzey ölçütleri yüksek olacaktır. Bu verileri KBYG'in bin doların altında, okuma-yazma oranı yüzde 50'den düşük ve olumsuz çevre şartları içinde yaşayan ülkelerde kıyaslamak doğru olmaz, kıyaslandığı takdirde ise sağlıklı bir yorum getirmez. Ülkeleri kendi sosyo-kültürel düzeyindeki ülkelerde kıyaslamak, onunda ötesinde kendi verilerini kendi içinde analiz etmek daha doğru ve aydınlatıcı olacaktır. Ayrıca klasik sağlık düzey ölçütleri dışında, diğer birtakım veri ve ölçütler görmememizden gelmemelidir.

Toplumların sağlık düzeyi, en genelde, sosyo-ekonomik ve kültürel durumların bir bileşkesidir. Sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe, paralel olarak sağlık düzeyinde yükselmektedir. Bu nedenle toplumun sağlık düzeyi değerlendirilirken, gelişmişlik düzeyi ile birlikte ele alınmalıdır. Ülkelerde sağlık hizmetlerinin başarısı ya da başarısızlığı sözü edilen paralelligin bozulması ile değerlendirilmelidir.

UNICEF'in yayınladığı "The State of The World's Children 1985" adlı raporuna göre; 1982 yılında bebek ölüm oranı binde 25'in altında, doğuştan beklenen insan ömrü, 71 yılın ve okuma-yazma oranı yüzde 90'ın üzerinde olan 31 ülke bildirilmiştir. Bu ülkelerden 13'unun KBYG'i onbin Doların üzerinde, 11 tanesinde beş-on bin Dolar arasındadır. Geriye kalan 7 tanesinde (Rusya, Kosta Rika, Küba, Macaristan, Polonya, Bulgaristan, Yunanistan) ise, KBYG beş bin doların altındadır. Küba ve Kosta Rika KBYG'i binbeş yüz Doların altında olmasına karşın, sağlık ve eğitim düzeyini bu ölçülere ulaştıabilen iki ülkedir.

Aynı rapora göre; 1982 yılında bebek ölüm oranı, binde 100 veya daha yüksek 52 ülke bildirilmiştir. Bu ülkelerde doğumda beklenen insan ömrü 37 ile 60 yıl arasında değişmekte, okuma-yazma oranı ise en iyi olanlarında bile yüzde 60-70 dolayındadır. Çoğunluğunda yüzde 50'nin altında. Bu ülkelerden 36 tanesinin KBYG'i 500 Doların altında, 9 tanesinde ise 500-1000 Dolar arasındadır. Buna karşılık geriye kalan 7 tanesinde (Kongo, Oman, Cezayir, Türkiye, İran, Peru, Suudi Arabistan) KBYG bin Doların üzerindedir. Bunlardan Suudi Arabistan 16 000 Dolarlı KBYG ile dünyanın en yüksek KBYG'ine sahip ülkelerden biridir. Bunun tam tersi iki örnek ise; KBYG'i 500 Doların altında olup bebek ölüm oranını binde 40'in altına, doğuştan beklenen ömrü 67 yılın üstünde çıkarabilecek, Çin ile Sri Lankadır.

Böyle bir değerlendirme ve kıyaslama yapıldığında Japonya'daki sağlık düzeyi yükseklüğü doğallaşmaktadır. Gelişmişlik düzeyine göre, bu klasik sağlık düzey ölçütlerine ulaşması olanın. Buna karşılık diğer bazı ölçütlerde değerlendirme yapıldığında, yorum ve yargı daha değişik boyutlar kazanmaktadır. Bu tür bir değerlendirme, birinci değerlendirmenin aksine, Japon ulusunun sağlığı konusunda, dünyada en iyi olmak bir yana, ciddi tereddütler doğmaktadır.

Japonya Başbakanlığı İstatistik Bürosu'nun bildirdiğine göre; 1980 yılında ABD ve Japonya'da ortak bir araştırma yapılmış. Bu araştırmada 16 yaşın üzerindeki kişilere "Hayatınızdan memnun musunuz? veya bu yaşam siz tatmin ediyor mu?" diye sorulmuş. Bulgular şöyle:

ABD JAPONYA		
Son Derece Memnun %	49.5	9.7
Memnun	40.9	56.4
Memnun Değil	6.3	31.6
Tamamen Memnun Değil	3.1	1.7

Göründüğü üzere, ABD'de insanların yüzde 9.4'u yaşantısından memnun değilken, bu oran Japonya'da yüzde 33.3'dür. Toplumun üçte biri katı düzeyindedir.

Çizelge II: Seçilmiş Beş Ülkede İntihar ve Cinayetler (1982)

ÜLKЕ	TOPLAM ÖLÜ	İNTİHAR		CİNAYET	
		Adet	%	Adet	%
JAPONYA	711 883	20 668	2.9	1093	0.15
ABD	1 989 841	26 869	1.35	23 967	1.2
İNGİLTERE	581 861	4 279	0.73	345	0.06
FRANSA	554 823	10 586	1.9	546	0.09
F. ALMANYA	715 857	13 148	1.8	769	0.1

Kaynak: World Health Annual Statistics 1984

hayatından memnun değil. Ekonomik düzeyi ve beden sağlığı bir Amerikalıdan geri kalmayan bu insanların hayatlarından bu denli memnuniyetiği niye? Amerika'ya göre daha homojen bir yapıya sahip olan, en azından yoksul Harlem mahalleleri bulunmayan, bu ülkedeki insanların hayattan zevk almamasının nedeni nedir? Bu soruların yanıtları bilinmez ve bulunmaz değildir. En azından toplumdaki birtakım sağıksızlığın belirtisi olduğu kesindir.

Batı, özellikle ABD özentisi ve taklitçiliği, toplumun ruh sağlığını kemiren bir aşagılık kompleksine dönüştürülmüştür. Bu özenti ve kompleks kadınlar daha belirgin ve yaygın. İnsanlar kısa boyu ve çekik gözünden dolayı kendilerini neden o denli aşağılıyor? Anlaşılmazı çok zor değil. Kadınlar ekonomik özgürlüğünü kazanmış olmasına karşın, kültürel özgürlüğünü kazanamamış ve hala kendisini bir süs eşyası olarak görüyor. Hem de, fizik yapısı dolayısıyla, batıdaki hemcinsine göre ikinci sınıf bir süs eşyası.

Japon toplumunun sağlığı konusunda tereddütler yaratacak başka göstergeler devar. Ülkedeki tüm yatakların yaklaşık dörtte biri akıl hastalıklarına ayrılmış durumda ve her geçen yıl bu miktar arttırlıyor.

1980'de 7 647 000 kişi akıl ve ruh sağlığı sorunu nedeniyle müracaat etmiş ve bunlardan 311 584'ü hastane yatağına yatırılmıştır. Yatırılan hastaların yüzde 5.2'si, hastaneyeye zorunlu yatırılan hastalar, yani oldukça ağır ruh hastalarıdır. Aynı şekilde alkollizm her geçen yıl hızla artan bir sorundur. 1981 yılında 19 488 alkolik ve alkolik psikoz bildirilmiştir.

Böylesine bir tablonun diğer bir göstergesi ise intihar olaylarının incelenmesi olmaktadır. Japonya'da intiharlar büyük boyutlara ulaşmış durumda ve ölümülerin çokluk sıralamasına göre 7. sırada geliyor. Gelişmişlik düzeyi benzer ülkelerde kıyaslandığında ise, intihar nedeniyle ölümlerin en yüksek olduğu ülke Japonya'dır. Aşağıdaki çizelgede görüldüğü gibi bu yükseklik diğer ülkelerin iki katı düzeyindedir.

Tüm bu veriler, klasik sağlık ölçütleri açısından dünyanın en iyi ülkerinden biri olan Japonya'da toplumun sağlık düzeyinin sanıldığı kadar iyi olmadığını göstermektedir. Anlaşılmazı gibi görünen bu gelişkinin yanıt ya da ipuçlarını elde etmek pek zor olmasa gereklidir. Adeta makinanın bir parçası haline gelmiş ve üretim zincirinin bir ögesinden başka değer ve anlam olmayan insanlardan bu tür tepkileri beklemek bir yerde doğaldır.

Günümüz dünyasında, toplumsal üretim ilişkileri içinde olan ülkelerde, günlük çalışma süresi kısıtlıken, Japonya'da yasal çalışma süresi günlük 8 saat, haftalık 40 saat olarak belirlenmiştir. Ancak bu süreyle uyanın sayısı oldukça az. Günlük fazla mesai bir yana, 1980 verilerine göre; hafif tada beş gün çalışanların oranı yüzde 74, geri kalanlar altı veya yedi gün çalışmaktadır. Japon ulusu için (Workaholic) çalışma tutsağı deyimi kullanılmaktır. Bir işyerinden ayrılanlar, ikinci bir iş kabul edilinceye kadar, kayıtlara önceki işlerinde çalışır gibi geçiriliyor. Bu nedenlede gerçek işsizlik oranı bilinmemiyor. Yasal olarak emeklilik yaşı 55, ancak bu fiilen 60 olarak uygulanıyor.

Yukarda çeşitli yönleriyle sergilenmeye çalışılan Japonya'daki,

başarılı olduğu söylenen, sağlık hizmetlerinin maliyeti her geçen gün artmaktadır. Ortalama günde on saat çalışan, son-

ra üç saat yolda geçen insanlar uyku sunun bir kısmını trende, metroda alımlara çalışır. Bulabildikleri boş zamanlarını televizyonda SHOGUN türk vurdulu, kirdili filmleri izleyerek değerlendiren yumuşak başlı, uyumlu insanlar.

Çalışmayı bu denli çok seven insanların, sevmediği memnun olmadığı işini değiştirmesi oldukça güç Japonya'da. Bir evvelki işyerinin izni ve tavsiye mektubu olmaksızın ikinci bir işe giremiyor. İş değiştirmenin birtakım özgü hakları kayıpları getirmesi bir yana, iş değiştirenlerde iyi gözle bakılmıyor. Bir işyerinden ayrılanlar, ikinci bir iş kabul edilinceye kadar, kayıtlara önceki işlerinde çalışır gibi geçiriliyor. Bu nedenlede gerçek işsizlik oranı bilinmemiyor. Yasal olarak emeklilik yaşı 55, ancak bu fiilen 60 olarak uygulanıyor.

KAYNAKÇA

1- Guide To Health and Welfare In Japan, Ministry of Health and Welfare, Tokyo, 1981

2- NIPPON "The Land and Its People", Nippon Steel Corporation, 1982

3- Look Japan (aylık gazete) 1984-1985 çeşitli sayıları

4- World Health Annual Statistics, 1984

5- UNICEF, The State of Teh World's Children 1985, Oxford University Press 1985

ZAMANIMIZIN ve GELECEĞİN HARİKA İKİ BİLGİSAYARI

AMSTRAD

CPC464 EU/İŞ BİLGİSAYARI VE YENİ
CPC664 PROFESYONEL İŞ BİLGİSAYARI
* 64K Bellek
* 5 AYRI BİLGİSAYAR DİLİ
* 8 KLAVYE+ SAYISAL KLAVYE
* 20,40 VE 80 SUTUN 25 SATIR KAPASİTE
* ORJİNAL YEŞİL veya RENKLİ MONİTÖR
* 3 KANALLI 7 OKTAULIK SES
* CENTRONICS YAZICI ve JOYSTICK ARA
BİRİMİ
* 2x170K 3 INCH FLOPPY DISKET SÜRÜCÜ
CP/M İŞLETİM SİSTEMİ

800 XL

- * 64K Bellek
- * 9 AYRI BİLGİSAYAR DİLİ
- * 62 TUŞLU KLAVYE, 29 GRAFİK KARAKTER
- * 40 SUTUN 24 SATIR KAPASİTE
- * 256 RENKTEN OLUSAN RENK SKALASI
- * 4 KANALLI 3.5 OKTAULIK SES
- * TELEVİZYON ve MONİTÖR ÇIKIŞLI
- * ATARI 1010 PROGRAM KAYDEDİCİ KASET
- * ATARI 1029 YAZICI (50 CPS)
- * ATARI 1050 DISKET SÜRÜCÜ
- DOS 3 İŞLETİM SİSTEMİ

ZENGİN PROGRAM VE USTUN ÇEVRE ÜNİTELERİ İLE ÖĞRENCİLER VE İŞ SAHİPLERİNİN
VAZGEÇEMEYECİ BİLGİSAYARLARDIR
BİLGİSAYAR SATIN ALMAK YERİNE BİLGİSAYAR KULLANMAK İSTİYORSANIZ
BİZİ ARAYINIZ

ERBAY BİLGİSAYAR PAZARLAMA ve Ticaret Limited Şirket;
SUMER Sokak No:12/6 Yenişehir-ANKARA Tel: 300337

Sağlık ve Ötesi

Erendiz Atasü

Son yıllarda ülkemizde, en dikkat-sız kişinin bile gözünden kaçamayacak bir süreç yaşamıyor. Bireye götürülen hizmet (eğitim, sağlık, ulaşım, iletişim) devletin elinden çıktı, özel ellere geçiyor; ve devletin verdiği, daha ucuz hizmette belirgin bir nitelik düşüklüğü gözleniyor.

Devlete ait orta öğretim kurumlarındaki eğitimi yetersiz bulduğumuz için, üniversitede eğitime hazırlık yapabilmek amacıyla, çocukların özel kolejlerin sınıflarına iteleyip duruyoruz. Bir on yıl sonra kamu üniversitelerindeki nitelik düşüklüğü nedeniyle, çocukların özel üniversitelere sokabilmek uğruna akla karayı seçeceğimize hiç kuşkumuz olmasın. Hastalandık mı, ameliyat mı olacağız, dışımızden tırağımızdan arttırap özel doktora, özel hastaneye koşturuyoruz. Bir kaç yıl önce daha fazla güven duyduğumuz kamu hastanelerindeki pislikten, savruluktan, kalabalıktan ve sert davranışlardan ürküyoruz. Pek yakında, özel şirketlerin trenlerinde, uçaklarında seyahat edip, özel televizyon kurumlarının yayınlarını izleyeceğiz.

Bu sürecin yaşanılması doğrudur, yanlıştır; kaçınılmazdır, başka seçenekler vardır tartışmasını bir kenara bırakarak, böyle bir gelişmenin sağlık alanındaki sonuçlarına söyle bir bakmak istiyorum.

Öncelikle, kamu sağlık kuruluşlarındaki nitelik kaybına yol açan ve hastayı özel kuruluşlara adeta iten etmenler nelerdir? Buna bir göz atalım.

KAÇINILMAZ BİR OLGU

1) Birinci neden herhalde, tüm kamu

kuruluşlarındaki nitelik kaybına sebebolan etmendir. Yani ücretlerin düşüklüğü(1) ve kötü yönetim uygulamaları karşısında, nitelikli elemannın kamu hizmetinden uzaklaşmasıdır. Nitelim tam gün yasası yürütülükten kalkalibesi, önceleri kamu kuruluşlarında özeriyle çalışan bir çok hekim, kendi düşüncesi yapısına ters düşmesine rağmen, salt yaşayabilmek için "muayenehaneciliğe" itilmiştir. Bu hekimlerin büyük kısmının, özel sektördeki rekabet oyununun doğası gereği, muayenehanelerini ön plana almaları ve zamanla, gene rekabetin iç dinamigi gereği kazanç unsurunu öne alıp "İnsan" unsurundan ve tiptan uzaklaşmaları sadece kaçınılmaz bir olsudur.

2) Kamu sağlık kurumlarındaki nitelik kaybının bir diğer nedeni, devlet bütçesinde sağlık harcamalarına ayrılan miktarın yetersizliğidir. Bu miktar 137 milyar 462 milyon TL dir ve tüm 1985 yılı bütçesinin sadece yüzde 2.5'ni oluşturmaktadır(2); ve sağlık hizmetlerinin yürütülmesine açıkça yetmemektedir. Devlet hastaneleri, hastalardan beraberlerinde enjeksiyonlarını, pamuklarını getirmeleri gibi hem gülünç hem de acı isteklerde bulunmaktadır.

Hekimlere mecburi hizmet uygulamasıyla, genç hekimin uzak Anadolu kasabasına gönderilmesi bir çözüm olabilir. Ama olamamaktadır. Çünkü, tip fakültelerini bitiren genç hekimler kendi deyişleriyle "Bir şey bilmemektedirler." Ayrıca hekim tek başına teşhis koyabilese de, çoğu zaman tek başına tedavi yapamaz; ilaç, cihaza, yönteme gereksinimi vardır. Ücra köşelerdeki vatandaşın seçimi doktorsuzlukla tedavi arasında değil; doktorsuzlukla bilgisiz doktor ya da gereklı tedavi donanımından yoksun doktor arasındadır. Ve bu olgu ülkemizde pek benimsedigimiz ve bizi çıkmaza götüren belli başlı etmenlerden biri olan "sıradan vatandaş ikinci kalite; ya da hepten kalitesiz" felsefesine çok güzel uymaktadır. Bu tipki, her an arızalanın yol, yolsuzluktan iyidir; her an çökme tehlikesi olan köprü,

doktorların eli bu "yeteneğini" yitirmiştir. Ama sanırım, oralarda bu kaybın nedeni, insan elinden daha duyarlı çalışan cihazlardır. Oysa, bizdeki neden, kabul edelim ki, yeterli sayıda hasta görmeden, kalabalık sunflarda yapılan yetersiz tip eğitimidir. Gene kabul etmek gereki ki, hekimlerimiz ve hekim yetiştiren kurumlarımız, modern tip aygıtları ülkemizde sayıca yeterli düzeye ulaşmadan, bu aygıtlar için gerekli bilgi birikimi ve bakım, onarım gibi alt yapı olmadan, hastaya yüz yüze ilişki, el muayenesi gibi klasik tip kavramlarının "faziletlerini" gözardı etmekle vahim bir hata işlemektedirler.

SAĞLIK BAKANLIĞININ TAVRI

4) Dördüncü neden ülkemizdeki metropolleşme eğilimidir. Ülkemizin hekim sayısı yönünden yetersiz olduğu iddia edilemez. Türkiye'de 1981'deki Sağlık Bakanlığı İstatistiklerine göre 28.411 adet uzman ve pratisyen hekim vardır. Ancak bunun 18.103'u üç büyük kenttedir. Yanlış bilmiyorsam, Sağlık Bakanlığı kasaba hastanelerini giderek tasfiye etme eğilimindedir. Bunun ga-yet ayla uygun bir nedeni vardır. O da bu hastanelere çok az sayıda hasta yatmasıdır. Ancak hastanın buralara "tenezzül etmemesinin"(!) de gayet ayla uygun bir nedeni vardır. Bu hastaneler ya tam teşekkülü değıldir, olan uzman kadroları bile boştur; ya da hastaneler bakım, cihaz vs. yönünden yetersizdir. Tabi bu olgunun doğrudan nedeni ise, devletin sağlık harcamalarına az para ayırmadan başka bir şeyle değildir.

Dolayısıyla hastalar büyük kentdeki hastane örtlerinde birikmekte ve işler büsbütün içinden çıkılmaz hale gelmektedir. Adeta, devlet hasta vatandaşa hizmet götürmemekte, hasta-yı hizmet verdiği bir kaç merkezde ayağına çağrımaktadır.

Hekimlere mecburi hizmet uygulamasıyla, genç hekimin uzak Anadolu kasabasına gönderilmesi bir çözüm olabilir. Ama olamamaktadır. Çünkü, tip fakültelerini bitiren genç hekimler kendi deyişleriyle "Bir şey bilmemektedirler." Ayrıca hekim tek başına teşhis koyabilese de, çoğu zaman tek başına tedavi yapamaz; ilaç, cihaza, yönteme gereksinimi vardır. Ücra köşelerdeki vatandaşın seçimi doktorsuzlukla tedavi arasında değil; doktorsuzlukla bilgisiz doktor ya da gereklı tedavi donanımından yoksun doktor arasındadır. Ve bu olgu ülkemizde pek benimsedigimiz ve bizi çıkmaza götüren belli başlı etmenlerden biri olan "sıradan vatandaş ikinci kalite; ya da hepten kalitesiz" felsefesine çok güzel uymaktadır. Bu tipki, her an arızalanın yol, yolsuzluktan iyidir; her an çökme tehlikesi olan köprü,

köprüsüzlükten iyidir; her an tehlikeyle dolu ulaşım, ulaşımızsızlıkta iyidir diye düşünmeye benzemektedir.

Kamu sağlık hizmetlerindeki nitelik kaybının nedenlerine böylece de-gindikten sonra, sağlık hizmetlerinin devlet denetiminden uzaklaşmasının doğrugu sonuçlara bakalım. Ortaya çıkan çeşitli sonuçlar, sanırım, iki ana bölümde toplanabilir:

Kamu hastanelerindeki hizmet yetersizliği ve başını alıp giden ilaç fiatları.

BİR KISIR DÖNGÜ

Devletin sağlık alanını "boşaltma-sı", kötü hastane hizmeti ve satınalma gücünün üstündeki pahalı ilaç yüzünden, hasta vatandaşın tedavi ola-mama durumu körüklenmektedir.

Devlet hastaneleri bir kisır döngü yaşamaktadır. Buralarda nitelik düşütükçe, özel girişim hastaneleri güçlenmektedir, özel girişim hastaneleri iyileştirikçe devlet hastaneleri kötüleşmektedir. Bu kisır döngünün nedenlerine, sanırım yukarıda değindi.

İlaç fiatlarına gelince.. Devletin sağlık alanında, deyim yerindeyse, "geri çekilmesi" son bir büyük yılda ilaç olayına nasıl yansımış ve ilaç fiatlarının hızlı yükselmeye nasıl yol açmıştır?

Bilindiği üzere ülkemizde ilaç sanayii, zaten özel girişimciliğin elindedir. Sözün ettiğimiz "geri çekilme" devletin ilaç fiatlarındaki denetimini gevsetmesiyle belirmektedir. Bu gevsetme geçen yıl ithal edilen ilaç girdilerindeki gümruk denetiminin kaldırılması ve bu yıl, halka sunulan ilaç fiatını Sağlık Bakanlığı'nın saptaması uygulamasının terkedilip ilaç fiatlarının serbest bırakılmasıyla gerçekleşmiştir. Sonuç eski yıllara oranla ilaç fiatlarındaki korkunç artışlardır.

"İlaç" ülkemizde ezelden beri dik-

kat çeken konulardan biridir. Eski yıllarda, sağlık konusundaki çarpıklıkların ilaç konusundaki çarpıklıklarla özdeşleştirildiği bir gerçektir. Eski dergileri karıştırıacak olursak, hekim, eczacı, kimyaiker, herkesin sağlık adına yalnızca ilaçla uğraşlığını; hekim ve hastanelerin verdiği hizmetteki yetersizliği inceleyip eleştirmeyi, her nedense herkesin ihmali ettiğini görürüz! Geçmişte sağlık sorununun bir bütün olduğu nedense unutulmuş, ilaç meşesi hep öne alınmış ve ilaç sanayii Türkiye'de belki de en fazla yüklenen sanayi kolu olmuştur. Bunu belirtmeden edemeyeceğim. Bu saptamayı yaptıktan sonra, yeniden günümüze dönelim..

Bugünse, ilaç konusunun öne alınması, aşırı pahalı ilaçlar nedeniyle olası bile değildir. İlaç sorunu sağlık alanında en ön sıralara fırlamıştır.

İLAÇTA KORKUNÇ FİYATLAR

Şimdi, bir kaç rakam vermek istiyorum. 1973-1983 arasında ilaç fiatları 15.31 misli artmıştır(3). O zamanda bile hastaya pahalı gelen bu fiyat artışı o yillardaki dolar artısına göre düşüktür. 1973-1983 arasında dolar 17.21 misli artmıştır(3).

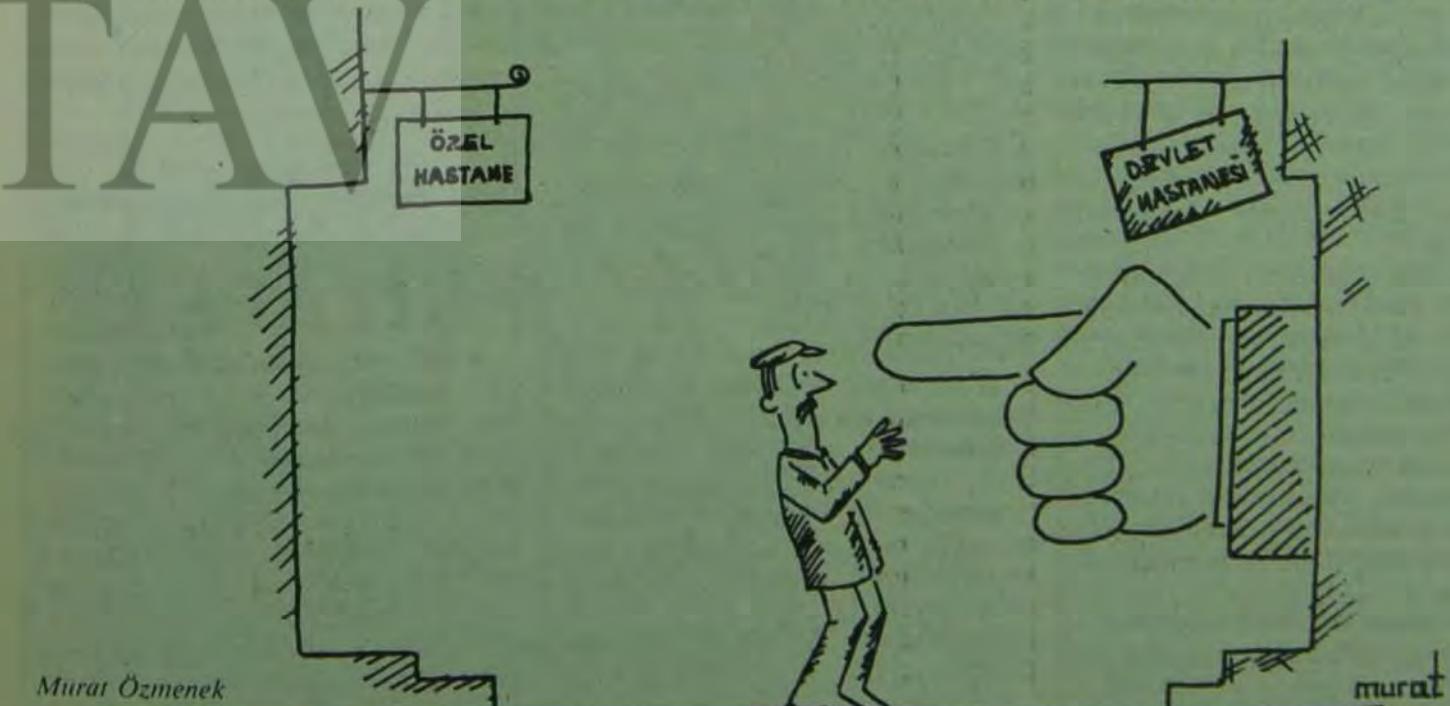
Bugünse ilaç fiallarındaki artış bu on yıllık süreyle kiyaslanamayacak ölçüdedir. 1984'de ilaç fiatları yüzde 30'luk resmi bir zam almıştır. Ancak gene aynı yıl, ithal edilen ilaç fiatlarındaki fiili artışı, hastaya yüzde 60-70 oranında yansımıştır(4). 1985'de ilaç fiatları serbest bırakılmış ve yılın ilk altı ayındaki fiat artışı geçen yıldaki artışların üstünde, yüzde 10 ila yüzde 143 arası değişmektedir. (5) 1985 deki (ilk altı ay) ortalama fiat artışı yüzde 41.3 dır.(6). Çok kullanılan antibiyotiklerin artışı yüzde 50 civarındadır. Ülkemizde hazırlanmayı, ithal edilen kanser ilaçlarındaki zam oran-

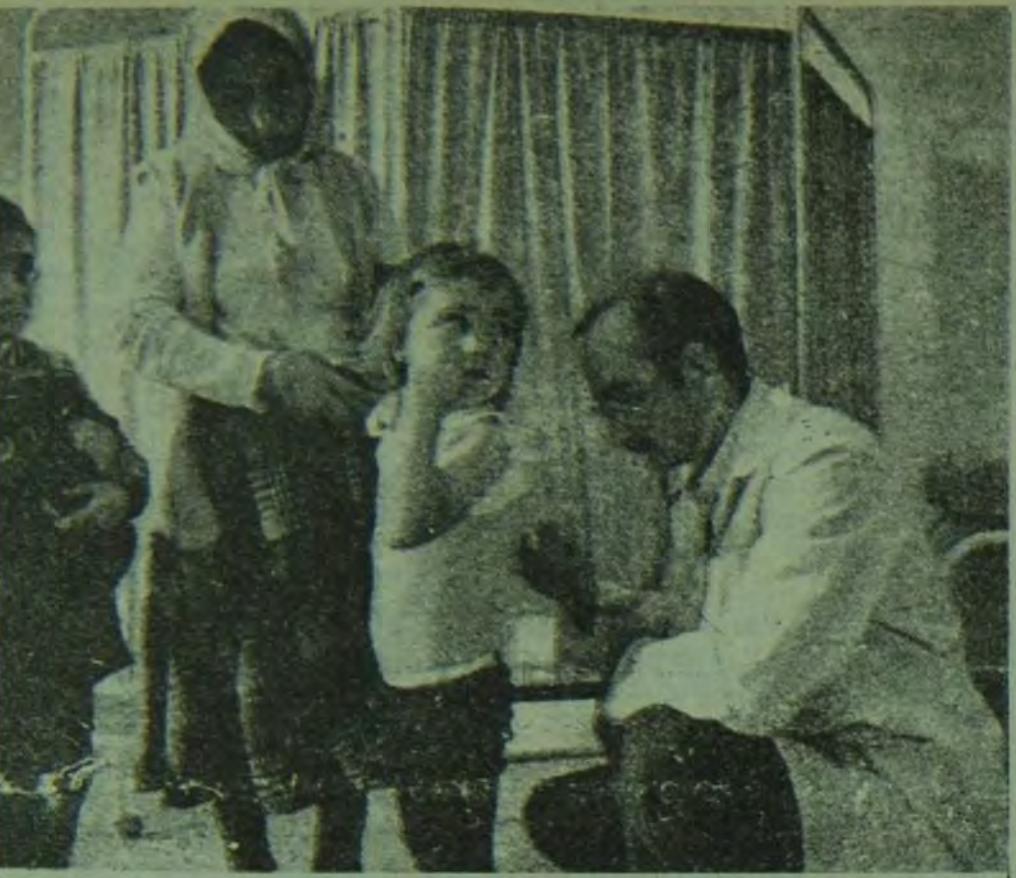
ise yüzde 112-245 arasıdır(5). Aynı sürede dolar artışı ise yüzde 19.3 tür(6). Gene aynı sürede kamu sektörünün en yüksek ücret alan kesimlerinde bile maaş artışı, yüzde 10-15 arasıdır!

İnsanların ne ölçüde tedavi olma şanslarının kaldığını kavrayabilmek için rakamlara daha fazla gerek yoktur. Hastalanmak ülkemizde bayagi lüks bir iş haline gelmiştir. Bunu en iyi yaşlısı ve hastası olan bilir.

Denilebilir ki devlet, memurunun ve emeklisinin, tedavi ve ilaç masraflarını yüklemektedir. Ne yazık ki bu sağlık güvencesi, kamu kesimindeki ücretler kadar cılız ve komiktir. Bunu da gene en iyi yaşlısı ve hastası olan bilir. Yaşı, hasta, güçsüz bir emeklinin sabahın altısında yedisinde, devlet hastanelerinin polikliniklerinin önüne gidip saatlerce bekleyerek mayene olup, reçete tutarının yüzde 90'nını devlete ödetebilme hakkını elde edemeyeceğini kuşlar bile bilir. 10. bin TL ye varabilen reçete bedellerini, ayda 40, 50, bilemediiniz 70 bin ya da 80 bin TL alan insanlar nasıl ödeyecektir?

İlaç fiallarındaki bu artış nereye gitmektedir? Ekonomistler ilaç fiallarının serbest bırakılması için yüzlerce gerekçe ileri sürebilirler. Ben, sağlıkla uğraşan kişilerin bu serbestinden yarar umarken vurguladıkları iki noktaya değinmek istiyorum. Bu artış acaba gerçekten iddia edildiği gibi kaliteli ilaç üretimine ve ilaç konusunda yapılan araştırmala mı sarfolmaktadır? Bir eczacı olarak "daha kaliteli ilaç" deyimi bana hiç bir şey ifade etmiyor. Bir ülkede kullanılan bir ilaçın tek bir kaliteyi tutturması gereki: O da o ülkenin "Farmakopeisinin" yanı yasal ilaç bilgisi rehberinin o ilaç için istediği fiziksel, kimyasal, farmakolojik özelliklere uymaktır. Buna uymayan ilaç zaten üretmek ve

pasaya sürmek, yasal bakımından yasak olmak gereklidir.

Gelelim araştırma meselesine. Genel eczacı olarak bildiğimiz, bugün dünya ilaç sanayiindeki araştırmaların daha etkili ve daha az toksik ve daha az yan etkiye sahip ilaçları geliştirmek doğrultusunda olduğudur. Sıradan vatandaş olarak bildiğimizse, ülkemiz ilaç sanayiinin yeni ilaç geliştirmek ya da mevcut ilaçların toksik (zehirli) etkilerini ve yan etkilerini gidermekle pek ilgilenmeyip; ancak ilaç karakteri gösteren kimyasal ya da biyolojik maddelere "farmasötik form" verme-yani bu maddeleri hastanın kullanabileceği biçimlere (hap, enjeksiyon, fitil, merhem vs) dönüştürmeli ilgili olduğudur; ve bizzat ilaç sanayii kendisini böyle tanımlamaktadır(3). Tabi ki, ilaç karakteri gösteren maddelerin farmasötik forma sokulması, ya da insan organizmasının bu formdan etkili maddeyi emmesi de araştırma konusudur. Acaba ülkemiz ilaç sanayii böyle araştırmalar mı yapmaktadır? İlaç sanayicilerimiz, bu endüstri kolunda ülkemizde araştırma geliştirmenin yok denecek kadar zayıf olduğunu bizzat kendileri belirtmektedir(3). Türkiye'nin ağır ekonomik kriz içinde olmadığı yıllarda bile araştırma geliştirmeyi bir yatırım alanı olarak seçmemiş olan ilaç sanayiimiz, firmaların yaşama savaşını verdiği günümüz ekonomik bunalımında mı araştırmaya yönelecektir!.. Yaşlı emeklilerin, para sıkıntısı çeken hastaların ödediği reçete bedellerinin büyük bir kısmının özel girişimciliğin doğası gereği kaçınılmaz olan ve ekonomik bunalım dönemlerinde kırana kırana geçen rekabet olayıyla ilgili harcamalara, reklam, sık ambalaj vs.

İNSANLARA ÖL DENEMEZ...

Sağlık hizmetlerinin devlet elinden ve devlet denetiminden çıkması bu hizmeti büsbütün bir "meta" haline getirmektedir. Kesemize göre yediğimiz, kesemize göre giyindiğimiz ve gezdiğimiz gibi, kesemize göre sağlık mı satın alacağız? Hep bildiğimiz bir gerçeği bir kez daha yineleyelim: Sağlık gereksinimlerinin esnekliği yoktur. "Olmasa olur" u yoktur. 'Olmasası, ölümdür, sakatlıktır. Bu bakımdan sağlık hizmeti, diğer bir deyişle insan hayatı bir meta olarak düşünülemez. Bugün Türkiye'de "pahali yaşamak ve pahali ölmek" zorunluğumuz için bazı ekonomistler yüzlerce gerekçe ile ri sürebilirler. Kendi mantıkları doğrultusunda kendilerince haklı olabilirler; orasını ben bilemem. Ancak şurası bir gerçektir ki, insanlara "Et pahali geliyorsa proteinini tarhanadan ya da kuru fasulyeden al!" denilebilir; insanlara "Paran çıkışmıyorsaattle gitme,gözlerini yum maviler yeşiller hayal et, dinlenirsın!" denilebilir; ama insanlara "Hastalandığın zaman paran çıkışmıyorsa tedavisiz kal ve öl!" denilemez! Denilemediği içindir ki kapitalist batı demokrasilerinde, sağlık hizmetleri devletin gözetimin dedir ve "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" felsefesine bağlı değildir.

- Bilimsel - sanatsal yayınlar
 - Süreli yayınlar
 - Kurtasiye gerecleri

HİZMETİNİZDE
Adres: Birinci Beyler Sokak.
Uğur Pasajı 10/B
Tel: 13 72 22 - İZMİR

Fotograf: Mehmet Ünal (1980-Straßburg)

iyinin” değil, “en iyi gibi gözükenin” kazandığıdır ki; bu olgu sağlık olsun, başka konularda olsun, her alanda niteliği büsbütün düşürmektedir. Yeniden ilaç konusuna dönecek olursak, serbest ilaç fiyatları uygulamasının sonucu piyasada ayakta kalacak olan ilaçlar, en kaliteli (o her ne demekse!) olanlar değil, pazar ilişkilerini kendi- si için en uygun biçimde değerlendirebilecek güçteki firmaların ilaçları olacaktır.

Sağlıkta ve diğer konularda "değer erozyonuna" katkıda bulunanlar durup düşünmelidir: Bu nitelik kaybından uzun vadede kazançlı çıkacak tek bir fert bile olamayacaktır. Çünkü kişinin kendisini yaşadığı ülkenin taşından toprağından, havasından suyundan ve insanından tümüyle soyutlayabilmesinin yolu bugüne dek bulunamamıştır. Bir ülkenin doğası kirlendi mi, herkes için kirlenir. Soluduğumuz kirli hava herkesin cigerlerine işliyor; koli basili ve kimyasal artıklarla dolu denizlerimiz herkesin arazisinin önünde hastalık saçıyor. Doğa zengin-fakir, okumuş-cahil, kadın-erkek, düzene uyan- düzene başkalırlıran ayrimı yapmaz.. Bir ülkenin insan potansiyeli de eninde sonunda o ülkenin doğasının bir parçasıdır. Bu potansiyel hekimsizlik, bilgisiz hekim, düzensiz ve kötü hastane hizmeti, yaygınlaşamamış tedavi cihaz ve donatımı, satın alma gücünün üstündeki nitelikli sağlık hizmetleri ve pahali ilaçlar yüzünden erken ölümlerde kırılıp giderse, ya da bedence ve ruhça hastalık halde sürüntürse, bundan uzun vadede herkes zarar görecektir. □

- (1) Tıp ve Sağlık, 1 mart 1985
- (2) 31/12/1984 tarih ve 18622 nolu Resmi Gazete
- (3) İlaç ve İlaç Endüstrisi, İlaç ve Kimya İşverenler Sendikası İstanbul, 1984
- (4) Atilla Uzgören, "İlaçta Ekonomik Gelişmeler ve İlaç Sektöründe Serbest Rekabet." Pharmacia, 1984/2.
- (5) Yeni Asır, 3/6/1985
- (6) Yeni Asır, 5/6/1985

SERGİ KİTABEVİ

- İlk, orta, yüksek öğrenim ders kitapları
 - Bilimsel - sanatsal yayınlar
 - Süreli yayınlar
 - Kurtasiye gerecleri

“İki Yabancı Göz, Bir Kısaçık Bakış”

Ali Cenaizkan

Fotoğrafın Kısa Tarihçesi adlı incelemedesinde(1) Walter Benjamin, August Sander'in portre fotoğraflarına dejine-rek şunları söyler: "Gerçekten de önyargısız, sözünü sakınmaz ama aynı zamanda da incelikli gözlemler, Goethe'nin deyişinin ruhuna uy- li bir adam silüeti... İkinci bir fotoğrafta çerçeveyin ortasında bir elektrik telinde oturan iki güvercin. Sırtları birbirle-rine dönük, soğukta, uçsuz bucaksız bir gök önünde... Bu iki fotoğraf da portre midir, işlenen konuya hazırlık olacak göndermeler mi yoksa?

gun olarak: 'Görgül çalışma-nın çok ince bir biçimde vardır-ki, nesnesiyle çok yakından ilgilendir ve böylece de bir ku-rama dönüsür. 'Buna uygun olarak, Döblin gibi bir göz-lemevi, bu çalışmanın kesin bilimsel yönlerini aydınlatacak ve şunları vurgulayacaktır: 'Organların doğasını ve tarihi-ni algılayabilememizi sağlayla-cak karşılaşılmalı anatomi-gibi, burada da fotoğrafçı,

İşte başı sıfır numaraya vu-rulmuş bir çocuk, dört yaşıla-rında, biraz utangaç, biraz korkak ama biraz da gülüm-seyerek. Gömleği, askılı pan-talonu, göğsündeki desen, arkasındaki buzdolabı ne denli ana-babasının ait ol-duğu şeylerdir ve çocuk ne denli **sahiptir** bunlara? İkinci ya da üçüncü kuşağın sorun-ları mı? kim yazacak bunun şiirini ?

kendisini ayrıntı fotoğrafçısının ilerisinde bir yere yerleştiriren karşılaşışmalı bir fotoğraf üretmiştir."

Mehmet Ünal'ın Temmuz'da Batı Berlin'de açılan, Kasım'da Mainz'da yinelenenek olan fotoğraf sergisindeki fotoğraflardan bir bölümünü içeren albümünün adı "Zivil Paltosu, beyaz gömleği, hırkası, Jacı takımı uygun kasketiyle bu adam bıyığını, gülüşünü, bakışını, ellerini kavuşturma biçimini nerede götürdü? Ve niçin kavuşturduğu eller bir şemsiyeye yapışmış sımsıkı? Altın dişini de buralardan görmüş, evet, ya şemsiye alacak parası?

Bir başka fotoğrafta, köştekli saat çeketinin iki yakasını tutusturan, bir elinde

Fotograf: Mehmet Ünal (1980-Strasbourg)

şemsiyesi ve bir 'butik' torba-
sı, başında 'Bavyera' şapka
boynunda kravat olan bir
adam... Kaşları kalın... Tam
arkasında özenle örülülmüş bir
çiplak tuğla duvar. Bu fotoğ-
rafta bize yakın ve uzak olan
nesneleri saptarsak, sonra
da fotoğrafın çekildiği anda-
ki davranışlara baksak: Sağ

'İş ve İşçi Bulma Kurumu'-ndan başı onde çıkan su yılanmış adam mı yazacak yoksa öyküyü?

'Göğüs yazısı' OPEL olan, tesbih çekerek düşünen, ve boğazında polisin kolu olduğu halde direnen ve işçi gömleğiyle ve gülüşüyle, ve kırık camların arkasından bile, ve folklor giysileri içinde, ve dalgalı saçlar için şampuan reklamı önünde dalgasız saçlarıyla durarak, ve yıkık duvarlar arasında, ve çocuğun hafif gülümseyişıyla direnen, direnen, direnen insanlarımız mı?

İşte bir bankta, şu iki iyi giyimli Alman kadını arasında, onları öte baktırarak ve araya çanta koydurarak oturanda bizim kadınlarımız değil mi? Nedir onları bu denli güçlü kılan? Ve onlar yazmıyorlar mı bu öyküyü? Bu romanı oluşturanlar onlar değil mi? Ve onlar söylemiyorlar mı bu şiir?

Mehmet Ünal'ın fotoğraflarında imge olan onlar, kahçevrelerindekileri, kah giysilerini, kah kendi gövdelerini nesne olarak kullanarak direnmiyorlar mı? Ve Mehmet Ünal değil mi bu iletişimini yakalayarak başka bir iletişimini kuran ve çağdaş bir sanata katkıda bulunan?

Gerçekten de sanat, iletişimden başka nedir? Ve Mehmet Ünal kadar, çevrelerini anlamlandıran bu insanlar da sanatçı, birer yaşama sanatçısı değil mi?

Kuşku dolu bakişları ve yıpranmış görüntüsüyle büyük-
li ve gömlekli ve evde örme
hırkasıyla bir işçi konutu 'per-
spektifi'i, evet perspektifi
önünde duran su adam mı?
Tek katlı işçi konutlarının bit-
tiği yerde iki-üç katlı Alman
konullarına da yer vermekte-

(1) Yann Dergisi, s.16, Aralık 1982,
çev.A. Cengizkan
(2) Fotoğrafien von Mehmet Ünal
Kaynar Verlag, 1985, Duisburg

Evrim Kuramının Öncüsü: İslam Bilginleri

Necip Bilge

Türkiyemizde siyasal iktidarların bir önyargı ile üzerinde önemle durdukları konuların birisi de, okul kitaplarına verilmek istenen yeni bir düzenlemeyidir. Bir önyargı ile diyoruz; çünkü getirmek istenen yeni düzenleme biçimini, çok zaman bilimsel verilere, nesnel ölçülere değil; belli bir siyasal eğilime ve öznel ölçülere dayanıyor. Gerçekten, ileri sürülen yeni düzenleme isteğinin arısında yatan, başka bir deyişle yıldızlı sözcükler arkasına gizlenmek istenen gerçek, okullardaki eğitim ve öğretimme çağdaş bir yön vermekten ziyade, siyasal iktidarın görüşleri doğrultusunda bir yön vermek anlamını taşıyor.

Oysaki, Anayasamızın başlangıcında ve ilk maddelerinde Türkiye Cumhuriyetinin layık bir devlet olduğunu, eğitim ve öğretimin Atatürk İlkeleri ve İnkılapları doğrultusunda çağdaş bilim ve eğitim esaslarına uygun olacağı belirtilmiştir. (Any. Başlangıç; mad. 2, 42). Öyleyse, ders kitaplarının daki düzenlemenin ve öğretimine verilecek yönün, layıklik temeline dayanması ve Anayasada belirtilen ilkelerle çağdaş bilim esaslarına uygun olmasız sorumludur.

Bu açıdan bakınca, son zamanlardaki gelişmelerin sadece ilk ve orta öğretimde değil, yüksekokretimde dahı Anayasanın sözüne ve özellikle özüne uygun düşüğü söylemeye. Gerçekten, bir süre önce Üniversitelerimizdeki kız öğrencilere, YÖK kararlarıyla modern türban adı altında başörtüsü örtme yolu açıldığı gibi (1), orta öğretimde de Darwin'e bağlanan evrim kuramının okutulmaması çareleri araştırılmaktadır.

DOĞAL OLMIYAN

Eski iddialardan on yıl kadar

sonra, yani şimdi başka sözlerle yineLENEN husus, o zamanki zihniyetin başka biçimde ifadesinden başka bir şey değildir. Ne yazık ki, bu savlar batı taklitçiliği yapılmaması, Türk-Islam kaynaklarının incelenmesi gerektiğini savunanlar tarafından; İslam bilginlerinin bu konu üzerindeki görüşlerini araştırma zahmetine katlanmadan, batılı bazı yazarların bilimsellikten uzak düşüncelerini, aklı, mantık süzgencinden geçirmeden, olduğu gibi yinelemekten ileri gitmemektedir.

Bu münasebetle hemen belirtelim ki, benzer davranışlar, Amerika Birleşik Devletlerinde de görülmüştür. Gerçekten, 1920'li yıllarda "Yaratılış Araştırma Enstitüsü" ve "Yaratılış Araştırma Derneği" gibi kuruluşların çabaları üzerine, Darwin'in geliştirdiği evrim kuramının okullarda öğretimlesi, bazı eyaletlerde yasalarla önlenmiştir. Bir zaman yürürlüğe kalan bu yasaların, Anayasaya aykırılık dolayısıyla uygulanmaması, ancak uzun yıllar sonra sağlanabilmiştir. Bunun üzerine, okullarda dinsel kaynaklara göre yaratılış öyküsüne de, evrim kuramıyla eşit zaman ayrılması yoluna başvurulmuş; ancak bu çabalar da Anayasaya aykırılık duvarına çarpmıştır. Şimdi de yine Amerikanın bazı eyaletlerinde, yaratılış bilimi adı altında, dinsel inanışların okullarda açıklanmasına çalışmaktadır. Nitekim Prof. Gish tarafından yazılan bir kitapta, Tevrat'taki yaratılış öyküsü, evrim kuramına karşı bir seçenek olarak gösterilmektedir. Daha önce ileri sürülmüş olup Darwin'in geliştirdiği evrim kuramının "Dinsizlik felsefesine" alet edildiği vurgulanarak, bu kurama karşı savaş yapılması yoluna gidilmesi amaçlanmaktadır. Nitekim bazı gazetelerde: "Diyabet çevrelerinin ve ilim adamlarının ortak görüşü" olarak "Darwin teorisini islam'a aykırıdır" başlığı yer almış bulunmaktadır.

Aşağıda yine olmayan bu gibi istek ve iddiaların arkasında Atatürk Düşmanlığı gizlenmektedir. Atatürk'e doğrudan doğruya dil uzatamayanlar, hemen her zaman onun koyduğu ilkeleri ve yarattığı eserleri temelinden sarsma çabasına yönelmektedirler. Gerçekten bu zihniyette olanlar 60'lı yıllarda öncekileri bir yana bırakırsak, 1970'li yıllarda da buna benzer görüşler ileri sürümler ve islam'a aykırı saydıkları Darwin kuramının, okul kitaplarından çıkarılması gerektiğini düşündürmektedirler. Biz o zaman da, evrim kuramının Darwin'den çok önce, İslam bilginlerince ele alınmış olduğu yönündeki görüşümüzü "Darwinciliği reddedenler ve İslam bilginleri" adlı yazımızda belirtmişik (2).

mamalıdır (Cez.K.m.163).

BİRKAÇ ÖRNEK

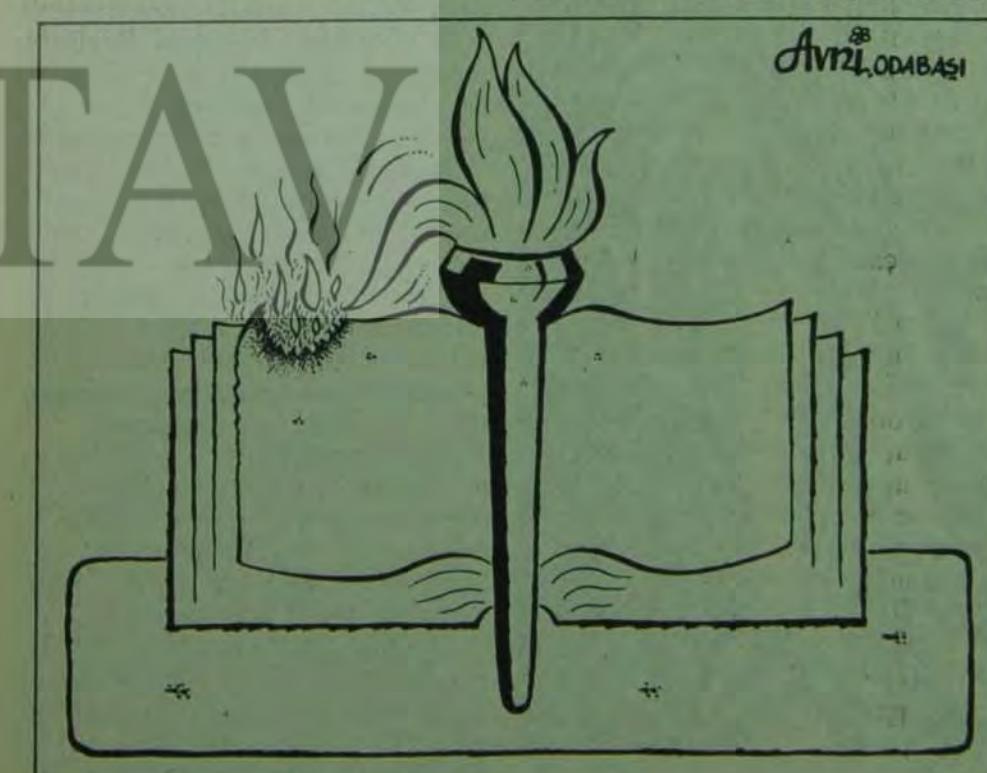
Burada hemen vurgulanması gereken önemli bir nokta da şudur: Okul kitaplarından çıkarılması, başka bir deyişle okutulmasının yasaklanması gereği açıkça veya üstü kapalı biçimde ileri sürülen ve insanların hiç yoktan değil, uzun evrim sonucunda meydana geldiğini savunan evrim kuramı, sadece batılı bilim adamları tarafından değil, onlardan çok daha önceleri İslam din bilgileri tarafından da ele alınmıştır. Gerçekten, bu yönünden düşünce ve görüşler Darwin'den yüzlerce yıl önce ve devlet düzeyinde dinsel ilkelerin egemen bulunduğu, yani layiklik ilkesinden henüz söz edilmeyen bir dönemde, bazı İslâm bilginlerince açık seçik dile getirilmiştir. Günümüzün din bilgileri arasında da bu görüşe katılanlar bulunmaktadır. İslâm dinine içtenlikle bağlı ve saygı bu bilginlerin en eskilerinden başlayarak en yenilerine kadar bir kaç örnek vermekte yarar vardır:

1) Milattan sonra VIII. yüzyılın İlhanlı İmparatorluğu'na bağlı olanlarla Cahiz Farabi, Ibn Sina, Ibn Miskeveyh gibi evren olaylarındaki nedensellik ilişkisini bilirenleri görüşlü İslâm bilgin ve düşünürleri, çeşitli dünya varlıklarında aşamaları olarak kendisini gösteren yaşamın uzun yıllar evrim sonucunda birbirine ittisal (bitişme) yoluyla insanlık aşamasına ulaşlığını açıkça bildirmiştir (4). Bu bilginler ve özellikle Ibn Sina, evrenin var oluşundan beri olaylar arasında neden-suçu ilişkisinin egemen olduğunu görüşüne dayanmaktadır. Bu nafta göre, Tanrı iradesiyle ilk varlık meydana geldikten (sudur ettikten) sonra, evrende artık nedensellik ilkesi geçerlidir. Halbuki o dönemde ya-

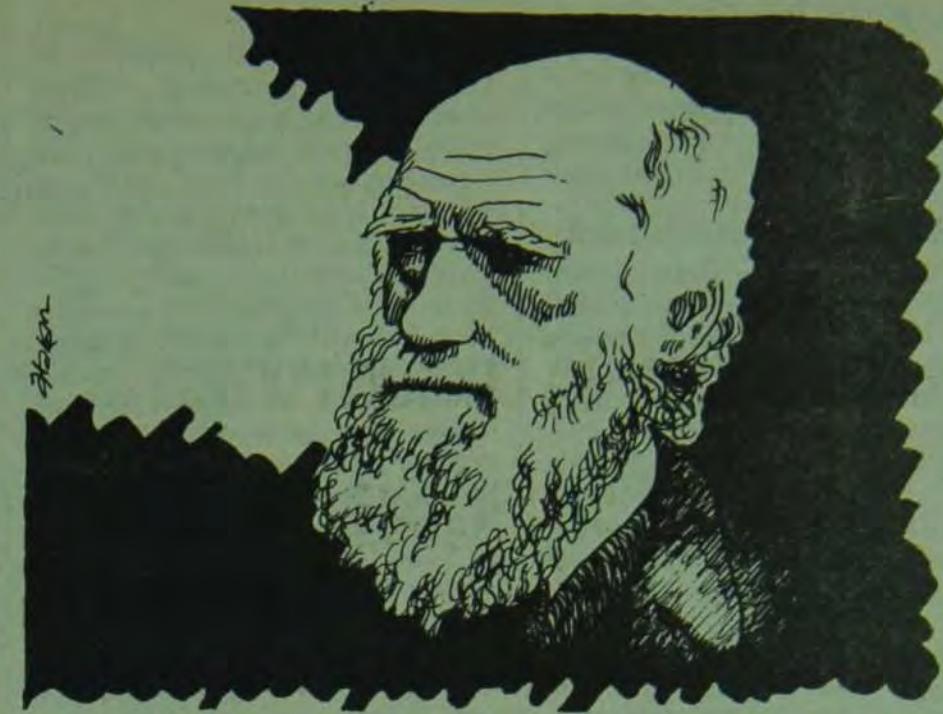
şayan örneğin Gazali gibi düşünürler böyle düşünmezler. Onlara göre Yüce Tanrı nedensellik ilişkisi ile bağlı değildir; Kur'an'daki "Kün Feyekün" (Ali İmran, ayet 47) hükümlünün gereği olarak, Tanrı bir şeyin olmasını dilemi mi o şey olverir. Buna karşılık, Ibn Sina ve Yandaşlarının görüşlerine göre ise, bir şeyin nedensellik ilişkisine bağlı olarak meydana gelmesi yine Tanrı iradesine dayanır ve Kün Feyekün hükümlüne aykırı düşmez.

2) Bugünkü sosyolojinin önderlerinden sayılan ve Ibn Sina gibi doğa olaylarının neden-suçu ilişkisine dayandığını bilerten Ibn Haldun da 1380 li yıllarda yazdığı ünlü Mukaddime adlı raporda evrim kuramını daha açık biçimde söyle dile getirmektedir: "Madenler ufku sonu bitkiler aleminin ilkinde, onun sonu da hayvanlar aleminin ilk basamağında bulunan canlılara bitişmektedir..."

AVRULODABASI

Charles Darwin

Hayvanlar alemin de genişleyerek, türleri çoğalarak... insanlara kadar yükselmıştır... Seziş ve kavrayışları bulunan, fakat henüz eylemler olarak (füilen) düşünme ve görüş sahibi olma aşamasına ulaşmamış olan maymunlar aleminden çıkışarak, daha yüksek aşamadaki varlığı oluşturan insanlık aleminin ilk noktasına ulaşmıştır. Bize fiziksel gözlemlerimiz buraya kadar uzanmaktadır (5). Ibn Haldun, her bir aşamada mevcut olan varlığın iç yapısındaki dönüşüm yeteneğini de söyle açıklamaktadır: "Alemdeki her ufku sonundaki varlıklar aşından ve yukarıdan kendisine komşu olan varlığı dönüşmeye (transformasyona) doğal bir yetenekle eğilimlidir. Basit cisimler unsurlarda olduğu gibi... bitkiler, hayvanlar aleminin son ufkunda da durum böyledir ve yine kendisinde hüner ve idrak toplanmış olan maymunların fikir ve akıl sahibi insan karşısındaki durumu da bunun gibidir. Her alemin iki tarafındaki ufukta iki varlığın birbirine dönüştürme biçimindeki bu yeteneğin (istidadının) anlamı onlardaki ittisalden (bitişmeden) ibarettir (6).

3) Benzer görüşlere daha sonra yüzyıllarda yetişmiş olan İslâm bilginlerinde de rastlanmaktadır. Örneğin Erzurumlu İbrahim Hakkı 18. yüzyıl ortalarında yazdığı Marifetnamesi'nde bu görüşleri özetlemektedir. Marifetnamenin eski harflerle basılmış olan aşında noktasız, virgülüsler olarak yazılan ve bugünkü kuşaklar için anlaşılması zor olan parça, bugünün diliyle söyle sadeleştirilebilir: "Bu şerefli vücutun topraktan ilk yükselmiş kademesi madenler olmuştur. Ondan da bitkiler ve ondan hayvanlar vücuta gelmiştir... Madenlerle bitkiler arasında ara varlığı mercandır. Bitkilerle hayvanlar arasında ara varlığı hurmadır. Hayvanlarla insanlar arasında ara varlığı maymundur. Hay-

vanlar aşamasında nice bin yıllar geçmiştir. Oradan da eylem ve biçimde insana benzeyen Nesnas (maymun) aşamasını bulmuştur. O basamaktan daha yükselerken insan biçimine girmiştir (7).

ATATÜRK'ÜN ARZUSU İLE

4) Atatürk'ün arzusu üzerine yeni bir Kur'an tefsiri yazma görevi kendisine verilmiş olan Elmalılı merhum M. Hamdi Yazır da "Hak dini Kur'an dili" adlı büyük tefsirinin IV. cildinde "Ve lekad halaknelinsane min sülaletin min tun" (Sure 23 ayet 12) ayetinin tefsirinde şöyle demektedir: "Demekki Yüce Allah çamurdan sızerek bir sülele çıkarmış ve insanı ilk defa o süaleden yaratmıştır. Yüce Allah çamurdan madenleri, bitkileri, hayvanları siyirip çıkardıktan sonra, bunların bir hulasasından da insanı yokken yaratmış ve insan bunların so-

nucusu olmuştur" (8).

Aynı tefsirin VII. cildinde de bu konu hakkında şu cümleler yer almaktadır: "Burada insan yaratılışının geçirdiği tekamül mertebelerine işaret buyurulmuştur ki, Ebüssuudun yazdığı üzere, önce anorganik bir halde, sonra da gıdalar halinde, sonra karışımalar halinde, sonra nutte... halinde ve sonraamba bir yaratılışa insan inşa edilmiştir (s.5373); Bütün bunlar Kur'andaki "Kün" den başka bir şey değildir. Farzedelim ki, Adem hayvandan doğmuş olsun; Bir hayvan veya bir bitki insan oluversin. Bu da bir "Kün"den başka birsey midir?" (VII s. 5494). Nihayet merhum H. Yazır, ünlü tefsirinin V. cildinde, Türk islam bilgini İbn Türketeşfahaniye yollama yaparak söyle demektedir: "Hak teala her sınıfın sonunu, onu izleyen sınıfın evveli kıldı da, madenin sonu nebat... onun sonu hayvan..."

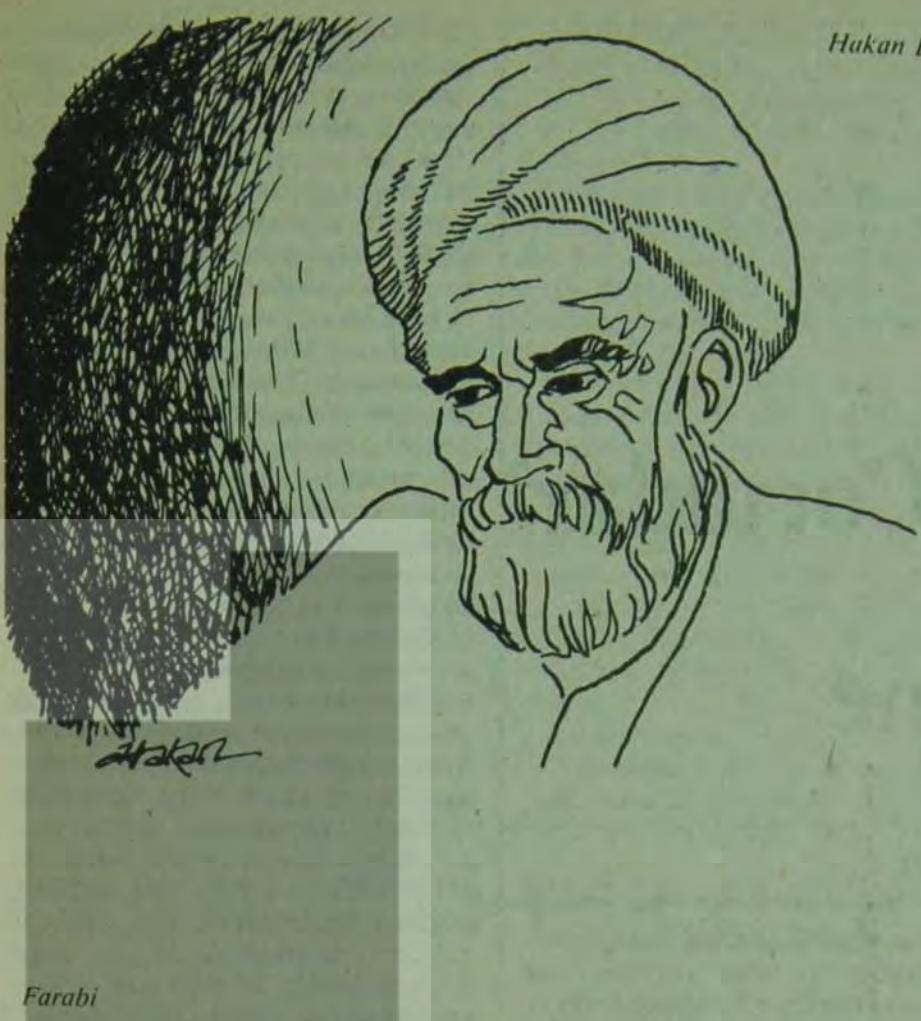
16. yüzyıldan kalma bir ip kitabında İbn Sina

hayvanın sonunu ve insanın evvelini maymun kıldığı, bitişme birliği (vahdeti ittisal) bozulmadan ve değişmeden, boşluğa uğramaktan ve kesilmekten sakınılmış ve korunmuş olsun için..." (9).

5) Bir süre Diyanet işleri başkanlığı da yapmış bulunan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim üyelerinden Prof. Dr. Süleyman Ateş de, "Kur'anı Kerim'e göre evrim teorisi" adlı yazısında, Kur'anı kerimin bir çok ayetlerine dayanarak ve yukarıda andığımız bazı bilginleri de tanık göstererek evrim kuramının dine ve Kur'an'a aykırı olmadığını belirtmektedir; ayrıca "Kur'anı Kerim'e göre me ali" adlı yapıtında da 71. surenin 17. ayetinin turkish mealiini verdikten sonra söyle bir not düşmektedir: "İnsanın menşeine çeşitli yerlerde işaret eden Kur'an bu yaratmanın bir tekamül tabi kılındığını gösterir... Bu tekamülün nasıl olduğunu ancak Allah bilir" (10).

6) Aynı fakültede öğretim üyesi olan Prof. Dr. Cerrahoğlu da aynı dergide çıkan "Kur'anda insanın yaratılış sahnesi" adlı yazısında benzer görüşleri söyle ifade ediyor: "Allah her şeyi değişmez bir düzen içinde ve belirli ölçülere göre yaratmıştır... Kur'anın bir çok ayetleri birlikte incelendiğinde, insanın bir anda yaratılmış basit bir mahluk olmadığı, onun çeşitli aşamalarдан geçerek meydana geldiği anlaşılmıştır... Bu ayetlerde Ademin, toprağın çeşitli durumlarından yaratılışı, dünyanın jeolojik devirleriyile alakalı olup, insanın çeşitli istihalelerden sonra meydana geldiğine işaret edilmektedir" (11). Bu örnekler daha da cogaltılabılır.

Burada şunu vurgulamak gereklidir, özetlediğimiz görüşleri açıklayan islam bilginleri, düşünelerini arkeolojik bulgulara, biyolojik deneylere dayanarak değil, Kur'an hükümlerine, akıcı yorum yöntemlerine ve sezgilerine dayanarak belirtmişlerdir. Gerçekten Kur'anın 17. (Nuh) suresinin 14. ayetinde "Oysa o sizi çeşitli merhaleler halinde yaratmıştır" denildiği gibi, 17. ayetinde de "Allah sizleri yerden bir bitki olarak bitirdi" denilmektedir. Yine Kur'anın 32. (secde) suresinin 7. ayetinde, insanın topraktan bir anda yaratılmadığını gösteren şu ifade yer almaktadır: "O Tanrı, yarattığı her şeyi güzel biçimde yaratmış ve insanı çamurdan yaratmaya başlamıştır". Aynı surenin 9. ayetinde de "Sonra onu düzeltti, ona kendi ruhundan hayat üfledi" denilmektedir. Kur'anı kerimin bütün bu anlatımları göstermektedir ki, Tevrat'taki ifadelerin aksine, insanın yaratılışı bir anda olmamıştır. İşte islam bilginleri de bunlara dayanarak açıkladıkları evrim görüşünün islam dinine

Hakan Eken

Farabi

aykırı olmadığı sonucuna varmışlardır. Gerçi bu görüşleri kabul etmeyenler ve o düşünelerin sahiplerini islam'a aykırı hareket etmeye suçlayanlar çıkmıştır. Ancak unutmamak gereki ki, bilimi yeni ufuklara doğru gösterdiği hızlı gelişime doğmalarla bağlı kalanları değil, ileriye dönük görüşleri haklı çıkarmaktadır. İbn Sina'dan bir başka örnek vermek gerekiyor, şunu söyleyebiliriz: Aynı zamanda ünlü bir hekim olan bu düşünür, bazı hastalıkların gözle görülmeyen kurtlardan türedigini, elimizde onları görecək alet bulunmadığını, temizlik kurallarına uymanın bu gibi kurtlardan ileri gelen hastalıkları önlediğini söylediği zaman, bu sözlerde inanmayanlar ve onların sahibini suçlayanlar olmuştur. Fakat sonraki yüz yıllarda mikrobü keşfi, İbn Sina'nın ne kadar haklı olduğunu göstermiştir. Aynı şeyi evrim kuramı açısından söylemeye bir sakince olmasa gerektir.

DARWIN'DEN 50 YIL ÖNCÉ

Yeniliklere ve yeni görüşlere itirazlar yalnız bizde değil, batılılarda da görülmüştür. Erzurumlu İbrahim Hakkının ölümünden 50 yıl kadar sonra doğmuş olan İngiliz doğa bilimci Darwin'in 1871 lerde yazdığı "İnsanın türeyışı" adlı yapıttı ortaya attığı evrim kuramı, o zaman büyük itirazlara uğramış ve özellikle kilisenin şiddetli tepkisini üzerine çekmiştir. Hemen belirtelim ki, Darwin, insanın maymundan türediğini açıkça söyle-

dinsel hükümler donmuş kalıp olmaktan kurtarılmış olur.

Yazımızı bitirirken şu noktayı özellikle vurgulamak isteriz: Bizim amacımız Darwinçılıkta veya islam bilginlerinin yapıtlarında açıkladıkları biçimdeki evrim kuramını fen bilimleri açısından incelemek ve bunun sonucu olarak da insanın maymundan veya başka bir varlıktan türediğini araştırmak, yahut da insanın hiç yoktan var edildiği görüşünün temeline inerek evrim kuramının doğruluk veya yanlışlık derecesini saptamak değildir. Çünkü, sorunun bu yönü bizim uzmanlık alanımız dışındadır. Bizim amacımız sadece ve sadece evrim konusunun batılı bilginlerden çok daha önce bir çoğu türk olan islam bilginleri tarafından ele alınmış ve evrim sürecinin dinsel kaynaklara ve inançlara aykırı görülmemiş olduğunu işaret etmektedir. Evrim hakkındaki görüş ve düşüncelerini yukarıda aktardığımız lundugumuz islam din bilginleri, bu kuramı dine aykırı sayan bugünün sözde din bilginlerinden her halde daha az müslüman veya daha az bilgili deildir. Bilim alanının bugünkü kadar genişlememiş olduğu ve bu nedenle hemen her konunun dinsel açıdan ele alınmak zorunda kalıldığı dönemlerde ve çevrenin sosyal baskıları altında bu gibi görüşleri ileri sürmek büyük cesaret işi olmak gereklidir. □

1. Üniversitelerde modern başörtüsü adlı yazımıza bkz. Cumhuriyet, 25.6.1984 s.2
2. Bkz. Milliyet 16.11.1976 s.2

3. D.T.Gish, Fosiller ve Evrim (Türk. Çeviri. Doç.Dr. Adem Tatlı) s. 54-59; Ayrıca bkz. Doç.Dr. Ayku Kence, Evrim kuram ve yaratılışçılık, Cumhuriyet 24.4.1985.

4. Prof.Dr. H.Z. Ülken, İslam felsefesi, 1972 s.72,73; Doç.Dr. Ateş, Kur'anı kerime göre evrim teorisi, İlah. Fak. Dergisi 1985 XX s. 137 vd.

5. Ibn Haldun, Mukaddime (Türk.Çeviri S. Uludağ) C.I. s.365. Bu sayfaya koyduğu 17 No. dipnotta, S. Uludağ, bazi arapça metinlerde ve turkish çevirilerde, (Alemülküradet-kudret alemi) sözlerinin yanlış olarak (Alemülküdet-kudret alemi) biçimde yeraltını belirtmektedir ki, eski yazda böyle bir yanlışlık yapılması olasıdır.

6. Ibn Haldun, Mukaddime (Türk.Çeviri S. Uludağ) s.1007,1008.

7. Erzurumlu İbrahim Hakkı, Marifetname (eski harfli baskısı) s. 29, 1975'li yıllarda yapılan yeni harfli baskılıda bu kısımlar yoktur.

8. M. Hamdi Yazır, Hak dini Kur'an dili C.V. s.3431-3435, ayrıca C.II'de 1188,1189. sayfalara da bkz.

9. Ateş. C.V. s.3434.

10. S. Ateş, ag. yerde ag. yazıya bkz. s. 127-146; Kur'anı kerim ve yüce meali s.570 deki not.

11. Doç.Dr. İsmail Cerrahoğlu, Kur'anı insanın yaratılış sahnesi, İlahiyat Fak.Dergisi 1975 XX s. 87, 88.

12. İbn Sina (Doğumunun bininci yılı) armagânı, Türk Tarih Kurumu yayını Ord.Prof.Dr. A.S. Ünver, İbn. Sina Aorizması hak. 1984 s.245.

13. A. Hamdi Akseki, İslam fitri ve umumi bir dindir 1943 s. 506; A.F. Başgil, Din ve layiklik 1962 s. 240 vd.

'Babalar ve Çocuklar' Üzerine

Aydın Süer

Turgenev' Babalar ve Çocuklar'ı 1860 da, Kırım Savaşının serf Rusya'sının gücsüzlüğünü ve geriliğini gösterdiği bir sırada yazmıştır. Bu savaşın yenilgi ile sonuçlanması, Rus toplumunda başlayan bölünmelerin belirginleşmesine de neden olmuştur. Bir yanda Chernyshevskiy ve Dobrolyubov'un önderliğini yaptığı, Rusya'nın kuruluşu üzerinde hiç bir ilerleme gösteremeyeceğini, köklü bir değişimin gerekliliğini savunan demokratlar, diğer yanda halktan kopuk, ariçaklı yaşamlarını sürdürün, toplumda olagelen değişimleri farkedemeyen, rahatlarını kaçıracak her türlü değişikliğe cephe alan soylu toprak beyleri ve çarlık yönetimi bu bölünmede iki ana kutbu oluşturmaktaydı.

Turgenev'in romanı işte böyle bir ortamda düşünsel tartışmaları yansımaktadır. Roman ilk kez 1862'de, turucu bir dergi olan "Russkiy Vestnik" te yayımlanmıştır. Rus yazısında "Babalar ve Çocuklar" kadar üzerinde tartışılan ve değişik biçimlerde yorumlanan başka bir roman yoktur denebilir. Örneğin romanın yayımlandığı "Russkiy Vestnik" dergisinin yazı işleri müdürü M. Katkov, Turgenev'i Bazarov'un üstün yönlerini abartmakla suçlarken, demokrat "Sovremennik" (Çağdaş) dergisinin yazarı M. A. Antonoviç, Turgenev'in, romanda Bazarov'un kişiliğinde genç kuşağı acımasızca, hatta yıkıcı bir biçimde eleştirdiğini ileri sürmüştür. Turgenev'in aile dostu, onun bütün kitaplarını basılmadan önce eleştiren Annenkov, Bazarov'un kişiliğinde yıkıcı bir Moğol'u, bir Cengiz Han'ı gördüğünü açıklar. (1)

Tanınmış eleştirmen Lunaçarskiy ise Bazarov'un Rus yazısının ilk olumlu kahramanı olduğunu belirtir.

Günümüzde de sürdürmek olan bu suçlama ve tartışmaları daha iyi değerlendirebilmek için romanı birkaç kez dikkatle okumak "babalar" ve "çocuklar" in özelliklerini o devir Rusya'sının tarihsel ve toplumsal koşulları ışığında yansız bir biçimde gözden geçirmek, en önemlisi de yazarın, yanı Turgenev'in romanı ve kahramanı üzerine neler düşündüğünü bilmek gerekmektedir.

Romanın başında Turgenev bizi köyle ve köy yaşamıyla tanıştırmaktadır: "... yarı yarıya göçmuş ve kararmış damların altındaki ufak birkaç kulübeden kurulu köyler... sıvaları yer yer dökülmüş, tuğladan ya da ahşap kiliseler.. volda rastladıkları köylüler de pili pirti içindeydiler ve cılız, bitkin atlara binmişlerdi... zayıf ve pis inekler, aşıktan kurumuş, hendekevin kenarındaki otları hırsı koparıyorlardı." (2) İşte köy yaşamı bu denli iç karartan çizgileri yansımaktadır. Soylu çocuğu Arkadiy bile bu görünüm karşısında "hayır... burada gonenç diye bir şey yok, ne bolluktan bir iz var, ne çalışmadan. Bu böyle gidemez, tümden değişmesi gerek... Ama nasıl yapacağım bunu, neresinden başlamalı iş?" diye düşünmekten kendisini alamaz.

Bazarov'un kişiliğini ele almadan önce "babalar" dan, yanı Kirsanovlardan, özellikle de Pavel Petroviç Kirsanov'dan söz etmek gerekir. Kırk-beş yaşlarında, İngiliz gibi giyinen, Avrupalı gibi davranışan, sık sık yabançı kökenli sözcükler kullanan yakışıklı bir adam, bir general çocuğudur. Dav-

ranişları ve konuşmasıyla Bazarov'u güldürmektedir. Bazarov, "köy yerinde o ne züppelik" diyerek duygularını belirtir. Bazarov'a göre o, "eski bir kalıntı", "eski bir romantik" tir. İlkeleri ise, elini kavuşturup oturan bir adamın kendi kendini haklı göstermesinden ibarettir. Gençliğinde sosyetenin sevgilisi olmuş, daha sonra bir kadına vurulmuş, onun peşinden yıllarca koşmuş, gençliğini boş harcamıştır. Geçmişini yitirmekle de herşeyini yitirmiştir, çünkü geçmişten elinde hiçbir şey, ne bir eş, ne bir çocuk, ne de olumlu bir yapıt kalmıştır. Yaşamının bu karanlık dönemde kardeşi Nikolay Petroviç'in çiftliğine yerleşmiştir. Özellikle ingilizce kitaplar okumakta, yaşamını Avrupalı gibi düzenlemeye çalışmaktadır. Eski kafalı toprak sahiplerini ılımlı görüşleri ile korkutmaktır, ama yeni kuşak temsilcilerinden de uzak durmaktadır. Ama çevresindeki ona, eski çapkılığından, her zaman en iyi otelin en iyi odasında kalmasından, nereye gitse, yanında gümüş bir tuvalet çantası ve portatif banyo küveti tasimasından, çarpıcı kokular sürmesinden, visti çok ustaca oynamasından dolayı saygı göstermektedir. Sözün kasisı o, Rusya'daki serf düzeninin ürünü olan asalak, halktan kopuk bir bey örneğidir. Görünüşe köylüler sever, ama onlarla konuşken yüzünü buruşturup kolonya koklar. Bazarov'a göre o işe yaramaz bir adamdır ama, Galignani'yi okuyup ayda bir köylünün birini kirbaçtan kurtardığı için kendisini gerçekten bir eylem adamı sanmaktadır.

Amerikalı yazın tarihçisi V. Efremov, Turgenev'in, Kirsanov'ların kişiliğinde insancı, akıllı ve kültürülü soyluların ve beylerin en iyi temsilcilerini çizdiğini ileri sürer. (3) Ona göre Kirsanov'lar olumlu tipler, Bazarov ise arsız bir bencildir. Efremov bu yargıya varırken, Turgenev'in kendi yarattığı tipler için neler düşündüğünü bilmemezlikten gelir. Turgenev Kinsonov'lar üzerine 14 Nisan 1862'de K. K. Sluzevskiy'e yazdığı betikte şunları belirtir: "Romanım tümüyle ilerici bir sınıf olarak soylulara karşıdır. Pavel Petroviç'in, Nikolay Petroviç'in, Arkadiy'ın çehrelerine bakınız. Zayıflık, uyuşukluk ve dar kafalılık. Estetik duyguya beni, konumu daha iyi açılığa kavuşturabilmem için, soylu sınıfın özellikle en iyi temsilcilerini seçmeye zorladı: Kaymak böyle ise, süt nasıldır?"

Zaten romanın sonunda Pavel Petroviç'in kendisi için söylediği sözler çok ilginçtir: "Beni bir soylu züppe diye suçlayan Bazarov'a hak vermeye bağılıyorum. Hayır aziz kardeşim, ne derler, ne düşünürler kaygusunu bırakalım artık. Biz yaşını başını almış insanız; bu dünyanın gösteriş merakını bir yana bırakmanın za-

manıdır, bak göreceksin, bunun karşılığında mutluluk kazanacağız." Bu sözler Pavel Petroviç'in kendi yaşam ve düşünüş biçimini yadsıdığını kanıtlamaktadır.

Bir çok araştırcının dikkatini çekmemiş olmasına karşın, Arkadiy'in kişiliği ve Bazarov'la ilişkileri oldukça önemlidir. Arkadiy Kirsanov bir soylu çocuğudur. Zayıf ve kolay etki altında kalan bir kişiliğe sahiptir. Kendi çabasıyla bir dünya görüşüne sahip olmak yerine, Bazarov'un görüşlerini kör körüne kabul etmek ona daha kolay gelmektedir. Sözde soylulara karşı olmakla birlikte, o hiç bir zaman ilerici bir eylem adamı olamayacaktır. Bazarov bunu hemen fark eder. Kesin bir biçimde birbirlерinden koptukları zaman ona sunları söyler: "Sen bizim acı, sert, yalnız varlığımıza göre degilsin. İçinde ne atılganlık ne kin var... Senin gibileri, söz geliş, kalkıp düşümezler... ve kendilerini iyi insanlar olarak düşünürler... Ama biz dövüşmek diyoruz da başka bir-

şey demiyoruz. Bizim tozumuz gözlemeven bir sıfatı. Bazarov toplumun aşağı tabakalarından gelmiş, kişisel çaba ve iradesi ile yetiştiği çevrenin dar kalplarından, köhne alışkanlık ve inançlarından sıyrılmış, güçlükle öğrenimini tamamlamış kültürli bir gençdir. Bu onun konuşmasında, iyiminde, çevresi ile olan ilişkilerinde hem ortaya çıkmaktadır. Soyluları kendisine düşman görmekte ve küçümsemektedir. Uşaklar ise ona hem bir yakınlık duymuşlar, onun kendilerinden birisi olduğunu anlamışlardır. Bazarov toplum olaylarını dikkatle gözlemekte, kendisini topluma yön verebilecek bir kişi olarak görmektedir. O, Rus yazısının kendisinden önceki, güçlerini nereye yönelteceklerini bilemeyen kahramanlarından farklıdır. Pisarev, Bazarov'u "gerekliş kişiler" le kıyaslayarak söyle demektedir: "Peçorin'lerde bilincsiz bir irade, Rudin'lerde iradesiz bir bilinc vardır. Bazarov'larda ise hem irade hem de bilinc vardır, düşünce ve iş onda bir bütün olarak birleşmektedir."

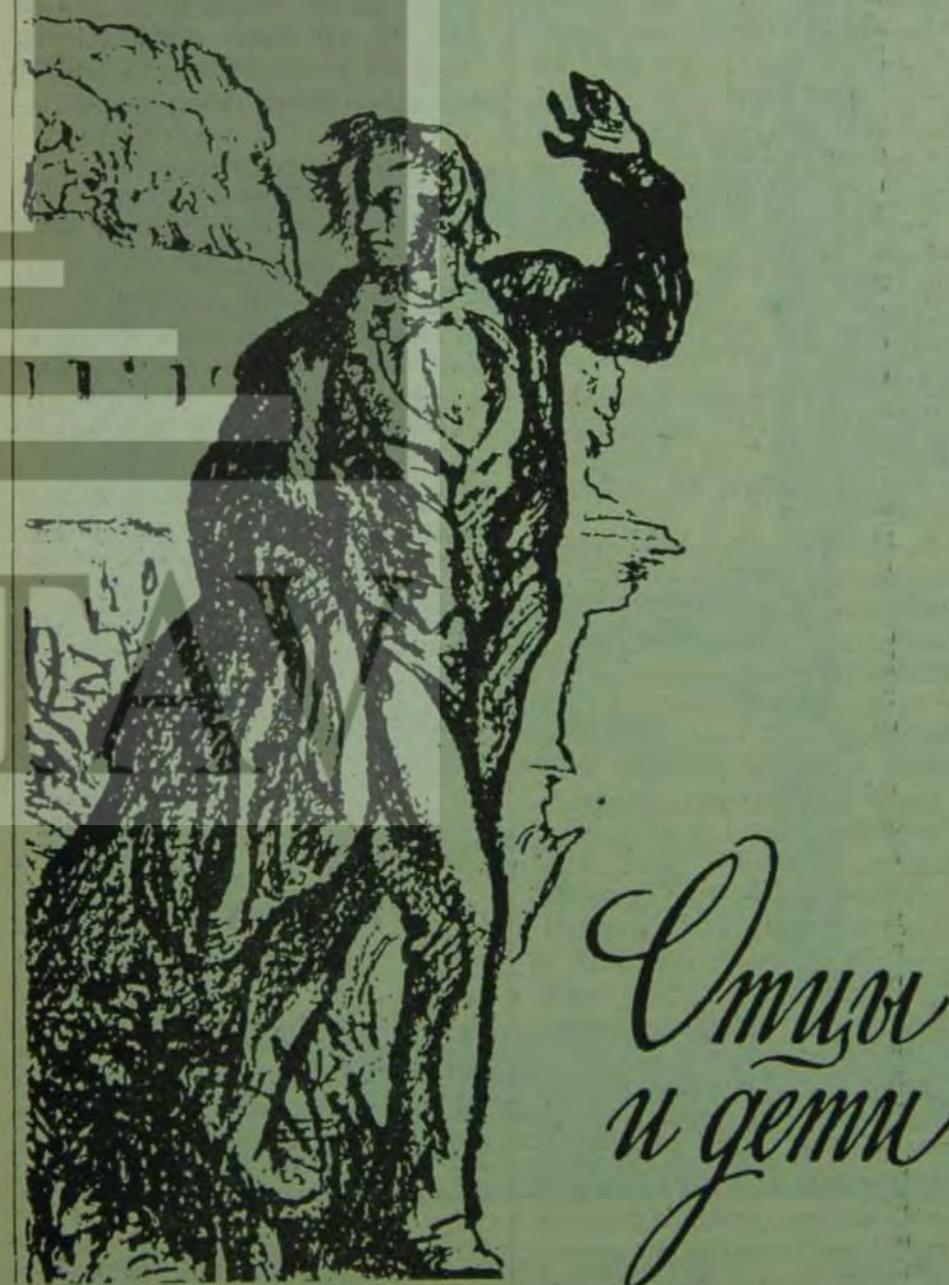
Bazarov ne istemektedir? Ne gibi bir alternatif ortaya koyabilmektedir? Neyi yadsımatdır. Bazarov serf-Rusya'sının düzenini değiştirmek istemektedir. Ona göre "aklı eveller, ilerici, reformcu denilen kişiler hiç bir şey başaramamışlardır. Kendilerini saçma sapan şeylerle, sanat tartışmaları ile, bilincsiz yapıtlarla, parlementoculukla, baro ile oyalamış durmuşlardır. Bazarov'a göre toplumun bütün kurumlarını, otoritelerini, ilkelere yadsımak gerekmektedir. Bazarov kendilerinin sanıldığı kadar az olmadıklarını, kolay kolay ezilmeyeceklerini ortaya koyar. Onlar ortalığı temizleyeceklerdir. Gerisi önemli değildir. Bu düşüncelerde, Turgenev'in "ohnihalist olarak adlandırılabilir, bunu devrimci olarak okumak gereklidir" sözünün anlamı ortaya çıkmaktadır.

Bazarov'a göre "Puşkin'i okumakla bir yere varılamaz," "iyi bir kimyaci bir ozandan yirmi kez daha yararlıdır," "Rafael bes para etmez." Bazarov ayrıca Nikolay Petroviç'in çello çalması ile de eğlenir. Bazarov'un sanata ilişkin bu görüşlerinde aşırılık gözle çarpmaktadır. Bu aşırılığı, düşünce ve anlayışların tam bir değişime uğradığı devrelerdeki aşırılık olarak algılamamız gereklidir.

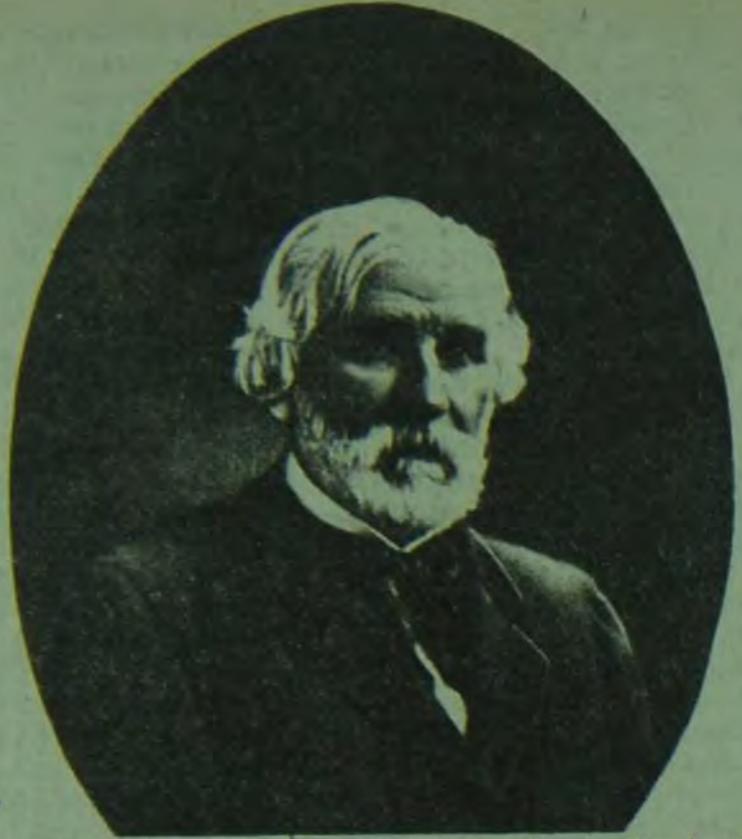
Aynı biçimde, Bazarov doğayı da başka bir gözle görmektedir. Ona göre doğa, "bir iş yeri, insan da orada çalışan bir işcidir." Bu yüzden doğa, Bazarov'a göre romantik duyguların ortaya çıktığı bir yer değil, araştırılma, incelemeye yarayan bir kaynaktır.

Bazarov deneyle ulaşımayan bilim dışı hiç bir şeyi kabul etmemektedir. "Gök gürlediği zaman halk, İlyas Peygamberin arabası ile gök yüzünde dolaştığına inanır. Bende onlara

И. С. ТУРГЕНЕВ

"Babalar ve Çocuklar" Romanının Rusça baskısının kapakı

Ivan Turgenev

uyayım mı?”, der. Zaten Bazarov'un en üstün yanı da doğa bilimlerine olan sonsuz inancıdır. Özellikle tip, zooloji, botanik gibi bilimlerle uğraşması ona bu inancı aşılamıştır.

Bazarov'a göre evlilik de gerek- sizdir. Arkadı'yı “demek hâla nikaha önem veriyorsun. Senden bekle- mezdim bunu”, der.

Bazarov seviyi de yadsımaktadır. Fakat Adintsova ile karşılaşlığında bu yanlış inancı da değişime uğrar, o, gü- lü ve tutkulu bir seviye kapılır. Bazi- lan bunu Bazarov'un tam bir yenilgisi olarak gösterirlerse de, bu, ashında en insanca duygunun Bazarov'da da or- taya çıkışından başka bir şey değildir. Sevisinde yenilgiye uğrayan Bazarov kendisini Pavel Petroviç gibi kapıp koyvermez, kısa zamanda toparlanır. Bu, onun irade gücünün de bir belirtisidir.

Bir çok eleştirmen Bazarov'un, anne ve babasına karşı acımasızca davranışını ileri sürerek onu nankörlükle suçlarlar. Bunu ileri sürerken de, Bazarov'un anne ve babasının yanında kalmaktan sıkılışını ve onları bircik oğullarını yanlarında görebilmeye mutluluğundan yoksun bırakmasını ortaya koyarlar. İlk bakışta gerçek gibi görünen bu durum da tartışılabılır. Bazarov çetin bir yaşam okulundan geçmiştir. O, artık anne ve babasının dizi dibinde oturarak onların okşama ve güzel sözlerini bekleyecek yapıda değildir. Bazarov düşünce ve eylem adamıdır. Yerinde duramayan özgür bir kişiliğe sahiptir. Aslında anne ve babasını çok sevmektedir. Bunu olurken açıkça belirtir: “Onlar gibi insanları bütün dünyada mumla arasanız bulamazsınız.”

Bazarov halkın idealize etmez. Fa- kat onun geriliğini, boş inançlarını,

tün kabaklııyla, kalpsizliğiyle, acıma- siz soğukluğuyla sevemediyse yinel- yorum ki, ben suçluyum ve amacımı ulaşamadım demektir.”(6) “Bazarov benim sevgili çocuğu, bu akıllı, bu kahraman kişi bir karikatür olabi- liyor mu?”.(7) “Onun, benim yarattığım tiplerin en sempatiklerinden olduğunu fark etmiyor musunuz” (8) “O ilikerine kadar demokrat, dürüst ve ger- çekçidir.” (9)

Bazarov herşeye rağmen o devir Rusya'sının ve yazarın anlayamayaca- ğı bir kahramandır. Turgenev onun henüz Rusya'ya gerekli olmadığını; yalnız ve yok olmaya mahkum bir tip olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Bir soyolu olarak, her ne kadar soylu sınıfin çöküşünü ve Rusya'daki toplu- sal gelişmeleri izlemekteyse de, Tur- genev, Bazarov yapısındaki kişilerin Rusya'yı aydınlatıcı günlere götürebile- ceğine inanmamaktadır. Fakat bu ro- manda, bazı batılı eleştirmenlerin sa- vunduğu gibi, “Baba”ların değil, “Bazarov”ların, yani “çocuklar”ın yanındadır. Fakat bu yandaşlıkta, soyululuğun getirdiği bir sınırlığın varlığı da yadsinamaz.

Turgenev Rusya için yararlı olabilecek gerçek olumlu kahramanı an- cak on yıl kadar sonra, “Ham Toprak” romanının kahramanı Solomin'in kişiliğinde yaratabilecektir. □

- 1) Pis'mok Slučevkomu.
- 2) I.S. Turgenev, Otsi Deti Leningrad 1965.
- 3) V. Efremov. Očerki po istorii russkoy literatury XIX. veka. Washington.
- 4) I.S. Turgenev Otsi Deti. Izdatel'svo "Detskaya Literatura" Leningrad 1965. Sf. 177
- 5) Pismo I.S. Turgenev K.K.K. Slučevskomu
- 6) Pis'mo I.S. Turgeneva K.K.K. Slučevskomu.
- 7) Iz pis'ma I.S. Turgeneva k.A.P. Filosofov.
- 8) Iz pis'ma I.S. Turgeneva k.M.E. Saltikova.
- 9) Pis'mo I.S. Turgeneva k.K.K. Slučevskomu.

Mehmet Mümtaz
Tuzcu

YALAN YAZIN YELLERI

İsteme Adresi:

Gündem Yayınları
P.K. 83 Basmane-İZMİR

Birçok olumsuz yönüne karşın Bazarov yine de soyuların üstün bir kişidir. Yazarın sempatisi de Bazarov'un yanındadır. Bunu Turgenev'in roman üzerine yapılan tartışmalara verdiği çeşitli yanıldardan anlayabiliyor. “Eğer okuyucu Bazarov'u bü-

Lionel Richard
NAZİZM ve KÜLTÜR
Denizkızlarının Şarkısı
Türkçe: Nesrin Güner
Önsöz: Sargut Sölçün

Bertolt Brecht
ÇALIŞMA GÜNLÜĞÜ
Derleyen ve Önsöz: Yılmaz Onay

CAZ
Hüznün Müziği
Derleyen: Feride Çiçekoğlu
Önsöz: Ahmet Telli

KALEM YAYINLARINDAN ÇIKIYOR !

TE-PAR
PARAFİN SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Anadolu Cad. 677/1 Şemikler
Karşıyaka-İzmir
Tel.: 11 82 71 - 11 61 03
Rafine parafinde tek isim!

makrokim
KIMYA SANAYİ ve TİCARET A.Ş.
• Solventler
• Genel ve Özel amaçlı parafinler
• Sünger, ayakkabı ve deri yapıştırıcılar
• Diğer kimyevi maddeler
BİZİ ARAR MISİNİZ ? Tel: 166 55 06-7
Sivritas Sk. Fidan apt. No. 12 Da.7
Mecidiyeköy-İSTANBUL

boaz
PETROL MAHSÜLLERİ PAZARLAMA ve
NAKLİYAT LIMITED ŞİRKETİ
DÜmen Sok. 1/2 GÜMÜŞSUYU-İSTANBUL
Tel: 145 81 71 - 143 21 61

SERGİ KİTABEVİ YAYINLARI
çikan kitaplar
• Şölen, (Eşcinselliğin Tartışması) -Ksenephon
• Yunan Tarihi - Ksenephon
• Cumhuriyetin Beş Dönemci
Hifzi Topuz, Hüsamettin Ünsal
• Umut Yolu - Engin Tonguç
• Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi (2 cilt)- Prof. Dr. Bilge Umar
• Mavi Yolculuk (Türkçe-İngilizce-Almanca)- Azra Erhat

Tel: 13 72 22
Birinci Beyler Uğur Pasajı 10/B İZMİR

Kalem
basın yayın dağıtım tanıtım
ticaret ve sanayi limited şti.

Merkez: Anadolu Cad. 677/1, Şemikler-İzmir, Tel: 11 82 71
Şube: Şehit Adem Yavuz Sok. 16/14, Kızılay-Ankara, Tel: 25 79 65

EN GÜZEL DOSTLUK ARMAGANI

**BİLİM ve
SANAT**

'ın yıllık aboneleri dergilerini
300 lira yerine 180 liraya
ediniyorlar. Bilim ve Sanat'a abone olun,
dostlarınızı abone yapın. Bilim ve Sanat
aboneliği armağan ederek dostlukları
pekiştirebilirsiniz.

5.

yılında

**BİLİM ve
SANAT**

aydınlığımız

Bilim ve Sanat'ın 1., 2., 3. ve 4. ciltleri 2000'er liradan
satılmaktadır.

- Abone: Yıllık 2200, altı aylık 1200 liradır. Yurtdışı yıllık 40 DM
- Adres: Sümer sok. 36/1-A Kızılay-Ankara Tel: 30 28 16
Posta Çekti No: 12526-1